SAİNT - SİMON

(İlk Sosyolog-İlk Sosyalist)

Cemil Meriç

Can Yayınları

CEMİL MERİÇ
SAİNT-SİMON
CAN YAYINLARI

ÇAN YAYAINLARI

46

SAİNT SİMON

CEMİL MERİÇ

SAİNT - SİMON

(İlk Sosyolog-İlk sosyalist)

CEMİL MERİÇ

ÇAN YAYINLARI

Saint-Simon bir asrı dolduran düşünce. Her ışık-insanı çevreleyen sis, kinin ve kayıtsızlığın sisi, onu yıllarca kalabalıklardan saklamış, kalabalıklardan yani gerçek dostlarından. Saint-Simon kutupları ahenkleştiren adam. Hem akıl, hem gönül. Zirveleri ve uçurumlarıyla büyük ve bütün. Yalnız pozitivizm, yalnız sosyalizm değil, burjuva endüstriyalizmi de onun eseri. «Hind Edebiyatı»nda felsefe ile şiirin kaynaklarına eğilen yazar, bu küçük kitabı çağdaş düşüncenin doğuşuna ayırıyor.

Hayatı

«Onbeş gündür kuru ekmek yiyorum. Odamda ateş yok. Kitabımın kopya masraflarını karşılamak için elbiselerimi de sattım. İlim aşkı, insanlığı mutluluğa kavuşturmak, Avrupayı buhrandan kurtarmak arzusu beni bu hale düşürdü.

Niçin yüzüm kızarsın Eserimi tamamlamak için yardım istiyorum.»

Saint-Simon'un çocukları, gelecek kuşaklar, babanızdan kalan bu satırları kutsal bir anıt gibi saklayın. Onun sözleri dünyanın çehresini değiştirecek, adaleti gerçekleştirecek yeryüzünde. Herkes emeğinin karşılığını alacak, güvenle bakacak yarına. O zaman ödevini başarmak, insanlığı yeni bir hayata kavuşturmak için babanızın nasıl dilenmek zorunda kaldığını çocuklarınıza anlatırsınız.

d'Eichtal

«Yaşayışı tutarsız, kişiliği tezatlarla dolu, bir düşüncesi ötekine uymaz, fakat ana fikri hep aynı.»

«Delinin biri desenize şuna.»

«İyi bildiniz, hatta Rousseau'dan bile deli. Bütün bir asrın üzerinde uğraşacağı en önemli davayı önceden sezmiş. Dünyanın en incelenmeğe lâyık adamı. Asır ağaç, Saint-Simon o ağacın tohumu. Ağacı bütün olarak kavramak için önce tohumunu tanımalıyız.»

Emile Faguet

Claude-Henri de Rouvroy, comte de Saint-Simon 1760'da Paris'te doğdu. Fransa tahtında XV Louis oturmaktadır. Aristokrasi az sonra kopacak fırtınadan habersiz, filozoflarla kadeh tokuşturuyor. Okullarda garip bir eski çağ hayranlığı ve kilisenin temellerini kemiren alay.

Saint-Simon'un çocukluğu Pikardiya'da geçti. Şeceresiyle övünen asık suratlı bir baba, sinirleri bozuk bir anne ve dokuz çocuk. Bereketli bir bölgedir Pikardiya : Toprağı cömert, insanları aç. Beylerin malikâneleri uçsuz bucaksız, köylülerin tarlaları minicik.

Claude-Henri ihtilâlci bir eğitim görür ve genç yaşında dinî inançlarını kaybeder. Oysa Saint-Simon'lar doğar doğmaz Malta şövalyesidirler. Malta şövalyesi yani Katolik kilisesinin «mücahidi». Geleneklere meydan okur Claude-Henri; imtiyazlarını tehlikede gören «liberal» kont, isyankâr oğlunu bir manastıra kapatır. Hürriyeti bir halanın şefaatine borçludur Saint-Simon.

Çok geçmeden her asilzade gibi asker olur. Onyedisinde teğmendir, ondokuzunda yüzbaşı.

Amerikan kurtuluş savaşı. Dövüşen, yaralanan, nişan alan genç subay, Amerika'da dört yıl kalır. Barış imzalandıktan sonra Meksika'ya uğrar, kral naibine iki okyanusu birleştirecek bir kanal tasarısı sunar. Beklediği ilgiyi bulamayınca Fransa'ya döner (1783).

Sonra ordudan ayrılış. Genç albay ülkeler fethetmek istemiyor, kanla lekelenmeyen zaferler peşindedir. Amerika'da bir dava için dövüştü. Kafasında büyük tasarılar var Madrid'i bir kanalla denize bağlayacak, Hollandalılarla birleşip İngilizleri Hindistan'dan atacak.

89 ihtilâli İspanya'dan henüz dönen kontu fazla şaşırtmıyor. Çöken bir dünyanın ortasında yaşadığını çoktandır seziyordu. Bununla beraber kasırgayı limandan seyredecektir. Bir yanda dostları, akrabaları, ötede hakları çiğnenen kalabalık. 1789 kasımında kendisini başkan seçen köylülere şöyle diyor «İltifatınıza teşekkür ederim. Yalnız bir üzüntüm var Acaba beni sırf efendiniz olduğum için mi seçtiniz? Artık efendi yok beyler, burada hepimiz eşitiz. Herhangi bir yanlışlığa meydan vermemek için huzurunuzda kont ünvanından ebediyen feragat ediyorum. Vatandaş olmak, kont olmaktan çok daha şerefli.»

Kurucu Meclis kilisenin mallarına el koymuştur.[1]

---

[1] *Millî emlâk satışları Kautsky'e göre, sosyalist yankıları olan bir olay. «Yüz yıl önce özel mülkiyet hakkını ısrarla haykıran Fransız devrimi esnasında za-*

Vatandaş Simon satın aldığı geniş toprakları parçalıyor, az bir kazançla köylülere devrediyor, toprakla devrimi kaynaştırıyordu.

Sonra... kana susayan tanrılar, 1793 ve hapishane. Ve Robespierre'in ölümüyle hürriyete kavuşan eski kont (28 Ağustos 1794).

1798'de iş hayatından çekilen Saint-Simon kendini ilme verir. Mühendis Okulu karşısında bir konak tutar. Üç yıl fizikle uğraşır. Sonra Tıbbiyenin karşısına yerleşir ve fizyolojiye dalar. Bütün hocalar dostudur, dostu yani misafiri. Evlenir (1801) ve yeni bir hayata başlar, binbir gece masallarına benzeyen bir hayat. Balolar, suareler, kumar masaları ve felsefe tartışmaları.

İsviçre'den gelen bir haber, kadeh şakırtıları arasında incelemeler yapan ilim aşığını yeni bir maceraya sürükler. «Edebiyat üstüne» adlı eserini büyük bir hayranlıkla okuduğu Mme de Staêl kocasını kaybetmiştir. Kader bir görev yüklemektedir Saint-Simon'a, «felsefenin Semiramisi»yle hayatını birleştirmek. İnsanlığı böyle bir evlenmeden doğacak çocuklar kurtarabilirdi ancak. Karısından gözyaşları arasında ayrıldı (1802). Ne yazık ki Leman gölü kıyılarında hayâl kırıklığı bekliyordu Saint-Simon'u, Mme de Staêl onu anlamadı.

Bir ara İngiltere'ye uzanan Saint-Simon, Bacon'un

---

neatkârlarla köylüler, meselâ rahiplerin mallarını bölüşmüşlerdi. Bu paylaşma küçük endüstri sosyalizmidir, tutucu halk tabakaları sosyalizmidir, büyük endüstri çağının proletarya sosyalizmi değil.»

yurdundan hayal kırıklığıyla döndü. Devrim sonu Fransa'sına ışık tutacak bilgileri Almanya'da da bulamadı.

İlk eserini 1802 de yayımladı : *Cenevre'de oturan birinin çağdaşlarına mektupları*. Yıkılan kilisenin yerine yeni bir mabed kurmak istiyordu Bir bilgi, bir sevgi, bir inanç mabedi. Teolojiden boşalan tahta ilmi oturtuyordu. Newton'un mezarı başında bir yardım defteri açılacak, her millet katılacaktı bu yardıma; herkes gönlünden kopanı verecek, toplanan para en çok oy alan adaylar arasında pay edileceyti Üç matematikçi, üç fizikçi, üç kimyacı, üç fizyolojist, üç edebiyatçı, üç ressam, üç müzisyen.. dünyayı bu yirmi bir kişilik divan yönetecekti.

Cenevre Mektupları milletlerarası işbirliğini gerçekleştirme yolunda ileri bir adım. Newton bir sembol: Hürriyetin, emeğin, ilmin sembolü. Artık dünyayı yakıp yıkanlara değil, ilim adamlarına saygı göstermeliydik. Yazar «İskenderlerin devri geçti, diyordu, yaşasın Arşimedler.» Aylakların yeri yoktu yeni sitede, herkes çalışacaktı. Tek kaygısı olacaktı çalışanların Faydalı işler başarmak. Zenginler kafaydılar, fakirler kol.

Doğuştan gelme hiçbir imtiyaz tanımıyordu Saint-Simon. Kılavuzluk etmeyen kafa kimseden saygı bekleyemezdi. Laboratuarlar insanları kaynaştıracak, millî bencillikler ortadan kalkacak, keyfî idarenin yerine tecrübeye, ilme dayanan bir politika geçecekti.[1]

---

[1] *Saint-Simon için en önemli dava hep aynı En kalabalık ve en yoksul sınıfın kaderi. Daha ilk eserin-*

Saint-Simon sonraki eserlerinde bu düşünceleri geliştirecek, onları daha aydınlık bir ifadeye kavuşturacaktır.

Bir latin şairi «iyi gününde dostlar kuşatır etrafını diyor, fırtına kopunca hepsi çil yavrusu gibi dağılır.» Saint-Simon da bir sabah kendini alacaklılar arasında buldu, bütün dostları onu terkettiler. Aylarca işsiz dolaştı. Sonra Mont-de-Piété'de kâtiplik. Günde dokuz saat çalışma ve ayda bir frank. Ancak geceleri okuyabiliyor. Kan tükürmeğe başlar. Tesadüf karşısına eski bir adamını, Diard'ı çıkarır. (1807)

XIX. asrın ilmî çalışmalarına giriş, vefakâr uşak Diard'ın himmetiyle yayımlanır. XIX. asrın ilmî çalışmaları bile ansiklopediyle başlamalıdır, üstada göre. Diderot ile d'Alembert'in eseri bir savaş silâhıydı, yeni Ansiklopedi pozitif felsefenin organı olacaktır. Amacı yıkmak değil, yapmaktır.

Kitabı kendilerine yolladığı ünlü kişiler, kapağını bile açmazlar. Diard'ın ölümü Saint-Simon'u yeniden sefalete gömer (1810). Kendisini dinleyelim «Çevremdekilerin bana düşmanlığı mı var, nedir? Hiçbir eserim yankı uyandırmadı. Hayatım bir bozgunlar dizisi. Ama düşeceğime hep yükseldim. Başarısızlıkla-

---

de, bütün insanların çalışması gerektiği prensibini ortaya atar, Terörü (1793) yoksul sınıfların egemenliği diye vasıflandırır. «1802 lerde Fransız devrimini asilzadelerle burjuvazi ve halk arasında bir sınıf kavgası olarak düşünmek dâhiyane bir buluş.» (Engels, Anti-Dühring)

rım birer tecrübe oldu.»

Heine «Büyük acılarımdan küçük şarkılar yaptım» diyor; Saint-Simon zilletlerini düşünceye çeviren adam. Elli yaşındadır. Elli yaş emeklilik çağı. Ama o hayata yeni başlıyor. Kuvvetine inanıyor ve bahtiyardır.

1811 ile 1813 arasında yeni bir eser hazırlar «İnsan ilmi üzerine düşünceler.» Hazırlar diyoruz, çünkü altmış tane yazdırıp eski dostlarına ve tanınmış bilginlere yollar. Risaleye bir de mektup ekler, «Kurtarın beni, açlıktan ölüyorum..» diye başlayan bir mektup. «Eserimi okursanız kurtuldum der, toplumun dertleriyle uğraşmaktan kendi işlerime bakamadım.» Ulema ne esere iltifat eder, ne mektuba cevap verir.

1814'de hastalanır Saint-Simon. İnsafa gelen ailesi ona küçük bir aylık bağlar. Şimdi Üstat yüksek öğretmen Okulu yakınlarında bir ev tutmuştur; hem dersleri dinleyecek, hem genç kabiliyetlerle tanışacak. Augustin Thierry ile orada karşılaşırlar. Az sonra Fransa'nın en büyük tarihçilerinden biri olan Thierry, elli dört yaşlarındaki filozofa çabucak bağlanır.

Avrupa toplumunun yeniden teşkilatlanması (1814) adlı eserin kapağında üstatla şakirdin imzası yanyana. İki dahinin dostluğu, daha doğrusu yazı arkadaşlığı üç yıl sürer. Thierry kendini tarih çalışmalarına vermek ister, 1817 temmuzunda ayrılırlar.

Saint-Simon 1816'da liberal partinin bazı ileri gelenleriyle tanışmıştı, kendi düşünceleriyle onlarınkiler arasında yakınlık görüyordu. Bu zengin dostlarına cazip bir teklifte bulundu: Her ay üç-dört yüz sayfalık

bir eser yayımlayacak, endüstrinin çağdaş toplumdaki önemini belirtecekti. Bunun için yardımlarını istiyordu. Liberaller teklifi iyi karşıladılar. Saint-Simon yeni bir mahalleye taşındı. Her perşembe yazı arkadaşlarını evinde topluyor, o ay çıkacak yazılar tartışılıyordu. *Endüstri* adı verilen derginin ilk cildi 1816 Aralığında yayımlandı. Yakınlarından biri üstadın bu devirdeki yaşayışını şöyle anlatıyor «Gece yarısı uyanırdı Saint-Simon, öğleye kadar çalışırdı. Sonra dolaşır, eğlenir, dinlenirdi. Masasındaki zil geceleri sık sık çalar, sekreter tatlı uykusundan uyandırılırdı. Vazifesini bitirip yeniden uykuya dalarken, tekrar çağrıldığı çok olurdu.»

Endüstri'nin üçüncü cildi yeni bir sekreterin yardımıyla kaleme alınmıştı Auguste Comte. Bu ciltteki yazılar velinimetleri kuşkulandırdı, yardım kesildi.

1819'da yeni bir dergi kurdu Saint-Simon Le *Politique*. Daha sert çıkışlar, daha heyecanlı bir ifade. Bonapartçı yeni toprak sahipleriyle eski rejimin derebeyleri eşek arısıdır yazara göre. Her iki aylak sınıf da bal arılarıyla ahlâksızca savaşmaktadır, bal arılarıyla yani çalışanlarla. Liberallerden ilgi görmeyen dergi, on ikinci sayıda kapanır.

1819'da nefis bir pamfle yazar Saint-Simon. Şakirtlerinden birinin (Olinde Rodrigues) 1832 de «Parabol» adını verdiği bu hiciv Saint-Simon'un narası «Tutalım ki Fransa bir anda en büyük elli fizikçisini, elli kimyacısını, elli fizyolojistini, elli mühendisini, elli şairini, elli fabrikatörünü, elli bankacısını.. kaybetti. Ne olur? Bu üç bin üreticinin kaybı Fransayı cansız bir bedene çevirir. Şimdi de hükümdarın bey kardeşi-

ni, tüm kral ailesini, saray nazırlarını, mabeyincileri sandalyalı, sandalyasız bakanları, müsteşarların hepsini, en zenginlerinden on bin toprak ağasını.. yani asil bir hayat yaşayan on bin kodamanı kaybettik diyelim. Üzülürdük şüphesiz ama, iyi kalpli olduğumuz için üzülürdük. Fransa'nın yaşayışında ne değişirdi? Hiç. Boşalan yerleri yüzbinlerce Fransız hemen doldurabilirdi. Demek bizi eşek arıları yönetiyor, demek tepetaklak bir düzen bu..»

Bu yazı Saint-Simon'u ceza mahkemesine sürükler. Savcının Saint-Simon'a yüklediği suç oldukça ağır kral ailesine saygısızlık ve Berry dükünün katline manevî iştirâk. Unutmayalım ki, Restorasyon devrindeyiz. 13 Şubatta zat-ı şahanenin yeğeni (yani Berry dünkü) öldürülmüştür. Aristokrasi heyecan içindedir. Fransa'nın en şerefli isimlerinden birini taşıyan Rouvroy kontu bu hırçın, bu huysuz, bu kocamış sınıfın karşısına çıkıp ona tarihin idam fermanını haykırıyor ve monarşinin temelleri çatırdıyan duvarına yeni çağın değerler levhasını ateşten harflerle yazıyordu.

Parabol kısa zamanda üç baskı yaptı. Üçüncü baskı yeni bir derginin ilk sayısı olarak yayımlandı : *l'Organisateur*. Derginin ilk iki sayısı 265 sayfalık bir cilt halinde çıktı.

Organisateur'de işlenen başlıca konu endüstriyel rejimin nasıl kurulacağıdır. Saint-Simon topluma yeni bir anayasa sunmaktadır. Mühendislerden, edebiyatçılardan, sanatçılardan kurulu bir «yeni buluşlar» meclisi, fizikçilerden, fizyolojistlerden, matematikçilerden

bir «inceleme meclisi», zengin sanayicilerden bir «uygulama meclisi..». Baş yeri zekâya ayıran bu garip Ütopyada halka uygun görülen rol ne? Yeni düzende şefleriyle kaynaşmıştır halk. Kralın ise hiç adı geçmez.

Saint-Simon yine parasızdır. 26 Martta yeniden zengin dostlarına baş vurur, ama nafile. Saint-Simon delinin biridir onlara göre. Burjuvazi kendi çıkarlarını savunan bu büyük fikir adamına karşı, şaşılacak bir anlayışsızlık göstermektedir.

1820 on yıl sürecek olan yeni bir gericiliğin başlangıç tarihi. Gerici kuvvetlerin tehdidi burjuvaziyi sanayicilerle bankacılar etrafında kümelenmeğe zorlar ve 1830'da Restorasyonu sona erdirecek olan Temmuz Devrimini hazırlar. 1820'de siyasi yazılara sansür konur. Saint- Simon'un ihtiyatlı olması gerekmektedir. Eski koruyucularını kaybetmiştir. Tek zengin dostu kalmıştır yün imalatçısı Ternaux.

Saint-Simon bu defa da hükümdarı uyarmak ister. Hükümdar millet tarafından sevilmek istiyorsa, derebeylik rejiminin kökünü kazımalıdır. Bunun için de diktatörlüğe baş vurmaktan çekinmemelidir. Saint-Simon kimseden ilgi görmez.

1821-22 «Endüstri sistemi». Hep aynı düşmanca sessizlik, hep aynı rezil ilgisizlik. Ömür boyu çölde vaazlar veren adam, nihayet ümitsizliğe düşer. Seyircisi olmayan bu tiyatrodan çekilip gidecek. Yıllardan beri birlikte yaşadığı Julie Juliand'ı bir mektupla Ternaux'ya emanet ettikten sonra, kafasına boşaltır tabancayı. Ama ölmez, bu teşebbüs sağ gözünden eder onu. Kısa bir zaman sonra yazı masası başındadır. Felâket yeni

bir şakirt kazandırmıştır ona, vefakâr, heyecanlı, zengin bir şakirt Olinde Rodrigues. Genç bankacı ihtiyar filozofla sevdiği kadını himayesine alır. Aralık 1823'den haziran 1824'e kadar *Üreticilerin el kitabı* başlığı altında dört defter yayımlanır. İlk üç defterin yazılışında Auguste Comte'un payı büyük. Üçüncü defterden sonra (nisan 1824) iki filozofun yazı arkadaşlığı sona erer.

Saint-Simon *Üreticilerin el kitabı*'nda liberallerden daha çok uzaklaşır. Parlamenter rejimden yüz çevirir. Çalışanlar sınıfını daha aydınlık olarak tarif eder. Ve proletaryaya yönelir. Sosyal parazitlerin har vurup harman savurduğu paralar, proletaryanın eğitimine harcanmalıdır. Toplum bilginlerle üreticiler şirketi haline getirilmelidir, işçilerin kalkınmasını sağlayacak bir şirket.

1825 nisanında üstadın son eseri yayımlanır: *Yeni Hristiyanlık*. 19 Mayıs 1825'de ölür Saint-Simon.

Saint-Simon'un birçok resimleri var: kimi madalyona çizilmiş, kimi taşa. En canlısını bir tarihçi, Michelet imzalamış. Hatıradan kâğıda akseden bu profilde son yılların Saint-Simon'u yaşıyor: Güler yüzlü, cana yakın bir adam. Güzel gözler, Don-Quichotte'unkine benzeyen muhteşem, uzun bir burun, hırpanî bir kıyafet..

Saint-Simon çağının bütün fırtınaları karşısında hep aynı Saint-Simon: vakur ve büyük. Michelet Saint-Simon'un burnuyla Don-Quichotte'a benzediğini söylüyor, yalnız burnuyla mı? O son şövalye de Cervantes'in kahramanı gibi bir rüyayı yaşıyordu. Don-Quichotte

kaybolmuş bir davanın havarisiydi, Saint-Simon zaferle taçlanacak bir davanın mücahidi. Biri geçmişti, öteki gelecek.

Engels'in şamarıyla realiteden tarihe göçen Eugène Dühring, kendinden önceki sosyalistlerle alay eder «Doğru olan isimlerinin ilk heceleridir der, Fourier fou (deli) dur, Enfantin enfant (çocuk), Saint-Simon saint (veli)». Saint-Simon gerçekten de saint'di: Bütün veliler gibi tanınmadan yaşadı, küçümsendi ve ölünce ışık oldu.

İlk Sosyalist

«Yarışma zevkini azgın bir savaş haline getiren kuvvetin her yolsuzluğuna alkış tutan, zengini kanma bilmez arzularla kıvrandıran, yoksulu ölüme terkeden rekabet, burjuvazide servet hırsını, tefeciliği, en zalim ve kaba taraflarıyla materyalizmi geliştirecekti. Liberalizmin benimsediği iktisat doktrinlerinin özü Dağıtımı düşünmeden mal üstüne mal yığmaktı. Devlet endüstriye karışmıyacaktı. Kalbi yoktu bu doktrinlerin. Güçlüyü koruyor, zayıfı tesadüfün kaprisine bırakıyorlardı.

Louis Blanc

Şairler, altın çağı insanlığın beşiğinde hayal etmiş; ilk zamanların bilgisizliği ve kabalığı içinde bir altın çağ; demir çağı demek çok daha yerinde olurdu. Altın çağ önümüzde, olgunlaşan bir toplum düzeninde. Atalarımız görmemiş böyle bir çağı, birgün çocuklarımız görecek. Altın çağın yolunu açmak bizlere düşer.

Saint - Simon

Her ilerleyişin ruhu ütopya. Geçmişin ütopyaları olmasa, insanlar çıplak ve sefil, mağaralarda yaşarlardı hâlâ. İlk sitenin taslağını onlar çizdi. İnsanca rüyalardan nurtopu gerçekler doğar.

Anatole France

I. LİBERALİZMDEN SOSYALİZME

G İ R İ Ş

Geniş halk yığınlarını peşinden sürüklemek için demokratik ilkeleri bayraklaştıran burjuvazi, zaferden sonra ziyafet sofrasına tek başına oturur. 1789 yeni bir aristokrasi türetmiştir, millî emlâk alımsatımıyla zenginleşen köksüz ve hayasız bir para aristokrasisi. Şimdi istikrarı sağlayacak, ve kasaları her türlü tecavüzden koruyacak çelik bir pençeye ihtiyaç var. Askeri diktatörlük, devrimi kapatacak; büyük burjuvazi artık eski silâh arkadaşlarına değil, bu diktaya dayanacaktır.

«Napoli'nin ufkunda Vezüv, asrın ufkunda Napolyon» diyor Hugo.. Napolyon yani burjuvazi. Korsikalı general büyük burjuvazinin; hükümdar, feodal Avrupa ve fakir halk tabakalarına karşı zaferi. Fetihden fethe koşan ordular geniş pazarlar açar Fransız sanayiine, üretim gelişir. Fakat abluka yeni doğan kapitalizmi cendere içine alır. Bu iktisadî tezadın siyasî bir tamamlayıcısı da var: Bir devrim askeri olan Napol-

yon, Avrupada feodal özellikleri yıkmış, millî birlik şuurunu uyandırmıştı. Ama imparatorluk bağımsızlığa susayan ulusları baskı altında tutuyordu. Bir kelimeyle Napolyon Avrupa'ya karşı açtığı savaşı Fransız burjuvazisinin zaferiyle taçlandıramıyacaktı. Burjuvazi, iktisadî fetihlerini kökleştirmek için barışa muhtaçtır. 1814 bozgununda Parisin kapılarını düşmana açışı bundan. Artık o köksüz, ihtişamsız, uysal bir iktidar peşindedir, her sözünü dinletecek bir iktidar. Aranılan adam: XVIII. Louis.

Restorasyon karışık bir devre, bir sosyal gerginlikler devresi. Ama karışıklık yüzeydedir, temel çatışma iki sınıf arasında: eski aristokrasiyle, yükselen büyük burjuvazi. Halk, siyasî ve ideolojik kavgaların dışındadır adetâ. Köylü, bir bütün olmaktan uzak. Yirmi beş yıl önce devrimin kaderini çizen şehir işçileriyle zanaatkârlar her türlü birlikten mahrum. Ne söyleyecek sözleri var, ne sözlerini dinletecek güçleri. Kralcılar bütün gayretlerine rağmen eski makamlarına geçemedikleri gibi, devrimin millî emlâk haline getirdiği mallarına da kavuşamamışlardır. Ama meclis çoğunluğu onlardadır. Kilise, asil olmayan birçok toprak sahipleri, ve köylülerin büyük bir kısmı, onları tutmaktadır.

Ama üretime hükmeden, burjuvazidir. Hükûmet 1816'dan itibaren bütçeyi denkleştirmek için bağımsız bankacılardan yardım ister, borçlanır; alacaklılara bağlanmak ve finans kodamanlarına yakınlaşmak zorunda kalır. Restorasyon, aristokrasiyle burjuvazinin dilekleri arasında — ikinciler lehine — bir uzlaş-

ma. İki sınıf şu üç noktada anlaşırlar: İngilterenin iktisadî rekabetine karşı Fransayı korumak. (Gümrük tarifesi yasaklarla donatılır. Ticarete hâkim olan prensip, içerde hürriyet, dışarda himaye.) Halk yığınlarını siyasi hayata sokmamak. (Oy hakkı kısıtlanır. Halk seçemez ve seçilemez.) İşçileri toplantı ve grev hakkından mahrum bırakmak.

Fakat eski toprak aristokrasisiyle, büyük burjuvazi arasındaki çatışma 1830 ayaklanmalarına kadar sürüp gider. Bu aristokrasi 89'dan önceki düzenin yeniden kurulması peşindedir: Toprağı kiliseyle beylerin elinde donduran, insanları sınıflara bölen, imtiyazlı loncalı bir düzen. Büyük burjuvazi malların el değiştirmesinden, serbest rekabetten ve düşünce hürriyetinden yanadır. Aristokrasi tutuculuğu temsil eder, burjuvazi liberalizmi.

XIX. asrın siyasî düşünceler tarihi, liberalizmin zaferleri tarihi. Ama hangi liberalizmin?

Liberalizm başlangıçta bir ilerleme felsefesi, bütün ve bölünmez bir ilerleme. Sonra içi boşalır bu felsefenin. Sanayii geliştiren dinamik bir liberalizmin yanında tutucu ve donuk bir liberalizm belirir. İngiltere'nin bayraklaştırdığı birinci liberalizmdir; Fransa ikinci liberalizmin vatanı.

Uzun zaman bölünmez bir bütün olarak gösterilen liberalizm, XIX. asırda birbirinden farklı ideolojilere ayrılır. İktisadî liberalizm başkadır, siyasi liberalizm başka. Birincisinin dayandığı ilkeler servetle mükiyet. Devlet müdahalesine karşı olan bu liberalizm, kapitalizmin nazarî temelidir. Siyasî liberalizm istib-

datla savaşır, temsilî hükûmetin ve Parlamenter demokrasinin nazarî temelidir. Bir de fikri liberalizm var, onun da ayırıcı vasfı her düşünceye, her inanca saygı göstermesi.

Liberalizm kaypak, karışık, yumuşak bir ideoloji. Burjuvaziyle halkı, devrimle imparatorluğu, hürriyetlerle hürriyeti, politikayla ahlâkı birbirine karıştırır. Böylece burjuvazi ile proletarya arasında bir anlaşma sağlar, 1830 devriminden sonra bozulacak olan kısa ömürlü bir anlaşma.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın en çok sanayileşmiş ülkelerinde çeşitli sosyal reform doktrinleri ortaya çıkar. Bunlar bir önceki asrın insaniyetçi ütopyalarından çok başkadırlar. XIX. asır yazarları büyük bir problem karşısındadır: Sanayi devriminin sosyal neticeleri. Bu devrim XVIII. asır İngilteresinde başlar. Fransız ekonomisi çok daha yavaş gelişir. Fransada makinaya karşı yükseltilen ilk tenkitlerin ilham kaynağı İngiltere'nin durumu ve özellikle 1815'den sonraki İngiliz krizidir. Cenevreli Sismondi *İktisat prensipleri'ni* (1819) İngiltere'yi ziyaret ettikten sonra yazar. Olaylar Ricardo ve Say'in iyimserliğini yalancı çıkarmaktadır, büyük endüstrinin gelişmesi işçi sınıfını yoksulluğa sürüklüyor. Sismondi hastalığı görür ama, hiçbir çare tavsiye etmez.

Bir dünya çökmüştür, yeni dünya henüz doğmak üzere. Yıkılan şatoların enkazı üzerinde fabrikalar yükseliyor. Fransız sosyalistlerinin düşüncesi tarihin içinde bir düşünce. Onlar da Fransız devrimi karşısında 1830 liberalleri kadar çoşkundurlar, korku ve ür-

perti dolu bir coşkunluk. Onlar da liberaller gibi Hristiyanlığın miadını doldurduğuna inanmaktadırlar. Hem dünyayı açıklıyacak bir felsefeye, hem bir ahlâk düzenine, hem bir heyecan kaynağına hem de insanları kaynaştıracak bir düşünce mayasına ihtiyaç var. Sosyalistler sık sık İsa'yı hatırlarlar. Bir yanda Mesihin devrimci cesareti, ötede kilisenin aşırı tutuculuğu. Kaybolan dinin yeri nasıl doldurulacak? Bilgilerin mihveri ne olacak? Yeni topluma yeni bir inanç sunmak isterler. Başlıca kaygıları bu yeni temel üzerinde yeni bir dünya ve yeni bir insan yaratmak.

Sosyalizmle ekonomizmin kaynağı bir, Durkheim'e göre: ikisi de aşağı yukarı ayrı tarihte doğar, aynı toplumun eseridir. Yalnız bu toplumu başka başka ifadelendirirler. İkisinde de aynı anarşik eğilim göze çarpar. İkisi de kozmopolittir. Sansüalisttir, faydacıdır. Üstelik dayandıkları temel ilke de aynı: Ferdiyetçilik. Aradaki fark şu: Saint-Simon'la ondan sonraki sosyalistlere göre, ortak hayatın esas amacı olan iktisadî menfaatler, toplum tarafından düzenlenmelidir. Ekonomistler iktisadî hayatın kendi kendini düzenleyeceğine inanırlar, toplumun işe karışması lüzumsuzdur.

Marksizm sahneye çıkarken kendisinden önceki sosyalizmlerle hesaplaşır. Anti-Dühring yazarına göre bu sosyalizmler, ülkülerinin gerçekleşeceği hayalî bir belde tasarlarlar. Oysa iktisadcıların yaptığı gibi realiteye eğilmek, üretimle mübadeleyi tarihi akışları içinde ilmî metodlarıyla incelemek, hangi kanunlara uyarak değiştiklerini belirtmek gerek. Marksizm tecrübeye ve tarihe dayanan tek sosyalizmdir.

İlmî sosyalizm, hayalî sosyalizm.. Bu bir kavga terminolojisi. Sosyalizm bir bütündür, gelişen, dal budak salan, geçmişin başarılarından ve başarısızlıklarından faydalanan bir bütün. O bütün içinde Saint-Simonun ve Saint-Simonculuğun çok önemli bir yeri var.

LİBERAL BİR BURJUVA

Asil bir soydan geliyordu Saint-Simon. La Fayette'le birlikte Amerika'nın bağımsızlık savaşma katılmış, yeni bir toplumun kurulduğunu görmüş, sınıfının peşin yargılarından kurtulmuştu. Eski rejimin değişen şartlara uymadığını 1789'dan çok önce anlamıştı. Devrim onu şaşırtmadı. İş hayatına atıldı ve çok geçmeden millî emlâk alıcılarının başta gelenlerinden biri oldu. Belli bir sosyal çevrenin içindeydi artık: Eski rejime düşman iş adamları çevresi. Savaş, ticaret, hapishane olgunlaştırdı Saint-Simon'u.

1798'de iş hayatından ayrıldı. Paris'in kibar salonları, kucağında yetiştiği kast'ın geleneklerine tepeden bakan bu yeni zengine kapılarını kapamıştı. Yoksulluğa düşünce, büyük burjuvaziden de koptu. Ama uzun zaman bu yeni sınıfın çalışmalarını siyasî bir yazar olarak destekleyecektir. 1802'den 1815'e kadar kaleme aldığı eserler eski rejime şiddetle muhalif olan, aydınlıklar çağının düşüncesini izlediklerini sanan ve yeni bir toplum kurmak isteyen iş adamlarının temayüllerini aksettirir. İmparatorluk boyunca aşağı yukarı onlar gibi düşünür: Devrim, tarihin nihaî bir krizidir. Siyasî ve fikrî bir sistem çökmüştür. Bu sistem başka bir

topluma uygundu, o toplum yeni baştan kurulamaz. Toplumu yeni temeller üzerine oturtmak aydınların başlıca ödevi.

Kısaca, damarlarında imparator kanı taşımakla övünen Saint-Simon kontu imparatorluğun sonuna kadar liberal burjuvaziyle beraberdir. Eski yol arkadaşlarından niçin ve nasıl ayrıldığını aşağıda göreceğiz.

YENİ BİR AVRUPA

Napolyon orduları 1812'de Rusya'dan, 1813'de Almanya'dan çekilirler. 1814'de savaş Fransız topraklarındadır. *Avrupa toplumunun yeniden teşkilâtlanması* aynı yılın kasımında yayımlanır. Saint-Simon'la sekreteri Thierry'nin amacı, imparatorluk savaşlarını kapamak. Avrupa'yı barışa kavuşturmak için önce Fransa'yla İngiltere arasındaki çatışmayı sona erdirmeli. Yazarlara göre iki millet arasındaki anlaşma, Avrupa devletinin başlangıcı olacaktır. Önce bir Fransız - İngiliz parlementosu kurulacaktı, sonra bir Avrupa parlementosu. Devletler dengesi yerine, devletler kaynaşması. Uluslararası kurumlar yeni bir insan yaratacaktı Avrupa insanı. Zamanla bir Avrupa vatanseverliği doğacaktı. Avrupa meclisine seçilecekler geniş ufuklu aydınlar olmalıydı ki bu amaca varılabilsin. Kıt'anın eğitimini bu parlemento düzenleyecek, bütün mekteplerde tek ahlâk kitabı okutulacaktı. Gönüller aynı heyecanla ürpercek, vicdanlarda aynı inançlar köyk salacaktı.

Bütün milletler aynı müesseselerle donatılmadık-

ça, Avrupa siyasî bir ahenge kavuşamaz, sürekli bir barış sağlanamazdı. Her ülke liberal bir rejimle yönetilmeliydi: İngiltere'deki gibi kuvvetler ayrılığına dayanan karma bir rejim. İnsanlığı kurtarmak için hürriyeti sağlayan kuruluşları bütün dünyaya yaymak yeter.

Yaşlı filozofla genç tarihçiye liberal yazarlar arasında önemli bir yer sağlayan *Avrupa toplumunun teşkilâtlanması* Saint-Simon'un ilk okunan eseri.

Eski rejimin hortlamasını önlemek için burjuva aydınlarından bir baraj kurmak isteyen avukat Charles Comte'la Dunoyer, Saint-Simon'a *Le Censeur* adlı dergilerinin sayfalarını açtılar. *Censeur*'ün 1815 Ocak ve 1815 Şubat sayılarında Saint-Simon'un da makaleleri var. İlk makalesinde burjuvaziyi bir muhalefet partisi kurmağa çağırır. «Ortak prensipler etrafında toplanan üyeler bütün hareketleri düzenleyen, bütün işleri yöneten bir başkan buldukları gün siyasî parti kurulmuştur, Saint-Simon'a göre. Parti demek hem eylem, hem de görüş birliği demektir.» İkinci makalede yalnız ideolojiyle siyasî parti kurulamıyacağını belirtir. Ortada sosyal bir sınıf olmalı ve partinin ideolojisi bu sınıfın dileklerini ifade etmeli ki gerçek bir parti kurulabilsin. Muhalefet partisi yahut liberal parti millî emlâk alıcılarının partisi haline getirilmeliydi.

Napolyon'un Elbe adasından dönüşü şaşırtır Saint-Simon'u. Bütün liberaller gibi o da kuşku içindedir. İmparator yine bitmez tükenmez savaşlara mı başlayacak? Ama korkular çabucak yatışır. Napolyon meşrutiyetten yanadır, feodaliteyle eski rejimin can düşmanı olduğunu bildirir. Saint-Simon'un yeni liberal

hükûmetten dilediği tek şey, barıştır. «1814 ve 1815 de Fransayla İngilterenin anlaşmasını, sonra da bu iki ülkenin Almanyayla iş birliği yapmasını Avrupa sulhunun biricik garantisi, Avrupa kalkınmasının biricik şartı olarak görmek çağdaşlarından çok üstün olmaktı; Engels'e göre, Fransızlara Waterloo galipleriyle anlaşın demek büyük bir cesaret işiydi.»

1815'in son altı ayı ve 1816'nın ilk sekiz ayı eski rejim taraftarları, — derebeyleri, gerici rahipler, aşırı kralcı parti — zafer sarhoşluğu içindedir. Saint-Simon'la liberal aydınlar geleceği kurmağa çalışırlar. Fransada kilise dışı ilk öğretim isterler, İngilteredekine benzeyen bir ilk öğretim: Yüksek sınıftaki öğrenciler küçüklerin yetişmesiyle ilgilenecek. Saint-Simon için bu «Karşılıklı eğitimin» ilk amacı fabrikalara işçi hazırlamak olmalıdır.

ENDÜSTRİ

Demek ki Restorasyon başlarında Saint-Simon'un sınıfî durumu bir tercihi aksettirmektedir. Kucağında doğduğu sınıfla hiçbir ilgisi kalmayan, herhangi organize bir topluluğa bağlı bulunmayan müflis iş adamı yerini şuurlu olarak tayin etmiştir: Sanayi şeflerinin, bankacıların, tüccarların yanıdır bu yer. Geleceği kuranlar. Ülkeyi yöneten, tarihi yaratan bir çevre bu.

Saint-Simon 1816 aralığıyla 1818 mayısı arasında «Endüstri» başlığı altında bir dizi eser yayımlar. Manevî evlâdı Augustin Thierry, iktisatçı Saint-Aubin, kimyager Chaptal, yazı arkadaşlarıdır. Sonraları Thier-

ry'den boşalan yere Auguste Comte geçer.

Endüstri bir dergidir. Siyasî dergiler sıkı formalitelere bağlı olduğu için belli zamanlarda çıkarılmayan bir dergi: İlim ve edebiyat endüstrisiyle, fabrika ve ticaret endüstrisi arasında bir köprü. Yayımı destekleyenler bankacılar, fabrikatörler, tüccarlar... Saint-Simon'un hangi menfaatları müdafaa ettiğini açıkça göstermektedir.

O ana kadar hiç kimse insanın iktisadî ve sosyal faaliyeti üzerinde böylesine ısrarla durmamış, emeği öylesine yüceltmemiş, aylaklığı yermemiştir. Endüstri bütünü kucaklayan bir kelimeydi: Hem kafa, hem kol emeği. Yönetim de endüstriydi, uygulama da. Sanayi de, ticaret de endüstriydi. Yazar prospektüste düşüncelerini şöyle özetler:

«XVIII. asrın yaptığı iş: yıkmak. Bizim yolumuz çok daha başka. Yeni bir binanın temellerini atmak istiyoruz. Bugüne kadar toplumun ortak çıkarlarına dokunan olmamış. Ele aldığımız konu: Bu çıkarlar. Politikanın, ahlâkın, felsefenin hiçbir uygulama değeri olmayan bir takım hayallere saplanıp kalmasını istemiyoruz; istiyoruz ki asıl vazifelerini, yani toplumun mutluluğunu gerçekleştirsinler. Bütün toplum üretime dayanır. Varlığının biricik garantisi Üretim. Her servetin, her refahın kaynağı. Üretimin gelişmesine en uygun olan durum, toplum için en faydalı olandır. Üretimin gerçek değerini belirtmek, politikada nasıl bir rol oynayacağını, nasıl bir rol oynaması gerektiğini göstermek, ona çıkarlarını, imkânlarını, kuvvetlerini tanıtmak, karşılaşacağı engelleri haber vermek, teşeb-

büslerinde yardımcısı olmak, onunla elele vererek istibdadın hortlamasını veya ihtilâllerin patlamasını önlemek ve üretimi geliştirerek tam mânasıyla bir endüstri rejimini kökleştirmek: İşte yapmak istediğimiz bu»

İlk ciltde Thierry savaşın hem insanlık, hem burjuvazi için ne büyük felâket olduğunu heyecanla anlatır. «Eski çağ ulusları savaşcıydılar. Kılıç tek üretim aracıydı. Devletin de fertlerin de serveti onun sayesinde çoğalıyordu... Dışarda tahriple uğraşan kollar içerde hiçbir şey üretemiyordu. Düşmana atılan her gülle paraydı, millî servete hiçbir şey katmayan bir para. Tekel, sömürgeler, gümrük yasakları dünyayı kana boyadı. Ne kazandırdılar? Dürüst ve serbest bir ticaret bunun yüz katını sağlardı. İnsanın insandan istediği nedir? Hürriyet. Kollarını, hünerlerini dilediği gibi kullanma hürriyeti. Bir zaman meşru idi savaş, çünkü zorunluydu. Mânası kalmadı artık. Barış, iktisadî bir gelişmenin meyvesi.»

ÜÇÜNCÜ SINIF

Saint-Simon, *Endüstri*'yi çıkarırken Fransa'da iki düşünce karşı karşıyadır. Birinci düşünceyi aristokratik ve teokratik mektep temsil eder, Bonald'ın, Maistre'in, Lamennais'nin mektebi; ötekini Liberal mektep, Benjamin Constan'ın, *Minerve* yazarlarının mektebi. Birinci mektep eski rejimle ortaçağın savunucusudur. ikincisi XVIII. asırla devrimin. Aristokratlar için en mükemmel toplum sosyal mertebeler dizisine ve inanç birliğine dayanandı. Orta çağ gerçekleştirmişti bu idea-

li. Derebeyleri zayıfın koruyucusuydular. Kilise Barış, düşünce birliği ve şefkat demekti. Liberal mektebe göre birer zorbaydı derebeyleri, hristiyanlığın hâkimiyeti hurafelerin hakimiyetiydi. Ortaçağ barbarlık ve anarşi devriydi. Bu mektebin filozofu Voltaire idi. Toplumların geliştiğini savunan Condorcet de Voltaire gibi düşünüyordu bu konuda. Saint-Simon bu iki zıt görüşü daha gerçekçi bir sentez içinde kaynaştırır.

Saint-Simon'a göre, barbar istilâlarından çıkan Avrupa'nın iktisadî hayatı beylerin, fikir hayatı rahiplerin elindeydi. Birinciler üretimi düzenliyordu, ikinciler imanı. Yani sosyal hayatın bütün çarklarını işleten bu iki sınıftı.

XII. asır Avrupa toplumlarının kaderinde bir dönüm noktası. Komünler o tarihte hürriyete kavuşmağa başlar: Halk, yani zanaatkârlarla tacirler artık feodal baskının dışındadır. Kendi başına gelişecek, kendi çıkarları için didinecekdir. Gerçekleştireceği hedefler kendi hedefleri. Üçüncü sınıf Tarih sahnesindedir. Öte yandan müslümanlar, Avrupa'ya pozitif ilimleri sokmuşlardır; rahiplerin karşısında yeni bir kuvvet gelişmektedir. İlim adamları.

Çatışma asırlarca sürer ama sahne arkasında. Ortaçağ XVIII. asır filozoflarının sandığı gibi karanlık bir devir miydi? Hayır. Modern Avrupa onun eseri. İlmin fetihlerine beklenmedik sahalar açan matbaa o çağda keşfedilir; Copernicus, sistemini o çağda kurar.

Protestanlık, Katolik kilisesinin Avrupa'yı kucaklayan hâkimiyetini zedeler. Körü körüne imanın yerini serbest inceleme alır. Fert vicdanıyla kilise arasında-

ki bağlar gevşer, sosyal düzenin manevî birliği sarsılır. Bu devrim bütün XVI. asrı kaplar. Manevî otoriteye açılan savaş zafere ulaştıktan sonradır ki, yeni bir kavga başlar: dünyevî kuvvete karşı kavga. Bu mücadele Fransa'yla İngiltere'de aşağı yukarı aynı tarihlere rastlar. XVIII. asırda hücum bütün cephelere yayılır. Tahtla mihrap birlikte sarsılır.

Eskiyle yeni bir arada yaşayamazdı diyor Saint-Simon, eskisinin amacı fetihti, yeninin üretim. Eski için, öteki milletler yok edilmesi gereken birer düşmandı, yeni için, iş arkadaşları. Birinin bayrağı nas (dogma) idi, ötekinin akıl. İster istemez çatışacaklardı. Fransız ihlitâli altı yüz yıl önce başlayan oyunun son perdesi; tarihin çökmeğe mahkûm ettiği müesseseleri yerle bir eden bir zelzele. İnsan hakları beyannamesi, Fransayı insanlığın başına geçirdi. Fransa 4 Ağustos gecesinden beri reşit bir millet.

İhtilâl yaktı, yıktı. Zorunluydu bu. Ama insanlık ilelebet harabelerde barınamaz. «XVIII. asrın felsefesi yıkıcı bir felsefeydi, XIX unki yapıcı olmalıdır.»

TEOLOJİDEN METAFİZİĞE

Özetliyelim Saint-Simon'a göre, her düzenli toplum iki güce dayanır Manevî güç, maddî güç. Ortaçağda manevî güç rahiplerin elindeydi, maddî güç savaşçıların yani asillerin. Kurulacak yeni düzen de iki kuvvete dayanacaktı Manevî gücü bilginler, maddî gücü endüstriyeller temsil edecekti. Kimdi bu endüstriyeller? Saint-Simon 1817'de fransızcaya kazandır-

dığı bu kelimeyi şöyle tanımlar: «Endüstriyel, toplumun çeşitli üyelerinin ihtiyaçlarını veya fizik zevklerini karşılıyacak bir veya birçok maddî vasıtayı üretmeğe veya üretilen malları bu fertlere ulaştırmağa çalışan adam.»

Yeni düzen kurulmamıştı henüz. Toplum bir merhaleden ötekine atlayamaz. Fransa iki-üç asırdan beri buhran içindedir. Gerici bir devre bu. Fakat o da iki kuuvvete dayanarak ayakta duruyor: Manevî gücü metafizikçiler temsil ediyor, maddî gücü hukukçular. Her ikisinin de büyük hizmetleri olmuş Fransa'ya. Filozoflar, vicdan hürriyetini gerçekleştirmişler; askerî despotizmin yıkılışını hukukçular zümresine borçluyuz. Vatandaşlar arasında çıkan anlaşmazlıkları keyfî hükümlerin tehtidinden kurtaran onlar. Müdafaa hürriyeti onların eseri. Elbette ki insan zekâsının gelişme tarihinde onların da şerefli bir yeri var. Hukukçuların zayıf tarafı iktisat bilmeyişleri yani üretimden, dolayısiyle gelişen üçüncü sınıfın menfaatlarından habersiz oluşları. Kilise değişen dünyaya gözlerini kapamış. Bilginler kayıtsız, susuyorlar. Saint-Simon şiddetle çatar onlara. «İnsanlık, tarihin en büyük buhranlarından biri içinde. Bu buhranı sona erdirmek için ne yapıyorsunuz? Toplumu düzene kavuşturabilecek misiniz? Avrupa birbirini boğazlıyor. Boğazlaşmayı durdurmak için ne yapıyorsunuz? Hiç. Keşke hiç olsa. Topların başında siz varsınız.» Kime baş vuracağız? Kalabalığa mı? 93'ü bütün dehşetiyle yaşayan Saint-Simon, iktidarı cahillerin eline vermek istemez.

POLİTİKA ÜRETİM İLMİDİR.

Fransa, 1789'dan beri bambaşka bir ülkedir. Thierry'nin dediği gibi bir «Endüstri işletmesi.» Toplum baştan başa endüstriye dayanıyor. Endüstriyi incelemek ve organize etmek gerek. Bunun için yeni nazariyecilere, yeni kılavuzlara muhtacız. Güç bir iş bu. Başarıya ulaşmak için aşılacak ne engeller var? Hükûmeti beyler yönetmiyor ama, yönetilenlerin kafası derebeylik çağının artıklarıyla dolu. «Nazariyelerin yerini pozitif fikirler; kaprise dayanan ahlâkın, vahye dayanan politikanın yerini, akla dayanan ahlâk, endüstriye dayanan politika almalı.» Sonuç «Çalışan sınıf, ana sınıftır, toplumu besleyen sınıftır.» Amaç : «Üretime en uygun sosyal sistemi» bulmak ve uygulamak. Çalışanları aylakların zararından koruyacak bir sistem. Saint-Simon bunun için politikayı, üretim ilmi olarak tanımlar. Kendisini dinleyelim: «Siyasî toplumların peşinden koşacakları tek makul ve isabetli hedef faydalı nesnelerin üretimidir.» «Hayatın korunmasıyla, refahla ilgili menfaatları herkes hisseder. Bunlar üzerinde, bütün insanlar kolayca anlaşabilir, anlaşmak zorundadır da. Politika bunlarla uğraşmalıdır. Sosyal kuruluşları eleştirirken tek ölçümüz onlar olmalı.» Toplumun temeli, Emek, varlığının tek garantisi Üretim. Demek ki üretime en elverişli durum toplumun en hayrına olanı.

Sanit-Simon bir Victor Cousin, veya bir Benjamin Constant gibi düşünmez. 89 ihtilâliyle, yeni doğan endüstriyalizmin yarattığı güçlükler siyasi bir tedbirle

giderilemez. Siteyi üreticiler yönetmeli. Onların dışında meşru toplum yok. Parazitleri, aylakları uzaklaştırmak gerek. Bunlar düpedüz «hırsız». Bereket ihtilâlden beri sayıları çok azaldı. Yakın bir gelecekte tek aylak kalmayacağını ümit edebiliriz.

AYDINLARIN GÖREVİ

Sosyalizmin tek kaygısı olmalıdır: İnsanın ihtiyaçların en iyi şekilde karşılamak için ilimlerden, güzel sanatlardan, zanaatlardan geniş ölçüde faydalanmak, bu bilgileri yaymak, geliştirmek, çoğaltmak, bir kelimeyle her üç sahadaki ferdî çalışmaların terkibini yapmak. (Organisateur). İnsanlar bugüne kadar tabiatla teker teker savaşmışlar adeta, bundan rekabet doğmuş, emekler boşa harcanmış; insanlar birbirlerine kumanda etmekten vazgeçip, emeklerini birleştirseler, tabiatı çok daha kolay, çok daha çabuk fethederlerdi. Ne düşman olurlardı birbirlerine, ne emekleri boşa giderdi.

Üretici, yalnız üretici. İyi ama, filozofu ne yapacağız? Saint-Simon fikir adamlarına büyük bir ödev yükler : Kılavuzluk. Yaşadıkları çağa en iyi uyan sosyal düzeni onlar bulacaktır. Bunun için toplumu izlemeleri gerek. Önce tanımak, sonra yönetmek. Bir bakıma tanımakla yönetmek aynı şey. Tabiat her devirde en uygun devlet şeklini, en faydalı müesseseleri ilham etmiş.

Bir zaman rahipler kılavuzluk etmiş, insanlara. Şimdi filozoflar, bilginler, sanatçılar kılavuzluk edecek. Rahipler derebeylik düzeninin koruyucusudurlar.

Filozofların ödevi onlarla savaşmak. En kalabalık ve en yoksul sınıfın kafaca, bedence yükselmesini sağlayacak ahlâk ilkelerini yaymak ve kökleştirmek. Rahipler ortadan kalkacak mı? Hayır. Sadece bilginin, ve bilginlerin emrinde çalışacak.

LİBERALİZMDEN AYRILIŞ

1816'ya dönelim. *«Endüstri»* nin çıkmasına yardım edenler çok geçmeden hayal kırıklığına uğrarlar. Anlaşmazlık konusu yazarın siyasî tutumudur. Saint-Simon endüstriyle ilgili incelemeler yapmakla kalmıyor, çağdaş toplumu endüstriye dayanarak yorumlayan sosyal bir felsefe kuruyordu. Üreticiler sınıfı endüstri şeflerinin yönetiminde maddî manevî bütün güçlere el koymalıydı, Saint-Simon'a göre. Asilzadeler ve rahipler gibi asalak sınıflar ortadan kalkmalıydı.

Liberalizmin en selâhiyetli temsilcileri böyle düşünmüyorlardı. Mme de Stael asilzadelerin mecliste yer almasını tabiî sayıyordu. B. Constant üyeleri kral tarafından tayin edilen bir âyan meclisini benimsiyordu. Emlâk sahiplerinin büyük çoğunluğu Şart'tan (Charte) yanadır. Şart âyan meclisinin rolünü müesseseleştirir, asilzadelerle burjuvazi arasında denge kurar. Böyle bir uzlaşma tarihî bir hâtıradır Saint-Simon'a göre, geçici bir statüdür bu. Üreticiler iktidara geçmelerini önleyecek her engeli yıkmalı, yalnız kendi sınıflarını düşunmelidirler.

Saint-Simon'un amacı çalışanları şuurlandırmaktı. Üreticiler aylaklara karşı birleşmeliydiler. Aylak üreti-

me katılmayandı. Çiftliğini kiraya veren toprak ağası parasının faiziyle yaşayan burjuva. Şehirle köyü birbirinden ayıran ön-yargılar unutulmalıydı artık. Saint-Simon, fabrikatörlerle bankacılara, köylüler tabiî müttefikinizdir diye sesleniyordu. Onlarla anlaşın, şatolardaki ayakların, kışlalardaki aylakların, adliyedeki aylakların boyunduruğundan kurtarın onları. Siz yapın bütçeyi...

Yazarın siyasî radikalizmi, aboneleri kuşkulandırdı. 1817'de dergiyle ilgilerini kestiler. Zaptiye nazırına yolladıkları bir mektupda *Endüstri*'de yayımlanan fikirlere hiçbir şekilde katılmadıklarını resmen bildiriyorlardı.

Liberal büyük burjuvaziyle Saint-Simon arasındaki ilk kopuştu bu. *Endüstri* düşünceye yeni ufuklar açıyordu. Saint-Simon başka sosyal tabakaların sözcüsüydü artık. İkinci derecedeki sebepler ne olursa olsun, bu kopuş Saint-Simon'la liberal ideoloji arasında tam bir anlaşmazlık olduğunu ispat etmektedir. Saint-Simon — açık veya kapalı — liberalizmin belli başlı temalarını sistemli olarak tenkit eder.

HÜRRİYET VE FERDİYETÇİLİK

Liberal, gerek politikada, gerekse iktisadda meseleleri ferdî münasebetler çerçevesi içinde inceler. J. B. Say'e göre ferdi teşebbüsler her türlü ekonomik faaliyetin kaynağı ve şartıdır. Saint-Simon bu ferdiyetçi ideolojinin karşısına sosyal bir güçle çıkar. Toplumun «stürüktüre» bir varlık olduğunu ispat eder. İnsanlar

sınıflarının çizdiği ve kollektif hayatın gerektirdiği görevler ve roller yüklenirler.

Liberal için sosyal hayatın ekesi hürriyettir. Saint-Simon'a göre, hürriyet ne sosyal düzenin gerçek temeli dir ne de, kollektif faaliyetin gayesi. «İnsanlar hür olmak için bir araya gelmez.» Cenk etmek veya üretmek için bir araya gelir. Bu ihtiyaçlara göre kurulan modern toplumda, endüstri organizasyonu, sosyal hayatın gerçek temelidir.

Doktrin anlaşmazlıklarının yanında daha derin bir ayrılık, bir metot ayrılığı da vardır. Liberal yazarlar sosyal ve siyasî tahlillerinde toplumun ilkelerini meydana çıkarmağa uğraşırlar. Bu ilkeler hem rejimin temeli olacaktır, hem de isabetli bir politikanın düzenleyici kuralları. Constant boyuna tekrarlar Sosyal düzenin ilkesi fert hürriyetidir. Bu hürriyet insanın tabiî hakkıdır. Liberal bu hürriyetçiliğiyle XVIII. asır felsefî düşüncesinin ana temalarından birini devam ettirdiğine inanır. Bu anlayış B. Constant'ı idealist metotlara götürür. Oysa, «Bir Cenevrelinin mektupları»ndan, «Endüstri»ye kadar sosyal güçlerin çokluğu ve birliği üzerinde duran Saint-Simon sosyolojik bir metot kurmuştur. Toplum hareket halinde bir bütündür yazara göre, birbiriyle karşılaşan maddî, fikrî ve ahlâkî güçlerin dengesi veya dengesizliğidir. Toplum ilkelerden çıkarılamaz, oluş halinde bir realitedir: tarihî bir realite. Bu realitenin kalıpları ve strüktürleri birbiriyle karşılaşan güçlerin bütününden ibarettir.

Saint-Simon bu yeni metot sayesinde siyasî ve iktisadî problemleri liberallerden bambaşka bir tarzda

ortaya koyar. Onların hiç dokunmadığı bir takım meselelere el atar. Siyasî bakımdan liberalleri, anayasacılar, cumhuriyetçileri uğraştıran problem, kuvvetlerin dağılışıdır. Monarşi mi, temsilî hükümet mi parlementer rejim mi, cumhuriyet mi: Üzerinde durulanmesele budur. Liberal iktisatçılar ise politikayla iktisadı birbirinden ayırırlar. Say, servet üretimin, çeşitli siyasî rejimlerde aynı kalabileceğini gösterir. Saint-Simon bu problemleri bütün bir perspektif içinde ele alır. Siyasî şekilleri tayin eden, toplumun belli bir devirdeki genel durumudur. Bu itibarla, en iyi hükümet şekli üzerinde kafa yormak mânasızdır. Toplumun yaratıcı güçlerini, kurulan yeni münasebetleri incelemek lâzımdır. Hükümetlerin zorunlu gelişmesini ancak bu sayede önceden kestirebilir, bugünkü rejimin devam edip etmeyeceğini haber verebiliriz. Artık toplumun temel güçleri ordu, asilzadeler, rahipler değil, üreticilerin bütünüdür. Demek üreticiler sınıfı ister istemez sosyal kuvvetlerin başına geçerek yeni bir toplum yaratacaktır. Bu toplumda hükümet edenler değil, üretimi düzenleyen idareciler olacaktır sadece.

MÜLKİYET

Liberal için mülkiyet temel haklardan biridir, istibdadın muhtemel tehditlerine karşı bir garantidir (Constant). Saint-Simon için mülkiyet strüktürleri, üretimin icaplarına uyar ve uymalıdır. Üretim için zararlı olan mülkiyet şekilleri ortadan kalkmalıdır.

Her ülkenin temel kanunu mülkiyeti ve ona ri-

ayeti sağlayan hükümleri koyan kanundur. Her hangi bir mülkiyet sistemi, prensip olarak başka bir mülkiyet sisteminden ne daha iyidir, ne daha kötü. Mülkiyeti düzenleyen hükümler zamanla değişir ve değişmelidir. Kanun koyucu gelecek nesilleri zincirleyemez.

Saint-Simon mülkiyetin sosyalleştirilmesini, millileştirilmesini, ortak hale getirilmesini istemez. Daha doğrusu açıkça ve doğrudan doğruya istemez, krediyi umumileştirir. Toprak paylaştırılmayacak. Ama eninde sonunda en ehliyetli üreticiler tarafından işletileceğine göre, özel mülkiyet mânasını kaybedecektir. Ortak bir sermaye fonu kurulacak, bu parayı bankacılar dağıtacak; bankaları hükümet veya devlet bürokrasisi değil, bir merkez bankası kontrol edecek, Merkez bankasını da meslekî bir efkâr-ı umumiye.

Saint-Simon bankerlere genel üretici adını verir. İktisadî hayatın imkân ve ihtiyaçlarını en iyi onlar bilir. Bütün teşebbüsleri desteklemek, en becerikli, en faal üreticilere kredi dağıtmak bankacıların başlıca görevi.

Saint-Simon bir plütokrasi kurmak istemez. Bankacılar bir finans aristokrasisi değil, filozofların daha doğrusu sosyologların telkinlerinden faydalanan birer uygulayıcıdırlar.

ÜRETİCİ Mİ, TÜKETİCİ Mİ?

Saint-Simon'u klâsik iktisatçılardan ayıran bir nokta da şu Adam Smith, J. B. Say ve bütün liberal ekol hep tüketiciyi dikkate alır. Ekonomik dünyada ağır

basan tüketici. Üretici ona malını sunar. O da ihtiyaç duyduğu malların en iyisini ve en ucuzunu alır. Tüketicinin çıkarı bütün insanların çıkarıdır. Çünkü herkes tüketicidir. Üç-beş üretici bir tekel kurup tüketiciyi sunî bir fiyatı kabule zorlayınca toplumun çıkarı zedelenmiş olur.

Saint-Simon için önemli olan üreticidir. Geniş bir ortaklıktır insanlık. Bu ortaklığın amacı üyelerin refahını arttırmaktır. Herkes harcadığı emeğe, başka bir deyişle ortaklığa koyduğu sermayeye göre karşılık alır. Tüketici başkalarının yarattığı değeri yok edendir. Tüketiciler üreticilerin sırtından geçiniyorlarsa düzen bozuktur Bugün olduğu gibi. Endüstriyel rejimde toplumu, üretici yani ehliyet yönetir. Ehliyetin ölçüsü eserdir.

Adam Smith için menfaatları uzlaştırmanın yolu ticarî rekabettir, Saint-Simon için meslekî yarış. Klâsik iktisatçılara göre, insan faaliyetinin başlıca saiki kazanç arzusu. Bu arzuyu dizginleyen tek his: Kanun korkusu. Sain-Simon için de servet hırsı hareketlerimizin başlıca saiklerinden. Ama onu dizginleyen his, korku değil, sevgi. Saint-Simon'a göre devletin ödevi mülkiyeti üretime en uygun biçimde düzenlemektir. Toplumu yönetenlerin, mülkiyet rejiminde değişiklik yapmakla görevli oldukları, liberal iktisatçıların aklından bile geçmez. Saint-Simon'a göre, «devlet çalışamayacaklara yardım, çalışabileceklere iş sağlamalı, böylece proleterlerin hayatını güven altına almalıdır.» Hayat ve iş İşçilere tanınan bu iki hak Saint-Simoncu sosyalizmin ilk tohumları.

EŞEK ARILARI, BAL ARILARI

Saint-Simon için emek, sosyal bir ödev. İş bir boyunduruk, bir ceza, bir angarya olmaktan çıkmalı, bir zevk olmalıdır, toplumun yükselmesi için bir manivela olmalıdır. Tek sınıf kalmalıdır toplumda Çalışanlar sınıfı. Yıllarca sonra Marx da proletarya biricik sınıf olmalıdır, diyecekti.

Saint-Simon'a göre insanı insan yapan Yaratıcılığı. Devlet bir şirkettir, bir çalışanlar şirketi. Toplum bir atölyedir. Prodüktör (üretici) kelimesini bayraklaştıran Saint-Simon. Saint-Simon'dan sonra toplum ikiye ayrıldı Çalışanlar, aylaklar. Tembellik bir imtiyazdı eskiden, bir asillik belgesiydi. Ölesiye çalışan bir kalabalık ve bu ıztırap içinde çalışan insanlara küçümsiyerek bakan bir avuç aylak.

Saint-Simon için aylak yani eşek arısı, çalışmadan yiyendir Rahip, asker, toprağa alın terini katmayan mülk sahibi. Saint-Simon için bal arısı topluma yararlı bir iş görendir Tüccarlar, fabrikatörler, çiftçiler, bankacılar, bilginler, sanatçılar, memurlar, işçiler. Emek, Saint-Simon'dan beri küçültücü olmaktan çıkmıştır.

HANGİ SINIFIN ADAMI?

Saint-Simon'un liberal çevrelerden yavaş yavaş nasıl uzaklaştığını gördük. Uzun zaman tek başına savaşan *Parabol* yazarının fikirleri 1820'den sonra yankılar uyandırır ve üstat gözlerini kapar kapamaz adını ta-

şıyan bir mektep kurulur. Demek ki çölde vaazlar vermiyordu üstat, düşünceleri bazı çevrelerin temayüllerine uymaktaydı. Son yılları fildişi kulede değil, dostları ve şakirtleri arasında geçer. Kim bu şakirtler? Halktan mıdırlar? Hayır. Ama halkçıdırlar. Çoğu politeknik mezunudur. Daha sonraki Saint-Simoncuların büyük bir kısmı da, aynı mektepden yetişmedir. Şakirtlerin hiçbiri zengin değildir henüz. Siyasî geçmişleri yoktur mühendisler, bankacılar, iktisatçılar yani endüstri faaliyetine doğrudan doğruya katılan insanlar. Ama teşebbüslerin ne sahipleri, ne başlıca kazançlılarıdırlar. Henüz katılaşmamış bir sınıf, daha doğrusu zümre. Bu zümre daha düzenli bir toplumun özlemini çekmektedir. İktisadî bünyedeki tezatları açıkça görebiliyor. Sosyal problemin çözüm yolunu esaslı bir bünye değişikliğinde ve endüstriyel gelişmede aramaktadır. Meşrutî hükümdarlığa ve iktisadî liberalizme karşıdır.

1825'in genç ve idealist kadrosunu, İkinci İmparatorluğun iktisatçı kadrosuyla karıştırmamak lâzım. Sosyal adaletsizliğin şuurudur Saint-Simon, halk tabaklarının memnuniyetsizliğidir. Saint-Simon düşüncesi akıncı bir düşünce. XIX. asrın başlarında liberalizme karşı girişilen mücadelenin bayrağı Saint-Simon. Saint-Simon'un eserleri bir nevi ithamname. Yazar kazanılmış bir dâvayı müdafaa etmez. Yeni bir sosyal hareketin, sosyalizmin yaratıcılarındandır.

Bununla beraber Saint-Simon'u liberalizme bağlayan sosyalizm tarihçileri var «Kant ne kadar sosyalistse Saint-Simon da o kadar sosyalist, diyor Max

Beer. Kant liberal bir filozoftu, Saint-Simon liberal bir iktisatçı. Saint-Simon'un düşüncelerine islahatçı bir sosyal eğilim getiren şakirtleridir. Nitekim yeni Kantçılar da, modern ilmî sosyalizmi tanıdıktan sonra üstatların derslerini Marksizmle kaynaştırmağa çalışmışlardır. Saint-Simon düşüncesi düpedüz bir burjuva düşüncesi. Saint-Simon hayatı boyunca liberal kaldı. İşçi hareketlerini yakından izleyen bir liberal.»

Çağdaş iktisatçılardan birçoğunun Saint-Simon'a uygun gördüğü yer araftır. G. Pirou'ya göre «sosyalizmin belli bir amacı var Sosyal adalet. Bu amaca varmak için izlediği yol üretim araçlarının topluma mal edilmesi. Bu iki unsuru birleştirmeyen doktrine sosyalizm denemez. Ne Eflâtun sosyalisttir, ne anarşistler. Saint-Simon'u katıksız bir sosyalist saymak yanlış. Gerçi üstat mirası mahkûm eder, ama özel mülkiyete dokunmaz.»

René Gonnard «XIX. asır sosyalizm tarihini Saint-Simon ile başlatmak âdet olmuş diyor. Hattâ çok defa kollektivizmin kaynaklarını da Saint-Simon doktrininde ararlar. Hakikatta Saint-Simon'u tam bir sosyalist saymak güçtür. Sosyalizm şakirtlerinin eseri. Saint-Simon doktrini iktisadî liberalizmin bir uzantısı, biraz aşırı bir şekli. Belki de şakirtleri olmasa, Saint-Simonculuk sosyalizm tarihinde yer almayacaktı.»

Sol yazarlar arasında da Saint-Simon'u ilerici bir burjuva sayanlar var. Çağdaş bir Fransız marksisti ona ayırdığı incelemeyi şu satırlarla bitirir: «Sait-Simon'un eseri o devir için ilerici. Bir yandan J. B. Say'in liberalizmine, bir yandan Chateaubriand, Bonald, Mais-

tre'in teokratik düşüncesine karşı. Kapitalist anarşinin bir çok yönlerine ışık tutar. Onun yerine rejimin hayalî bir taslağını çizer. Düzensizliğin fiziğini, düzenin metafiziğini kurar. Her mülkiyet biçiminin farklı bir siyasî stürüktür yarattığını ileri sürer. Tarih Sosyal bir fiziktir. Sınıf tezatlarından kurtulan bir toplumda Saint-Simon insanın insanı sömürmeyeceğini, elele vererek insanların tabiatı istismar edeceklerini söyler. Bir sınıfın diğer bir sınıf üzerindeki baskısını sağlayan devlet, sınıfsız bir toplumda ortadan kalkacak, ve kişilerin hükümeti yerine eşyanın idaresi geçecektir. (Garaudy)

II. SAİNT-SİMON VE SOSYALİZM

SON ASİLZADE, İLK SOSYALİST[1]

Sosyalizme düşman bir felsefe tarihçisi, Paul Janet, ölümünden yarım asır sonra yazdığı bir makalede Saint-Simon'u çağdaş sosyalizmin kurucusu olarak vasıflandırır. Kendisini dinleyelim

Belirtilmeğe değer bir olay: XIX. asır sosyalizmi, doğuşunda ihtilâlci zihniyetten tamamen uzak, hattâ onunla çatışma halindedir. Saint-Simon'la 93'-ün demogogları arasında hiçbir bağ yok. Yazılarında pervasız görüşlere rastlarsınız, hayâl kurduğu da olur. Ama St. Simon'da ne isyan duygusundan, ne sosyal kinden, ne demagojik ihtirastan eser vardır. Liberalizmin anarşik düşünceleri de, teolojik fırkanın gerici fikirleri gibi hasretini çektiği toplumu gerçekleştiremiyeceği için yeni bir sistem kurmağa çalışıyor. Saint-Simon sosyalizmi XVIII. asır sosyaliz-

---

[1] *Saint-Simon'cu edebiyatı bu isimle tanıtan ilk biografılarından biri Nicolas Hubbard. (1828-1888).*

minden, Jean Jacques'inkinden, Mably'ninkinden, Saint-Just'ünkinden de çok başka. XVIII. asır komünizmi, kadim cumhuriyetlere bilhassa İsparta'nın müesseselerine hayranlıktan doğmuştu. Pek tanımıyordu da bu cumhuriyetleri.

Servete karşıydı. Ahlâk bozucuydu servet. Sanayi ile ticaret meşum birer müesseseydiler. Saint-Simon'un görüşleri bambaşka. Saint-Simon sosyalizminin kaynağını, yanlış yorumlanan klâsik edebiyatta değil, ekonomi politikde aramalıdır. Ne lüksün aleyhindedir, ne servetin. Tam tersine başlıca kaygısı toplumun refahıdır. Saint-Simon'un doktrini bir ütopya mıdır? Eflâtun'unki ütopyaysa, evet. Kucağında geliştiği toplumun gerçek şartlarını mübalağalandırdığı, idealize ettiği ölçüde ütopya.»

Tecessüsü düşüncenin bütün ufuklarını tarayan bir Sorbonne hocasına göre (E. Fauget) Saint-Simon inkârları ve eğilimleriyle sosyalist, şakirtleriyle sosyalist, eserinin bütünüyle sosyalist. Yalnız aristokratik bir sosyalizm bu. Saint-Simon'da sosyalist bir sistem yoktur. Ama bütün sosyalist mektepler onun bazı cümlelerine, hattâ bazı sayfalarına dayanırlar. Saint-Simon'a göre dünya hürriyete doğru gitmiyor, gidemez de. Sebep, gittikçe artan iş bölümü. İnsana hürsün demek, fabrikanın çarklarından her hangi birine hürsün demek kadar saçma. Hürriyetle medeniyet birbirinin zıddı. Toplum sözleşmesinin amacı kişiye daha çok hürriyet değil, mutluluk sağlamak. Saint-Simon mülkiyete bağlı, çünkü aristokrat. Mülk sahibi topluma yararlı olmağa zorlanınca, mülkiye-

tin mahsuru kalmaz. Hem aristokrat, hem sosyalist. Tezatlarının kaynağı bu ikilik. İlkel bir sosyalizm diyor Fauget, ilkel veya çocuksu.

Saint-Simon'u, felsefe dünyasına Fransanın ilk sosyalisti olarak tanıtan George Weil, «Marx, çok daha karamsardır, diyor, Lassalle sosyal davayı maddîleştirir. Saint-Simon için en önemli amaç insanlığın moral gelişmesi : Cermenle Fransız arasındaki fark.»

Tanınmış sosyolog Emile Durkheim'e göre, Saint-Simon hem sosyolojinin, hem de sosyalizmin kurucusu «Saint-Simon'un düşüncesi XIX. asırda gelişen bütün düşünce akımlarını kucaklayacak kadar girift. Tarih metodu, pozitif felsefe, sosyalizm. Hepsini tek kelimede toplamıştı Saint-Simon Endüstriyalizm.»

SOSYALİZM VE ÜTOPYA

Sosyalizm kelimesinin mucidi olmakla övünen bir Fransız yazarı, Louis Reybaud, 1840'da kaleme aldığı «Modern islahatçılar» adlı kitapta şöyle der «Sosyalizm silâhlarını terketmemiştir henüz, ütopyalar yaşıyor. Toplumun çeşitli tabakaları tehlikeli hülyalar peşinde İnsanlığı mutluluğa kavuşturmak. Bu ezelî rüyanın çehresi de, konuştuğu dil de ülkeden ülkeye değişiyor. Ama ütopya hep aynı.»

Bu sevimli akademi üyesi, Engels'den çok önce Owen'ı, Fourier'yi, Saint-Simon'u ütopyacı olarak teşhir eder. Şu farkla ki, Engels'e göre, Marx öncesi sosyalizm ütopyadır, Reybaud'ya göre gelmiş gelecek

bütün sosyalizmler, yani sosyalizmin kendisi.

Burjuvazinin sosyalizm karşısında ne derin bir şefkat duyduğunu öğrenmek isteyenler Fransa'nın en büyük felsefe sözlüğünü karıştırsınlar. İlk baskısı 1844 - 1851'de yayımlanan bu değerli eserde, Saint-Simon'un adı yoktur, Saint-Simonculuk sosyalizme ayrılan «methiye» nin son sütunlarına misafir edilir. Kendi kendini yıkan bir doktrindir bu, bir hatalar dizisidir. Bunlardan her biri insan aklı, insan vicdanı tarafından binlerce defa reddedilmiştir. Dinde panteizm, ahlâkta materyalizm, politikada despotizm. Makalenin pek tanınmış yazarı A. Franck'a göre, bunların üçüne de en ilkel topluluklarda rastlamaktayız. İnsanlık ilerledikçe bunlardan uzaklaşmaktadır. Meselâ dinî panteizmden, brahmanizmle budizm doğmuş. İhtirasların kutsallaştırılmasına örnek Yunan mitolojisi. Despotizm bütün barbar devletlerin hükûmet şekli. Demek ki, Saint-Simonizm diline doladığı ilerleme felsefesiyle tezat halinde. Saint-Simoncular, «herkese ehliyetine, her ehliyete eserine göre» diyorlar. Doğru ama, bu hiç de yeni bir fikir değil. Güç olan gerçekleştirilmesi. Kim yapacak bu işi? Adalet kendiliğinden belirecek, kendiliğinden gerçekleşecek. İnsan aciz bir kul. v.s. Bir kelimeyle sosyalizm abesin ta kendisidir. Sosyal düzen demek, ahlâk düzeni demektir. Hürriyete, mülkiyete, aileye saygı olmayan yerde toplumdan söz edilemez.

Görüyoruz ki, Akademinin ödül verdiği çok ünlü bir kitap, Reybaud'nun kısa zamanda defalarca basılan ve 126 yıl önce yayımlandığı halde sosyalizm

aleyhindeki delilleri her fırsatta tekrarlanan *Modern islâhatçılar*'ı Eflâtun'dan Saint-Simon'a kadar bütün sosyalistlere aynı damgayı vuruyor: Ütopyacı.

Fransanın hâlâ en hacimli felsefe sözlüğü olan bir müracaat kitabı ise abes diyor sosyalizmlere. XIX. asrın birinci yarısında liberal Fransız düşüncesini temsil eden bu ünlü kişileri dinledikten sonra, kalemi Engels'e bırakalım. Zira o da XIX. asrın birinci yarısında gelişen sosyalizmleri ütopyacı olarak vasıflandırır.

«1802'de Saint-Simon'un *Cenevre mektupları* yayımlandı, 1808'de Fourier'nin ilk eseri. 10 Ocak 1800'de Robert Owen New-Lanark'ın başına geçti. Fakat o sıralarda kapitalist üretim tarzı ve netice olarak burjuvaziyle proletarya arasındaki çatışma çok az gelişmişti. İngiltere'de henüz doğan büyük endüstriye Fransa yabancıydı. Oysa, üretim tarzının yıkılışını kaçınılmaz bir zorunluk haline getiren çatışmaları büyük endüstri hazırlar.. O heybetli üretim kuvvetleriyle birlikte, bu çatışmaları yok edecek çareleri geliştiren de büyük endüstridir. XIX. asrın ilk yıllarında yeni sosyal düzenin sebep olduğu uyuşmazlıklar gelişmekteydiler henüz. Çözüm yolları da oluş halindeydi..

Sosyalizmin kurucuları da bu tarihî durumun baskısı altındaydılar. Kapitalist üretim olgunlaşmamıştı, sınıflar olgunlaşmamıştı. Nazariyeler nasıl olgunlaşabilirdi? İktisadî münasebetler rüşeym halindeydiler. Sosyal problemlerin çözüm yolları ancak insan kafasından fışkıracaktı. Toplum garipliklerle doluydu. Bunları ortadan kaldırmak, düşünen aklın gö-

reviydi. Yapılacak şey daha mükemmel bir sosyal rejim yaratmak ve onu propağanda yoluyla topluma kabul ettirmekti. Bu yeni sosyal sistemler birer ütopya olmağa mahkûmdular.»

Biliyoruz ki Saint-Simon, hiçbir zaman böyle bir ütopya kurmaz. Anti-Dühring yazarının sözünü ettiği hayalperestler Owen'la Fourier.

Tanınmış Rus marksisti Plekhanov da ütopyacı sosyalizmi şöyle açıklar :

«Madem ki insan hiç değişmiyor, madem ki insan tabiatının belli başlı özelliklerini tamyınca onlardan toplum ilmi ve ahlâkla ilgili bütün hükümleri matematik bir kesinlikle çıkarabiliyoruz, neden insan tabiatının ihtiyaçlarını yüzde yüz karşılayan ideal bir rejim düşünmeyelim? XVIII. yüzyıl materyalistleri «en iyi kanunlar» teması üzerinde fikir yürütmeğe bayılırlardı. Bu araştırmalar «aydınlıklar çağı edebiyatının» ütopyalar bölümüdür. XIX. yüzyılın ütopyacı sosyalistleri de bu konuya dört elle sarıldılar. Sarıldılar ama, XVIII. yüzyıl Fransız materyalistlerinin antropolojik görüşlerini aşamadılar. İnsan onlar için de, materyalistler için olduğu gibi, sosyal çevrenin eseri. Onlar da materyalistler gibi fasit bir daire içindedirler: Sosyal çevredeki değişiklikleri insanın değişmez özellikleriyle açıklamaya kalkarlar.

Çağımızın ütopyalarından çoğu tek amaca yönelmiş: En iyi kanunları bulmak. Bunun için en şaşmaz ölçü de insan tabiatı. Fourier ihtirasları çözümlemekle işe başlar. Robert Owen, insan tabiatının ana ilkelerine dayanır: Rasyonel hükûmetin ilk görevi insan

tabiatının mahiyetini tayin etmektir. Saint-Simoncular da felsefelerini «insan tabiatı hakkında yeni bir anlayışa dayandırmak iddiasındadırlar. Fourier'cilere göre üstatlarının tasarladığı toplum düzeni su götürmez bir tümden gelim (déduction) ler sistemidir. Bu sistemin temelinde insan tabiatının değişmez kanunları vardır. Çeşitli sosyalizm ekolleri insan tabiatını son kıstas olarak ele almışlar, ama bu, insan tabiatının vasıfları hakkında çok farklı tarifler vermelerini önleyememiştir. Meselâ, Saint-Simonculara göre, Owen'ın düşünceleri insan tabiatının eğilimleri ile öylesine çatışır ki, nasıl olup da bir nevi itibar kazandıklarına şaşmamak elde değil. Fourier'nin bir pamflesi Saint-Simon doktrininin insan tabiatının bütün temayüllerine aykırı olduğunu belirten sert atıflarla dolu. Yine Condorcet zamanında olduğu gibi insan tabiatının tarifi üzerinde anlaşmak geometrik bir şeklin tarifini yapmaktan çok daha güç görünüyordu. İnsan tabiatı konusunda XIX. yüzyılın ütopyacı sosyalistleri, XVIII. yüzyıl düşünce adamlarının hatasını tekrarlıyorlardı, o devrin bütün sosyal ilmi de aynı hataya düşmüştür ya. Ama sosyalistler o soyut kavramın boyunduruğundan kurtulmak ve somut bir temele dayanmak için büyük bir gayret göstermekteydiler. Saint-Simon'un araştırmaları bu bakımdan en dikkate değer olanları. Filozoflar, tarihi, çok defa az veya çok isabetle birbirini takip eden bir ihtimaller dizisi olarak ele alıyorlardı. Saint-Simon ise, tarihte herşeyden önce kanunlar arar. Ona göre insan toplumlarının ilmi, tabiat ilmi kadar kesin olabilir ve

olmalıdır. İnsan toplumunun gelişme kanunlarını keşfetmek için bu toplumun tarihini incelemek lâzımdır. Ancak geçmişi anlayanlar, geleceği önceden görebilirler.. Thierry'e, Mignet'ye, Guizot'ya göre, sosyal rejimin temeli mülkiyet münasebetleriydi. Mülkiyet münasebetlerinin modern Avrupa'da geçirdiği safhaları, ilk defa olarak, eşine az rastlanır bir vuzuhla aydınlatan Saint-Simon, daha da ileri gitmiş, tarihte esas rolü oynayan niçin başka münasebetler değil de bu münasebetlerdir sorusunu ortaya atmıştır. Ona göre bu sualin cevabını endüstriyel gelişmenin icaplarında aramak lâzımdır.»

1912 ile 1920 arasında yayımlanan sosyalizm ansiklopedisi (cilt I) Saint-Simon'a çağdaş sosyalizmin müjdecileri arasında yer verir. «Saint-Simon'un hatası materyalizme yükselemeyişindedir. İlmî sosyalizmin bütün müjdecileri içinde ilmî sosyalizme en yakın olanı odur. Marx'ın doğrudan doğruya müjdecisi ve hocalarından biridir. Saint-Simon burjuva devriminin gerçek karakterini çağdaşlarının hepsinden daha aydınlık olarak görmüş, burjuvazinin iktisadî yükselişini haber vermiş, bu sınıfın tarihî görevini kavramıştır.»

Sosyalizmin tarihçilerinden Elie Halévy'ye göre «Saint-Simon sosyalizmi, liberal iktisattan doğan ve hissedilmez bir gelişmeyle ondan ayrılan bir sosyalizm. Saint-Simon Say'inkinden çok başka bir doktrin kurduğunun pek farkında değildir. İleri sürdüğü ilkeleri mantıkî sonuçlarına ulaştıran şakirtleridir. Saint-Simon için endüstriyel eşitlik, herkesin topluma

kattığı değer ölçüsünde yani kendi pozitif ehliyeti ölçüsünde bir kazanç elde edebilmesidir. Sermaye de pozitif ehliyetler arasındadır. Nasıl olur bu? Çalışmadan faiz alan kapitalisti başkalarının emeğiyle geçinen bir aylak saymayacak mıyız? Üstelik bu para alın teriyle de kazanılmamış, mirâs yoluyla elde edilmişse? Saint-Simon, «endüstriyel sistem tam bir eşitlik ilkesine dayanır» diye yazar, «doğuştan gelme her türlü hakka, her türlü imtiyaza karşıdır.» Sonra da kalkar, servetin çalışanlarda bir ehliyet işareti olduğunu söyler. Açık bir tezat değil mi? Saint-Simon bu meselelerin hallini şakirtlerine bırakır. Önemli olan onun bu meseleleri ortaya atmış, ve bir sosyalizm kurmuş olmasıdır. Saint-Simon, sosyalizm kelimesini kullanmaz. Kelime onun ölümünden 10 yıl sonra yaygınlaşacaktır. Ama daha 1825'den itibaren şakirtler ferdiyetçiliğe cephe alacaklardır. Kaldı ki Saint-Simon ve şakirtlerinin dilinde sosyal kelimesi bir parça sosyalizm mânasındadır.»

Bir başka sosyalist tarihçi, René Viviani, «Saint-Simon doktrinin temelleri sapasağlam sosyalisttir, diyor, çalışan sınıf yararına aylak ve savaşçı sınıfı mülkiyetten mahrum eder Saint-Simon. İnsanı çalışmaya bağlar.»

Çağdaş marksistler, Saint-Simon'a karşı, üstatlarından daha haşindirler. Jean Dautry'e sorarsanız, «Sosyalizmi özünden ayırmadıkça, gerçek sosyalizmi tarihî bakımdan işçi sınıfının ideolojisi olarak görmekten vaz geçmedikçe, kont Henri de Saint-Simon'un düşüncelerinden çoğuna sosyalist vasfını vereme-

yiz. Saint-Simon, modern işçi hareketinin yoğunlaşmasından önce yaşadı. Bu itibarla düşünce tarihinde Ansiklopedistleri devam ettirir ve Marx'ı müjdeler. Onu tammlayacak en yerinde sıfatlar : Ansiklopedist sonrası, sosyalist öncesidir.» Şakirtleri üstatlarını anlamamışlardır. Altı yıl en yoksul ve en kalabalık sınıfın yükselmesi için çalışmışlarsa da, Enfantin'in başkanlığı altında saçma sapan bir din icat etmişlerdir. Bu dinin Saint-Simon'la ilgisi yoktur.

Bununla beraber «o geniş ufuklu asilzadeyi, o sonradan zenginleşmiş burjuva devrimcisini, o yoksul bilgini, kapitalist burjuvazinin o başarıya ulaşamamış siyasî müşavirini» bağrına basacak olan yine de sosyalistlerdir. Çünkü, onlar da Saint-Simon gibi «zamanlarındaki tarihî akımın başındadırlar.»

Sosyal düşünceler tarihçisi Maxime Leroy'ya göre, sosyalizmler sosyalin gelişmesinden, derinleşmesinden ibaret. Arada bir kopuş yok, bir süreklilik var. Marx'tan önceki bütün sosyalizmlere ütopyacı demek yanlış. Saint-Simon ne kadar ütopyacıysa, Marx da o kadar ütopyacı. Kaç millet varsa, kaç nazariyeci varsa o kadar da sosyalizm var. Ama hepsinin de temeli aynı. Hepsinin de dile getirdiği aynı sınıfın, işçi sınıfının acıları ve ümitleri.

Saint-Simon, özel mülkiyetin yeni baştan çoğunluğun yararına düzenlenmesini ister. Böylece bir reformun gerçekleşmesi fert mülkiyetinin yavaş yavaş geçmişe karışması demektir. Sosyalizm, mülkiyetin komünist, kollektivist veya kooperatifçi metotlarla

bir anda yok edilmesini istemez. Amacı daha umumidir: Mülkiyeti ferdin müdahalesinden kurtaran bir üretim rejimine tâbi kılmak. Saint-Simon'un sisteminde, müteşebbis, halkın hizmetinde bir «yönetici» dir sadece. Kendi başına buyruk değildir. Geniş bir idare cihazının içinde bir çarktır. Bu cihazın görevi, bütün üyelerinin yaşayışını hem maddî hem de manevî bakımdan yükseltmek. Yarının toplumunu çalışanlar yönetecektir. Saint-Simon, o güne kadar bir fakirler yığını olarak ele alınan işçi sınıfına sosyal bir kişilik kazandırır. Artık fakir yok, fakir işçi var. Fakir kilise avlusundan çıkmış, keşkülünü fırlatmış, çalışan bir insan olmuştur. Yoksuldur ama, çalışmak isteyen bir yoksul. Ve çalıştığı halde fakir kaldığı için ahlâk ve iktisat açısından ilgiye değer. Yoksuldur çünkü ya hakkı olan ücreti alamıyor, yahut işsizdir. Saint-Simon, iktisada yeni bir vazife yükler Fakirleri göz önünde bulundurarak toplumu yeni baştan düzenlemek. Çoğunluk ön plâna geçiyordu artık. Bakışlar ücret verenden ücret alana, topraktan fabrikaya, çiftçiden demirciye çevriliyordu. Saint-Simon'un amacı büyük endüstriyi, üretimi «en kalabalık ve en yoksul sınıfın» yararına düzenlemekti.

Saint-Simon için, sosyal ödevlerin ilki çoğunluğu kurtarmak. Kollektif bir ödev bu, bütün çalışanların ödevi. Toplumu ehliyet yönetecek. Ama herkesin yararına. Eğer ehliyet önce yoksulla ilgilenmiyorsa ödevine ihanet ediyor. Yoksul kalmamalıdır toplumda.

Saint-Simon düşüncesinin «ilmî sosyalizm» in

kuruluşunda ne önemli bir rol oynadığını şakirtler bölümünde göreceğiz.

SAİNT - SİMON, BABEUF, FOURİER

Saint-Simon'la aynı yılda doğmuş Babeuf. O da Saint-Simon gibi Pikardiya'da büyümüş. Babeuf bir politikacı. Amacı Robespierre'i tamamlamak. Daha çok bir «montagnard» gibi konuşur ve hareket eder. Üstelik bir tethişçidir de. Kitleleri sürükleyen bir tedhişçi. Hükûmet darbelerinin başarı kazanacağına inanır. Saint-Simon ilme dayanır. Barışçıdır.

Babeuf için aylaklık bir suçtur. Çünkü, fertler arasında eşitsizlik yaratır. Biri dinlenirken, öteki çalışacak, olmaz öyle şey. Babeuf bir bölüştürücü gibi düşünür. Saint-Simon aylaklığa üretimi azalttığı için düşmandır. Babeuf önce, «intifaı» düşünür, Saint-Simon emeği.

Saint-Simon ile Fourier birlikte anılan iki ad. Saint-Simon ilk eserini 1802'de yayımlar, Fourier 1808'de. Ortak yönleri şu Her ikisi de sosyal olayların, tabiatın diğer olayları gibi müşahadeyle ortaya çıkarılacak kanunlara uyduğunu düşünür. Her ikisi için de Newton kanunu hem tabiat olaylarını açıklar, hem toplum olaylarını. Saint-Simon için sosyolojinin atölyesi tarih. Fourier için geçmişle uğraşmak bir çeşit sapıklıktır, felsefeyi keşifler yapmaktan alıkoyar.

Fourier, yeni doğan endüstri feodalitesini dahiyâne bir sezişle inceler. Fakat gelişen realiteyi bütünüyle kucaklayamaz. Saint-Simon'a kıyasla ütopya-

cıdır.

Sosyalist tarihçi Eugène Fournière'e göre, ticaretin buhranlar yarattığım incelerken Marx'ın ilham kaynağı Fourier'dir. Fakat ekonomik rejimin iç tezadları üzerine Marx'ın dikkatini çeken Saint-Simon olmuştur. Marx'la Engels'e iktisadî maddeciliği ilham eden de; aç insan hür bir anlaşma yapamaz diyen de Fourier'dir.

Şakirtler

Saint-Simonculuk tohum dolu bir kutuya benzer. Kutunun kapağı açılmış, içindekileri dağıtmış rüzgâr. Nereye bilinmez. Ama tohumlar ard arda fışkırmış topraktan. Önce demokratik sosyalizm boy atmış, sonra hissî sosyalizm. Sonra komünizm, nihayet Proudhon.

Saint Simonculuk bir tiyatro oyunu. Hem coşturan, hem güldüren bir oyun. Yazar, eser sahneye konmadan öldü; rejisör eser oynanırken. Ve aktörler kostümlerini atıp gündelik elbiselerini giydiler. Her biri evine döndü.

Karl Grün

Sosyolojinin kurucusu Saint-Simon. Şu var ki, Saint- Simon'un devamcısı Auguste Comte değil, Proudhon ve bilhassa Marx'dır.

Georges Gurvitch.

I. SAİNT-SİMON VE AUGUSTE COMTE

BİR ÖDİP KOMPLEKSİ Mİ?

Comte «hiçbir borcum yok o adama, diyor, kendisinden hiçbir şey öğrenmedim.» Şakirtleri daha da insafsız: Saint-Simon en orijinal fikirlerini üstatlarından aşırmış. Doğru mu acaba? Yoksa Enfantin'in dediği gibi yeni bir Yahuda karşısında mıyız? Auguste Comte, hocasının hatırasına hakaret kusan yalancı, nankör, nasipsiz bir çömez mi? Hayatlarına ve eserlerine eğilelim.

SEKRETERLİKTEN YAZI ARKADAŞLIĞINA

Saint-Simon'la Auguste Comte 1817 ortalarında karşılaştılar. Biri altmışına yaklaşmaktadır; hayatı bütün fırtınaları ile yaşamış, çok gezmiş, çok düşürmüş bir filozof. Ömrünü bir davaya adamış: Avrupa buhranını sona erdirmek, çöken kilisenin yerine ilmi oturtmak istiyor. Thierry'den henüz ayrılmıştır.

Öteki on dokuz yaşlarında. 1816'da Mühendis

mektebinden kovulmuş. Sonra Montpellier, göz hapsinde geçen aylar ve Paris. Mektepte fizik ve kimya okumuş, kuvvetli bir matematikçi. Şimdi ümitsiz ve işsiz Paris kaldırımlarını arşınlamaktadır.

İhtiyar üstat, genç şakirdi çabucak büyüler. İşte Comte'un 1818'de arkadaşı Valat'ya yazdığı mektuptan birkaç cümle: «Saint-Simon tanıdığım insanların en olgunu, hayatı, yazıları ve inançları birbirine en çok uyanı. Açık kalpli, âlicenap. Yakından tanıyanların hepsi de çok seviyor onu. Düşünceleri çağdaşlarını aştığı için, her vakit anlaşılmıyor ama ergeç takdir edilecek.. Ölünceye kadar dostu kalacağım, o da beni oğlu gibi seviyor.»

Önce kâtibiydi, sonra yazı arkadaşı oldu. Saint-Simon, *Endüstri*'nin üçüncü cildini ve dördüncünün birinci defterini yeni sekreterine yazdırdı. Comte bu yazılarda, teolojik inançlar yıkılalı beri Avrupa'nın nasıl bir anarşi içinde kıvrandığını anlatıyordu. Bu keşmekeşten kurtulmanın tek yolu vardı: Yeni bir felsefe kurmak. Yeni cismanî kuvvetle (endüstri), yeni manevî kuvvet (ilim) elele vermeli; iktisat her türlü müspet politikanın temeli olmalıydı. Teolojik ahlâk iflâs etmişti, oysa her toplum ahlâka dayanmak zorundaydı. Demek yeni bir ahlâka, gerçekçi bir ahlâka ihtiyaç vardı. Ahrete kimse inanmıyordu artık..

Görülüyor ki, genç sekreter, üstadın yıllardan beri tekrarladığı düşünceleri geliştiriyordu. *Endüstri*'nin siyasî tutumu daha önce de söylediğimiz gibi liberal dostların hoşuna gitmedi. Yardımlarını kestiler. Saint-Simon, onları yatıştırmak için, dördüncü cildin

başında artık ilkelerle değil, tatbikatla uğraşacağını ilân etmek zorunda kaldı.

Auguste Comte, 1818 başlarında Saint-Simon'a iki imzasız mektup yollayarak tatbikata geçmeden önce prensip meselelerini halletmek gerektiğini hatırlattı. «Siz herkesten daha iyi bilirsiniz, diyordu, ilk defa siz söylediniz: Akla uygun tek politika ilmi, ekonomi politikdir. Oysa ekonomi politik henüz gerçek bir ilim değil, bir temele ihtiyacı var. Bu temel de sizin sık sık tekrarladığınız bir düşünce: Mülkiyet bütün müesseselerin en önemlisi; bu müessese üretime en uygun şekilde düzenlenmelidir. İktisat ilminin gerçekleştirdiği bütün fetihler bence bu güzel düşünceye bağlanabilir. Yani iktisadî müşahadelere dayanan müspet bir politika ilmini, bu temel üzerinde yükseltebiliriz. Ne mükemmel bir eser olur bu...»

Üstatla şakirt arasında bir anlaşmazlık mı başlamıştı acaba? Sanmıyoruz. Comte bu mektupları Saint-Simon'la anlaşarak kaleme almıştı. Saint-Simon 1817 Ekiminde kuşku uyandıran düşüncelerini daha açık, daha geniş olarak anlatmak istiyordu.

Comte'un dehası üstadın yanında günden güne gelişmektedir. Valat'ya tepeden bakıyor artık: «Galiba senin siyaset anlayışın halâ insan haklarına, halâ toplum sözleşmesine dayanıyor. Geçen asrın filozofları mutlak bir insan fikri tutturmuş, politik görüşlerini ona dayamışlardı. İnsan haklarının değişmiyeceğine inanıyorlardı. Condorcet bile bu hataya düşmüş, akıl adına birçok müesseseleri ve insanları mahkûm etmiş..» Saint-Simon'u okur gibi olmuyor musunuz?

Comte da bunun farkındadır: «Tek başıma üç yılda alamıyacağım yolun fazlasını altı ayda aldım. Kitap lardan öğrenilemeyecek neler öğrendim ondan» diyor.

SADIK BİR ŞAKİRT

Endüstri 1818'de kapanır. Saint-Simon yeni bir derginin başındadır: *le Politique*. Comte burada da yazılar yayımlar, ama geliştirdiği hep üstadın siyasî ve iktisadî fikirleri. Saint-Simon çok geçmeden iktisadî düşüncelerine dayanan sosyal bir teori kurar. İki sınıfa ayırır toplumu: Üreticiler ve asalaklar, bal arılarıyla eşek arıları. Çalışanların aylaklar tarafından sömürüldüğü yeter artık. Devletin başına onlar geçmeli, der. Comte bu yeni yolda da üstadıyla beraberdir. Bal arılarına büyük bir sevgi gösterir. Sadık dostu Valat'ya şöyle boşaltır içini: «Şu kibar beyler var ya, ifrit oluyorum: Küstah, taş yürekli, kendini beğenmiş, bayağı insanlar hepsi de. Gerçek ayak takımı bunlar. Ah dostum, o ikimizin de sevdiği çalışkan, dürüst, mert insanlar, bu beyler tarafından alçakça sömürülüyor. Artık bu sınıf, emeğinin meyvasından yalnız kendi faydalanmalı.»

Ve amentüsünü Saint-Simon gibi Hristiyanca bitiriyor: «Kilisenin daha doğrusu Hristiyanlığın ilk çağlarım her türlü peşin hükümden sıyrılarak incelersek, şu gerçeği kabul etmek zorunda kalırız: İsa da, havarileri de, o çağın hürriyet mücahitleri. Eşitlik ve hayırseverlik vazeden gerçek filozoflar. Bu yüzden

ipe çekilmişler. İpe çekenler kim? Devrin rahipleri ve savcıları.»

Le Politique'den sonra *l'Organisateur* ve Saint-Simon'un meşhur parabolü. Ceza mahkemesi. Auguste Comte üstadının hep yanı başındadır. Müdafaayı birlikte hazırlarlar. Genç şakirt *Organisateur*'ün VIII. ve IX. mektuplarında bal arılarıyla eşek arılarının kavgasını Avrupa'nın yakın tarihinde inceler. Uslûbu, düşüncesi olgunlaşmıştır artık. Kiliseyle feodalite Ortaçağ toplumunda hayırlı bir rol oynamışlardır, Comte'a göre. Ama zamanla yozlaşmışlardır. Gelişen iki yeni kuvvet onların tahtına kurulacaktır: İlimle endüstri. Toplum artık hiçbir faydası kalmayan asillerle papazların yerine kafa ve kol işçilerini geçirmelidir.

Genç yazar, taşradaki ailesini kuşkulandırmamak için bu mektupları imzalamamış, bütün sorumluluğu Saint-Simon'a yüklemişti. 34 sene sonra onları yeni bir başlık altında tekrar yayımlar. Tarih felsefesini yazarken de bunlardan geniş ölçüde faydalanmıştır. Bu düşüncelere sahip çıkarken samimi olduğuna şüphe yok. Ama Comte ölünceye kadar hep aynı vehimin kurbanı olacaktır: Orijinallik. Bu mektupların yalnız uslûbu kendisinin, fikirlerin hepsi Saint-Simon'un.

Özetliyelim 1821'e kadar, genç Comte, ihtiyar filozofun şakirtidir. Çok zeki bir şakirt, üstadını nice konularda geçecek bir şakirt ama, şakirt. Yani veren değil, alan. (Georges Dumas)

POLİTEKNİK MEZUNU BİR SAİNT-SİMON

Comte'un kuvvetli tarafı Müspet ilimler. Dergilere siyasî makaleler hazırlarken, müspet ilimlerle uğraşmağı da ihmal etmiyordu Comte. Daha 1819'da ilimler felsefesi üzerine büyük bir eser yazmağı tasarlamıştı. Mantıkçılarla, psikologlar insan zekâsını, insan zekâsı olarak incelemişlerdi o güne kadar. Metotları iç gözlemdi. Bu yüzden ancak boş bir metafiziğe varabildiler. Zekânın özüyle uğraşmak abesti, Comte'a göre, belirtilerine yani ilimlere ve metotlarına eğilmek lâzımdı.

İlimleri böyle bir açıdan incelemek, ilimlerin ve insan zekâsının felsefesini yapmaktı. Politika müspetleşecek, ilimlerin zirvesinde yer alacaktı. Politika, ne Cabanis'in dediği gibi fizyolojinin, ne Destutt de Tracy'nin ileri sürdüğü gibi ideoloji (psikoloji) nin zeyli olabilirdi. Politika ilim haysiyeti kazanmak için, pozitif metodu, belli olaylara uygulamalıydı. Politikanın konusu, iktisadî hayattı.

Bütün bunlar, Saint-Simon'un fikirleri. Yani genç şakirdin düşüncelerine yön veren hep ihtiyar üstat. Yalnız düşüncelerine mi? Saint-Simon hayatını insanlığa adamıştı. Comte da en soyut konularda bile hemcinsine faydalı olmak ister. Saint-Simon'a karşı beslediğimiz sevgi bizi haksızlığa sürüklemesin. Müspet ilimler Comte'un has bahçesi. Orada kendi kanatlarıyla uçar. Dumas'nın dediği gibi, politeknik mezunu bir Saint-Simon'dur Comte.

FIRTINA KOPARAN YAZI

1822'deyiz. Saint-Simon *Endüstri sistemi*'ni yayımlıyor. İlimle endüstri yeni dünyayı idare etmeğe yetmez, sevgiye de ihtiyaç var. Toplumu çalışanlar yararına kurmak, aşk kanununa uymaktır. Sistemin ilmi tarafını Comte'a bırakıyor.. Comte bu konudaki düşünceleri, «Toplumu yeni baştan kurmak için gereken çalışmaların prospektüsü» başlıklı bir eserde topluyor ve bu defa imzalıyor da. Başta Saint-Simon'un endüstriyellere hitap eden bir önsözü. Kitap beklenmedik bir adla yayımlanıyor: «Toplum sözleşmesi üstüne», yazan: Saint-Simon.

Comte da, Saint-Simon gibi toplumu içinde bocaladığı anarşiden kurtarmak istiyor, bu yazısmda. Bugün toplum krallarla halk arasında çalkalanıp durmaktadır. Bu çalkantılar arkası gelmez devrimlere yol açıyor. Krallar, teolojik ve feodal sistemin temsilcileri. Ama ilimle endüstri gelişti, kralların egemenliği sarsıldı.. Toplum iki yoldan birini seçmek zorunda: Ya akıl almaz bir geriye dönüş, ya sonu gelmez bir düzensizlik. Onu bu çıkmazdan nasıl kurtaracağız? Yeni baştan kurarak. Olgunlaşan toplum, çocukken yaptığı kulübede barınamaz ilelebet. Ama ilelebet açıkta da kalamaz. Toplumu nasıl yeni baştan kurmalı? Bu işte ilk prensip acele etmemek. Bu teorik bir iş, pratik değil. Krallar da aldanıyor, halk da, Görmüyorlar ki, her hangi bir reforma girişmeden önce, sosyal alanda bir takım hakikatler, artık hiç kimsenin tartışamıyacağı bir takım hakikatler ortaya koya-

rak, manevî düzeni kurmak lâzımdır. Bu hakikatler, ihyâ edilen toplumun dayanacağı ilkeler olacaktır. Bu ilkeleri bulmak için kimleri görevlendireceğiz? Âlimleri, uzmanları mı? Hayır. Hem umumî kültüre sahip, hem pozitif metodu kullanmasını bilen fikir adamlarını. Bunların vazifesi müşahede ve muhakeme yoluyla yeni rejimin nazarî ilkelerini kurmak veya başka bir tabirle siyaseti pozitif ilimler seviyesine çıkarmak olacaktır.

Yani politika ilim haysiyeti kazanmadıkça, Avrupa buhranı sona erdirilemez. Böyle bir ilim kurulabilir mi? Biliyoruz ki Comte, 1819'dan beri bu işe çalışmaktadır. Bugün kurulmuş olan bütün ilimler pozitifleşmeden önce, teolojik ve metafizik merhalelerden geçmişlerdir. Sosyal ilim de bu iki merhaleden geçmiş bulunuyor. Kralların doktrini, ilâhi hukuk prensipleriyle teolojik merhaleyi; halkların doktrini, insan haklarının eşitliği prensibiyle metafizik merhaleyi temsil eder. Artık pozitif politikayı, yani sosyal hayatın değişen veya aynı kalan şartlarını inceleyerek kanunlarını bulacak olan bir politika ilmini kurmak zamanı gelmiştir. Bu ilmin kurulabilmesi için dayandığı daha basit ilimlerin (astronominin, fiziğin, biolojinin) pozitifleşmiş, teolojik sistemin tamamen yıkılmış olması lâzımdı. Bu iki şart geçen asrın sonlarından beri gerçekleşmiştir, Comte'a göre; ilim adamlarının böyle bir işi başarmalarına hiçbir engel kalmamıştır. Yalnız teolojik ve metafizik çağlardan kalma bir ön-yargıyı yıkmak lâzım. Bu ön-yargı zaman ve mekânın dışında ezelî ve ideal bir sosyal hayat tipi

bulabileceğimizi sanmaktır. Gerçekte sosyal hayat, daima bir ülkedeki hayat seviyesine bağlıdır, medeniyet seviyesine, yani ilimlerin, güzel sanatların, endüstrinin durumuna. Sosyal hayat, medeniyetin aktüel ifadesidir, ve sosyal güçlerle birlikte değişir. Ortaçağı ilâhiyatçılar yönetiyordu, XVIII. asrı metafizikçiler. XIX'u bilginler idare edecektir.

Bilginler şuna inanmalı Medeniyet kaçınılmaz bir kanuna uyarak gelişir. Tesadüf boş kelime. Dâhi bu akışı hızlandırabilir, yavaşlatabilir ama, yönünü değiştiremez. Meselâ, ilmî bilginin üç merhalesi her ilim için zarurî. Bu düzeni tayin eden, insan zekâsının tabiatı. Hiçbir dâhi bu merhalelerden birini ortadan kaldıramamış veya aşamamıştır.

Demek ki, politika (veya organizasyon ilmi) toplum ilmiyle kaynaşabilir. Çünkü toplumu düzene sokmak, onun biçimini değiştirmek, onu yepyeni bir biçime sokmak değildir, tekâmülünün gizli kanunlarına ayak uydurmaktır. Şu halde sosyal ilim, tarihe bilhassa medeniyet tarihine dayanacaktır. Ancak medeniyet tarihi sayesindedir ki geçmişe bakarak, geleceği anlayabilir ve yaşadığımız anı bu akışa göre düzenleyebiliriz. Comte «bu ilkeye sadık kalarak ilmi ve endüstriyel sistemi tavsiye edişimiz, en iyi sistem olduğundan değil, zorunlu olduğundandır» diyor. Yani, birtakım ön-yargılara dayanarak siyasî düzeni zorlamağa kalkmıyor. Bütün istediği kaçınılmaz bir gelişmeyi hızlandırmak. Medeniyetin akış yönünü gösteren tarih. Comte, sosyal düzeni bu akışa uydurmak istiyor.

Saint-Simon önsözünde çalışma arkadaşının eserini kendi sistemini ilmî bir şekilde açıklayan ve kendi eserlerine bir nevi giriş vazifesi gören bir etüt olarak sunuyordu: d'Alembert'in Ansiklopediye yazdığı giriş gibi birşey. Comte bu takdimi kabul etmiş, hattâ kitabın kapağına adının yazılmasını bile istememişti. 1824'de yazdığı iki mektupta (biri Valat'ya' öteki d'Eischtal'a) bu hikâyeyi uzun uzadıya anlatır: O ana kadar yazılarına imza koymuyordu. Çok önemli saydığı bu yazıyla her türlü vesayetten kurtulmak ve kendini okuyuculara tanıtmak istiyor. Saint-Simon'a bu arzusunu söylüyor, Saint-Simon kabul etmiş görünüyor. Fakat birkaç nüshadan sonra durduruyor baskıyı. Bugün diyor, yarın diyor, yayımlanmasını geciktiriyor. Ve meşhur prospektüsü ancak 1824 nisanında yayımlıyor. (Üreticilerin el kitabı, defter III) Yani ikinci defa oyun ediyor Comte'a. Vadettiği gibi ayrı basmıyor prospektüsü, üstelik Comte'u defterlerinden birini yazmakla görevlendirdiği bir zat olarak tanıtıyor. Müthiş canı sıkılıyor Comte'un ve eser yayımlandıktan bir ay sonra Saint-Simon'la münasebetlerini kesiyor. Hemen değişiyor ağzı, birkaç yıl önce, fazilet örneği, herkesin saygı duyduğu bir insan olarak vasıflandırdığı adam, hayâsız bir istismarcı, bir zırzop, bir entrikacı oluyor.

Hikâye ne kadar doğru, bilmiyoruz. Comte'un kâğıtları arasında bulunan bir mukavele müsveddesinde şu satırlar var: «Saint-Simon 1822'den 1825'e kadar prospektüsün bütün haklarını satın alıyor, onu istediği gibi yayımlayabilecek.» Demek ki ayrı baskı

yapmayışın oyunla, düzenle ilgisi yok. Saint-Simon, 1823'de «Üreticilerin el kitabı» nın ikinci defterinde prospektüsü şöyle taktim etmişti: «Üçüncü deftere ilmî sistem ve terbiye sistemi hakkında bir cilt ekleyeceğiz; bu çalışmanın temellerini kendimiz kurduk, yazılışını da şakirdimiz Comte'a tevdi ettik. Comte *a priori* endüstri sistemini açıklayacaktır.» Genç yazar neden bu takdime sesini çıkarmamış? Bilmiyoruz. Bildiğimiz şu: Comte eserini orijinal sayıyor. Yukarda sözünü ettiğimiz mektuplarda, «Bu eserin Saint-Simon'la hiçbir ilgisi yok, diyor. Zaten dörtbeş yıldır, ondan öğrenecek hiçbir şeyim kalmadı.» 1854'de, Prospektüsü diğer eserleriyle basarken, «hem felsefî, hem de sosyal yönelişim 1822 mayısında kesinleşti, sosyoloji kanunlarını o zaman keşfettim,» diyor. Doğru mu acaba? Okuyucularımız hatırlayacaklardır: Saint-Simon daha 1813'de «İnsan ilmi üzerine çalışmalar» ında teolojiko-feodal sistemin yıkılışı yüzünden Avrupa'nın bir buhran içine yuvarlandığını, umumî fikirleri yani felsefeyi düzenlemek suretiyle buna bir çare bulmak gerektiğini söylemişti. Modern dünyanın yaşaması için bir takım hakikatlere ihtiyaç vardı. Bu hakikatleri ortaya çıkarmak vazifesi, toplumlar ilminin, sosyal fizyolojinindi. Ahlâka, felsefeye, politikaya, dine yeni bir hayat kazandırmak için bu ilme güveniyordu. O da Comte gibi ilimlerin geçirdiği merhaleleri anlatıyordu. İlimler bu gelişme sayesinde farazî veya dinî şekilden pozitif şekle geçmiş bulunuyordu. Bu gelişme sosyal fizyolojinin de aynı merhalelerden geçmesini gerektiriyordu. Saint-

Simon da insanlığın gelişme yönünü kavramak için tarihe başvuruyordu ve teorisini tarihe uyduruyordu. En iyi siyasî düzeni keşfetmeğe çalışmıyor, sadece tabii düzenin akışını hızlandırmak istiyordu. Pratik siyasetin sosyal fizyolojiyle kaynaştığına inanıyordu.

Comte'da daha çok açıklık, daha çok bilgi, daha çok mantık var ama iddia ettiği orijinaliteden eser yok. İlmî çalışmalarıyla, siyasî çalışmalarım birleştirmek arzusu da orijinal değil. Saint Simon'un bütün eserleri aynı hedefe yöneliyordu: İlmi metodu sosyal hayata uygulamak ve ilmî bir politika kurmak. Comte da, onun şakirdi olarak 1819'dan beri ilmî bir politika kurmağa çalışıyordu.

POZİTİVİZMİN KURUCUSU KİM?

Eflâtun vefasız şakirdi Aristo'yu anasının memelerini kuruttuktan sonra, ona tekmeler savuran bir taya benzetir. Benzetiş, Aristo'dan çok Comte için doğru. Saint-Simon «Pozitivizmin mesihi», Comte, bir Yahuda, daha doğrusu Janus gibi, iki çehreli: Saint-Paul ve Yahuda. Çömezlerinin hepsi de Saint-Simon'u küçümsemekte el birliği ederler: Saint-Simon, sığdır, ciddî değildir, v.s. Auguste Comte, düşünce tarihinde Ödip kompleksinin en şaheser örneği.

Söz uçar, yazı kalır.. Auguste Comte sonraları büyük bir titizlikle benimsediği prospektüsün 1824 baskısında aynen şöyle der: «Uzun zamandan beri Saint-Simon'un ana fikirleri üzerinde kafa yormaktayım. Bu filozofun ilmî yönelişle ilgili düşüncelerini

sistemleştirmeğe, onları geliştirmeğe ve olgunlaştırmağa çalıştım. Pozitif politika sistemi bu çalışmadan doğdu.. Bu beyanatı şunun için arzediyorum: Çalışmalarım beğenilirse, bu takdirin gerçek mercii pozitif mektebin kurucusudur. Ben de o mektebe bağlı olmakla şeref duymaktayım.»

İyi ama bir ay sonra, Valat ile d'Eischtal'e Saint-Simon'a en küçük bir borcum yok» diye yazmak niye?

BİR KUTUPDAN ÖBÜRÜNE

1824'de hocayla şakirdin bütün görüşleri birbirine uyuyor muydu? Hayır. Aralarında metot farkı vardı. Saint-Simon geniş muhayyileliydi, her gün yeni fikirler atıyordu ortaya. Ama çok defa onları geliştirmiyordu. Daldan dala konan bir zekâ. Derin fakat aceleci. Comte, yaratıcılık bakımından çok daha fakir, ama çok daha metotluydu. Görüşlerini çetin bir mantığa dayar, neticelerine kadar götürürdü.

Doktrinle ilgili bazı noktalarda da anlaşamıyorlardı. Comte fazla sabırsız buluyordu üstadı. 1818'de yolladığı imzasız mektupta teorisinin ilmî esaslarını bırakıp, siyasî neticeleri üzerinde durduğu için Saint-Simon'u tenkit eder. Yeni bir manevî düzen kurulmadan pratikle ilgilenmek, yanlış bir yola sapmaktır. Birkaç yıl sonra Prospektüsünde kralları da, milletleri de aynı hatâyla suçlar. Saint-Simon önce toplumu organize etmek istiyordu. Comte'a göre bu, sabanı öküzlerin önüne koymaktı.

Ayrılmalarını hızlandıran bir başka nokta da

şu: Comte bir zamandan beri Saint-Simon'un müphem bir dindarlığa doğru kaydığım, endüstriyalizmle Hıristiyan ahlâkını birleştirmeğe kalktığını görüyor; ne endüstriyalizmden hoşlanıyordu, ne mistizmden. Saint-Simon da bunu anladığı için Prospektüsün önsözünde «şakirdimiz sistemin yalnız ilmî taraflarını kaleme aldı, hissî taraflarıyla meşgul olmadı..» diyordu.

Comte bu panteizmi bir nevî fikrî zaaf olarak vasıflandırır ve Saint-Simon'un intihar teşebbüsüne bağlar. (Ne var ki, aynı şey daha sonra kendisinin de başına gelecektir.) Hülâsa Saint-Simon'dan ayrılan Comte, müesseseleri düzeltmeden önce, düşüncelere yeni bir düzen vermek kararında olan ve hocasının neo-kretyen rüyalarına katılmayan bir ilim adamı olarak görülmektedir.

Ama felsefî terbiyesinde Saint-Simon'un büyük bir tesiri olduğunu Valat'ya yazdığı mektupda halâ itiraf etmektedir. Bu hakseverlik zamanla yerini kine bırakacak ve Auguste Comte ebediyen dostu kalacağım dediği o büyük insana, o cömert yol göstericiye ağız dolusu küfredecektir: «Hayasız bir canbazdır Saint-Simon, her türlü gerçek değerden mahrum bir şarlatandır. Gelecek nesiller bu soysuz yazarın kazandığı geçici şöhrete bakarak, zamanımızın nasıl bir fikir anarşisi içinde yaşadığını anlayacaklardır.» Büyük adamın küçük tarafı.

SAİNT-SİMONUN GERÇEK DEVAMCISI

Bazı yazarlara göre, Saint-Simon'un yankısıdır

Comte. Kâh gür, kâh boğuk bir yankı. Tanınmış psikolog Georges Dumas, hocasından ayrılan bu kaabiliyetli şakirdin hiçbir yeni fikir yaratmadığını ispata çalışır.

İtalyan sosyalisti Antonio Labriola'ya göre, Saint-Simon'un dejenere bir şakirtidir Comte. Lévy-Bruhl, daha takdirkârdır: Saint-Simon Comte'a kılavuzluk etmiş, dehâsının gelişmesi için en uygun olan yolu göstermiştir, fakat *Pozitif felsefe dersleri*'nin yazarı orijinal bir filozofdur.

Çağdaş sosyolog G. Gurvitch için, Comte'un ithamları düşünce tarihinde haksız değerlendirmelere yol açmıştır. Comte'un çömezi olmayan büyük tarihçiler bile kendilerini onun tesirinden kurtaramamışlardı. Léon Brunschvicg ile Henri Gouhier, Saint-Simon'un tutarlı düşüncelerden yoksun bir yazar olduğunda birleşmektedirler. Zira hareket noktaları pozitivizmdir. Oysa, Saint-Simon bambaşka bir yönelişin başlangıcıdır. Saint-Simon'un devamcıları Proudhon'la Marx'dır, Auguste Comte değil.

Gouhier, «üç hal kanunu»nun Saint-Simon'dan önce ortaya atıldığını söylüyor. Doğru. Üstelik Saint-Simon'un dilinde pozitif ve felsefe kelimelerinin çok farklı manâları var. Pozitif faal, bağımsız, içkin (immanent) demek. Felsefe de ferdî ve kollektif insan emeğinin incelenmesi maddî ve manevî topyekûn insan emeğinin. Felsefe sonraları «sosyal fizyoloji», «insan ilmi», «hareket halindeki toplumun» incelenmesi olup çıkar. Kendilerinden önceki fikir adamlarına karşı pek haşin olan Proudhon ile Marx'ın, Saint-

Simon'dan büyük bir saygıyla söz etmeleri sebepsiz değildir. Saint-Simon'un bu iki takdirkârı Comte'u hiç mi hiç sevmezler. Proudhon bir mektubunda şöyle der : «Bilginlerin en ukalâsı, filozofların en cılızı, düşünürlerin en yavanı, yazarların en çekilmezi olan bu Auguste Comte hayvanını okudukça midem bulanıyor.» Çok daha sonra Marx da Ch. Belay'e «Comte'a karşı vaziyetim baştan sona düşmanca; ilim adamı olarak hiç de saygım yok ona» diyecektir.

Şimdi de, Auguste Comte'un son biografların-dan birini, filozof Jean Lacroix'yı dinleyelim: «Başlangıçta, genç şakirt pek de aristokrat olmayan bu kontun büyüsüne kaptırır kendini. Harikulâde parlak bir konuşucudur Saint-Simon. Yepyeni fikirlerle doludur kafası. Orijinaldir. Mektuplar, risaleler döşenir, yazar da yazar. Ama başladığı kitabı bitiremez. Muazzam bir telkin kaabiliyeti vardır.» Bundan sonra iki fikir adamının nasıl bozuştuklarını anlatır Lacroix ve sorar: «Saint-Simon'un sadece şakirdi midir Comte? Onun fikirlerini mi geliştirmişdir? Comte'un Saint-Simon'a çok borçlu olduğu su götürmez bir gerçek. XVIII. asırla, XIX'un terkibini yapmağa kalkışı, Fransız devriminin tarihî mânasını anlayışı, çalışan sınıflara, proleteryaya karşı beslediği ilgi, organik ve kritik çağları birbirinden ayırışı.. hep Saint-Simon'dan geliyor. Ama birininki seziş, öbürününkü sistemleştirme. Aradaki fark çok büyük. Geçerken ortaya parlak bir fikir atmak başka, o fikri derinleştirmek, başka fikirlere bağlamak, ondan bütün bir felsefe çıkarmak yine başka.. Kaldı ki, izledikleri yol da ayrı. Saint-

Simon'un sosyolojisinde ağır basan İlerleme Comte'unkinde: Düzen. Saint-Simon devletle toplumu birbirinden ayırır. Sosyalist düşüncenin belli başlı fetihlerinden biridir bu. Saint-Simon bugün emeğe dayanan medeniyet adını verdiğimiz oluşun kurucularından biri. Comte'un eğilimi tam tersine. O mutlak birlik peşindedir. Donmuş bir mertebeler düzeninden yanadır, her türlü eşitliğe düşmandır. Toplumun bütün güçlerini kendinde toplayan devleti, sosyal bir hücre saydığı geleneksel aileyi göklere çıkarır.. Comte düşüncesinin devamlı temaları : birlik, bağlılık, mertebeler dizisi. Oysa, Saint-Simonculuğun ana fikirleri: Devlet dışı organizasyon, ekonomik toplumun eğemenliği, siyasî devletin ortadan kalkışı, insanın insanı sömürmesine son veriş, elele veren insanların tabiatı fethedişi.. Auguste Comte, daha derin, Saint-Simon daha ilerici.»

SAİNT - SİMON VE DURKHEİM

Toplumun hareket tarzlarını inceleyen sosyal fizyolojinin karşısına, sosyal realitenin oluş tarzlarını inceleyen sosyal morfolojiyi çıkaran Durkheim, Saint-Simon'un dinamik sosyolojisinden ilham almakla beraber, bu sosyolojiyi geniş ölçüde sınırlandırır. Gerçekten de davranış tarzları hiçbir zaman cinek ve ibda ile kendi kendini yaratan hareket halindeki toplumu ifade edemez. Durkheim'de aralıksız yenileşme unsuru, kollektif güçlerin patlayışı ve fiilen toplumu ele geçirmeleri yok.

II - SAİNT-SİMON EKOLÜ

KUĞUNUN SON ŞARKISI

Saint-Simon ölümünden az önce şakirdi Olinde Rodrigues'e, «Son eserimiz Yeni Hristiyanlık, ötekilerinden daha geç anlaşılacak» diyordu. «Artık din insanları coşturamaz sanıyorlar, ne kadar yanlış! Katolik mezhebi modern ilimlerle, modern endüstriyle çatışıyordu. İster istemez çökecekti. Bu bozgun yeni bir inancın müjdecisidir. Tenkidin ruhlarda bıraktığı boşluğu bu inanç dolduracak.»

Yeni Hristiyanlık, bir konuşmayla başlar. Gerici sorar: «Size göre dinin hangi kısmı ilâhî, hangi kısmı sonradan katma?» İlerici cevap verir: «Tanrı, insanlar birbirine kardeşçe davranmalıdır, buyurmuş. Hristiyanlıktaki bütün ululuk bu ilkede. Yeni din bu emri gerçekleştirecek.» Yeni kilisenin başları yoksul sınıfın refahına en fazla yardım edenlerdir. Katolikler de, Protestanlar da doğru yoldan ayrılmış. Halk rahiplere inanmıyor artık. XV. asırdan beri bütün buluşlar laiklerin eseri. Matbaa kilisenin icadı değil, Amerikayı

keşişler bulmadı. Ne Dante rahipti, ne Ariosto ne Tasso. Rafaello, Michel Angelo, Leonardo da Vinci laiktiler. XV. asra kadar kan aristokrasisinin karşısına bir kafa aristokrasisi çıkaran, kardinallerini halkın arasından seçen kilise, XV. asırdan itibaren hükümdarların keyfî yönetimini destekler. Zenginlerin suç ortağı olur. Bütün bunları maddî çıkarları için yapar. Protestanlık Katoliklikten de gerici. Her iki mezhep de yerlerini Yeni Hristiyanlığa bırakmalıdır.

Yeni Hristiyanlık nedir? Bütün milletleri ebedî huzura kavuşturacak olan yeni bir din. Dünya nimetleri bütün insanlarındır. Bilginler, sanatçılar, sanayiciler elele verip halkı yükseltmelidir. Güzel sanatlar, tecrübî ilimler ve endüstri kutsal bilgilerin başında gelir. Cennete girmenin tek yolu vardır: Acıları dindirmek, sefaleti yok etmek.

Yeni Hristiyanlık, yanlış anlaşılmış, Leroy'a göre. Çağdaşların dikkati iki kelimeye takılmış: Din ve hristiyanlık. Mistik yorumlar almış yürümüş. Oysa Sain-Simon okuyucuyu ürkütmemek için en yeni fikirleri en eski kelimelerle sunar. Gerçekte o, Hristiyan olmayan bir Hıristiyan ve Tanrıya inanmayan bir peygamber. Yeni Hristiyanlığın Tanrısı bir süs, bir lâkırdı: Cansız ve soğuk. Şöyle bir görünüp kaybolur. Ve yerini ahlâka bırakır: Birbirinizi seviniz. Doğma'lar da, ibadet de teferruat. İnsanlar arasında kardeşliği gerçekleştirecek olan emek, iş ve ilim. Ama, egoizmin hora teptiği bir toplumda idealsiz yaşanamaz. İlimden kopmayan bir iman, insanı toprağa bağlayan bir ideal. Toplum bir atölye. Amenna. Fakat bu atölyede bir

mabede de ihtiyaç var. İnançlar kalıp değiştirir, fakat yok edilmez.

İlimcilikten barışçılığa, barışçılıktan endüstriyalizme geçer Saint-Simon. Sonra sosyalizmin temellerini atar. Nihayet düşüncesi dinî bir haleye bürünür: Sosyalist bir din. Şakirtlerinin her biri bu geniş mirâsın bir parçasını benimser. «Yeni Hristiyanhk üstadın ölümünden sonra semavî bir kitap kadar kutsallaştırılır. Saint-Simon mektebi bir kilise olur adetâ. D'Eichtal'i dinleyelim:

«Musa insanlara kardeşlik vadetmiş, İsa bu kardeşliği hazırlamış, Saint-Simon gerçekleştiriyor. Dünya kilisesi doğmak üzere nihayet. Sezar'ın saltanatı sona ermekte, savaşçı bir toplumun yerini barışçı bir toplum alıyor. İlim kutsal, sanat kutsal. Kutsal çünkü insanlar onların sayesinde en yoksul sınıfın kaderini yükseltebilecek, onu Tanrıya yaklaştıracaktır. Rahipler, bilginler, üreticiler.. İşte bütün toplum. Rahiplerin ileri gelenleri, bilginlerin ileri gelenleri, üreticilerin ileri gelenleri.. İşte bütün hükümet. Ve her mal, kilisenin malı; her meslek yeni bir vazife, sosyal mertebeler dizisinde bir rütbe. Herkes ehliyetine göre, her ehliyete eserine göre.

Artık ölebilirsin Saint-Simon, büyük işler başardın; ölebilirsin, çünkü sadık müritlerin verdiğin sözü yerine getireceklerdir. Bu adam hayatını insanlığın saadetine adadı, insanlığın saadeti uğruna feda etti kendini. Bu adam insanların, filozofların ve resullerin en büyüğüydü. Biz ölen Saint-Simon'un değil, yaşayan Saint-Simon'un müridleriyiz. O bizde yaşıyor ve bizi

geleceğe kanatlandırıyor. Saint-Simon'u tanımak istiyorsanız, geçmişine değil geleceğine eğilin.

İncil onları meyvalarından tanıyacaksınız demiyor mu? Diken üzüm verir mi? Üstadın meyvaları şakirtleridir.»

BİR PARÇA TARİH

Saint-Simon düşüncesi XVIII. asrın damgasını taşır. Rousseau ile Condorcet'yi, gönülle kafayı kaynaştıran ve gerçeğe eğilen bir düşünce bu. Oysa adını taşıyan mektep, kahkahalar arasında kaybolan yarı şehevi, yarı mistik bir komedi olup çıkacaktır. Nasıl ve niçin?

1825 gericiliğin azgınlaştığı yıl, gericiliğin ve terörün. Aşırı sağ her kıpırdanışa düşman. Yobazlık gemi azıya almış. Kilisenin «en kalabalık ve en yoksul sınıf» ile hiçbir ilgisi yok. Üniversitede ağır basan felsefe: Eklektizm. Eklektizm bir sabun köpüğü, bir yamalı bohça.

Saint-Simon 1825'de ölür. Bir avuç şakirt bırakır arkasında. Kafalarını ışıkla yoğurduğu, kendilerine hayatın mânasını öğrettiği bir avuç şakirt, daha doğrusu mürit. Şakirtler hocalarının derslerini, iktisadçılarınkilerle genişletmek isterler. Devrimin altüst ettiği toplumu yeni bir düzene kavuşturmak için denenmemiş metotlara ihtiyaç vardı. Ama dinsiz yaşıyamazdı insanlık, din birlik demekti, bağ demekti. İdealin kutsal ateşi, hayırseverliğin cılız meşalesiyle tutuşturulamazdı. Yeni bir ahlâk, yeni bir iman, yeni bir din kur-

mak lâzımdı. İktisat da, ahlâk da, din de aynı amaca yönelmeliydi: En yoksul ve en kalabalık sınıfı kafaca, gönülce, refahca yükseltmek.

O çağdaki fikir adamlarının en büyük emeli: Anarşiye son vermek. Din yoluyla veya felsefe yoluyla birlik. Onlar da Rousseau gibi düşünürler: Sosyal birliği bozan herşey tehlikelidir. Ama bu birliği kim sağlayacak? Kral mı, papa mı, halk mı? Aydınları ayıran bu soru.

Genç Saint-Simoncular çağdaşlarına bir program sunmak isterler. Bütün gönülleri, bütün zekâları birleştirecek bir program.

BİR ÇAĞI DILE GETİREN KİTAP

1828, Fransa'nın sosyal düşünce tarihinde çok önemli bir yıl. Daha sonra *Saint-Simon doktrininin açıklanması* adıyla yayımlanacak olan kitaptaki derslerin ilki o yıl verilir. Konferansçı çok defa aynı adam: Saint-Amand Bazard. Eşsiz bir zekâ, büyük bir hatip, eski bir karbonaro.

Saint-Simon doktrinin açıklaması XIX. asrın en büyük kitaplarından biri. İnsan düşüncesinin bütün ufuklarını tarayan bir tecessüs. Sıcak, samimi, inanan, inandıran bir uslup. «Saint-Simon doktrini» yaşayan bir kitap; ortaya attığı meselelerle yeni, meseleleri ortaya atış tarzıyla yeni.

Bazard ile arkadaşları da hocası gibi hareket noktası olarak XVIII. asrı alırlar. Anarşiden şikâyetçidirler: iradelerdeki anarşi, zekâlardaki anarşi, üretimdeki

anarşi. Bu keşmekeş nasıl sona erecek? Yeni bir sevgi, yeni bir din, yeni bir inançla. Saint-Simon ile şakirtlerinin amacı aynı: Seven, acıyan bir insan yaratmak. Egoizmin yerine feragatı getirmek. Ve kilisenin kötülediği emeği, kol emeğini itibara kavuşturmak. İktisadçıların «bırak yapsın»ı ile çığrından çıkan üretimi düzenlemek, çalışanlarla aylaklar, inananlarla inanmayanlar arasındaki çatışmaya son verecek bir doktrin kurmak.

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

Saint-Simoncular da üstatları gibi, hali organize edecek olan doktrini tarihde ararlar. Bugünü yaratan dündür. Önce kesin ve kronolojik bir incelemeye ihtiyaç vardı, sonra da olaylardan hareket ederek toplumun eğilimlerini aydınlatmak lâzımdır. Tarihin akışı bilinirse politika kör dövüşü olmaktan çıkardı. Saint-Simon'un büyük merakı vardı tarihe. Doktrinini tarihe, tarih olaylarının birbirine bağlı dizilerine dayamıştı. Şakirtleri Guizot'nun, Thierry'nin Michelet'nin eserlerinden faydalanarak Saint-Simonculuğun bu yönünü geliştirdiler. Hükümet edenler tarihe dayanmalıydı, onlara göre. Ama fertlerin biografisi olan tarihe değil, sosyal tarihe. Tarih toplumu doğrudan doğruya incelemeli, onun siyasî temellerine eğilmeliydi. Oysa, şimdi tarih belli bir tezi desteklemek için sahneye çıkarılıyor. Hiçbir yeni derdin ilâcı, yeni değil, çünkü dertlerin hiçbiri tam olarak yeni değil. İnsan kafası yüzyıllardan beri yeni, gerçekten yeni tek

İNSANIN İNSANI SÖMÜRMESİ

Saint-Simonculara göre tarih, «insanın insanı sömürmesi tarihi». Bu sömürme çağlar boyu çeşitli kılıklara girmiş. Esaretin yerine toprak köleliği geçmiş, şimdi de proletarya sömürülmekte. İki sınıf var: sömürenler, sömürülenler; yani efendilerle ecirler, plebler ve patriciler. İşçinin hayatı da, hürriyeti de, ailesi de, servet monopolünü elinde tutan yani üretim araçlarına sahip olan küçük bir azınlığın elindedir. Ne yapsa boşuna. Görülüyor ki, Bazard'ın, Enfantin'in ve arkadaşlarının gözünde «insanların bir kısmı ötekinin sırtından geçinmektedir.» Sismondi'nin zengin-fakir tezadı şimdi burjuva-proleter çatışması haline gelmiştir. Bu çatışmayı ilk belirten Saint-Simonculardır.

Ne var ki, insanın insan üzerindeki hakimiyeti gün geçtikçe azalıyor.. İnsanın madde üzerindeki saltanatı hergün bir parça daha artmakta. Kendimizi tarihin bu akışına uydurmalıyız. «İşte fetih ve asalet hakkının yerini alacak olan yeni hak: İnsan artık insanı sömürmeyecek, insanla birleşerek tabiata ferman dinletecek. İnsanlığın hızla koştuğu amaç: Bütün kuvvetlerini barış uğruna birleştirmek.»

İnsanın insanı sömürmesine paydos. «Üretim araçları bir azınlığın elinde.. Bu bir haksızlık.» Burjuva kurtulmuştur, şimdi proleteri kurtarmak lâzımdır. Refahı umumileştirmek, proletaryayı sefaletten kurtarmak için üretimi arttırmalı, ama nasıl?

Saint-Simoncular üstatlarının dokunup geçtiği sosyal düzen konusunu aydınlığa kavuştururlar.

MÜLKİYET EHLİYETİN HAKKI

Karışıklığın, yoksulluğun başlıca kaynağı: Mirâs. İnsanların değerlerine göre sınıflandırılması, eserlerine göre mükâfatlandırılması bir haksa, mülkiyet statüsü değişmelidir. Doğuştan gelen bir imtiyaz olmamalıdır mülkiyet. Mirâs kalkmalı, servetler zamanla devletin eline geçmeli. Devlet serveti en ehliyetli kimselere, en iyi çalışanlara dağıtmalı. Servetler arasındaki farklılaşma önlenemez. Mühim olan bu farkı düzene bağlamak: mülkiyeti yalnız ehliyete, ücreti yalnız esere vermek. Saint-Simoncular Say'den ne kadar uzaksalar, Owen'dan da o kadar uzaktırlar. Özel mülkiyeti kaldırmazlar. Mülkiyet hayatla kayıtlı, hayat ve ehliyetle..Mülk sahibi ünvanının kazandırdığı tek hak: Mülkün idaresi, kullanılması, işletilmesi. Her mülk sahibi mülkün kendisine teslimi anında ehliyetini, daha sonra da hüsn-ü idaresini ispat etmek zorundadır. Kelimenin gerçek mânasıyla bir hak yok, ahlâki karakteri olan bir fonksiyon var, yani bir intifadan çok bir vazife bahis konusu.

Saint-Simoncuların düşündükleri ne komünizm, ne de yeni bir korporatif sistem. Dâva, emeği teşkilâtlandırmak. (Saint-Simoncular Louis Blanc'dan on yıl önce «emeğin teşkilâtlanması» deyimini kullanırlar.) Şimdilik üretimi de, dağıtımı da bankacılar yönetecek. Bankacılar Auguste Comte için de modern endüstrinin tabiî başbuğlarıdır. Pozitivizm, batının dünyevi hakimiyetini onlara verir.

Saint-Simoncular tekâmüle inanırlar. Amaçları

yıkmak değil, yapmaktır. Montesquieu'ye göre, ticaretin tabii neticesi barıştı. Comte millî kinlerin sürüp gitmesini endüstrinin henüz hakim olamayışına bağlar. Saint-Simon'la şakirtleri de öyle düşünürler. Kral sanayicilerin başına geçmelidir. Rahipleri yok etmek lüzumsuz. Onları bilginlerin emrine vermek en doğrusu.

ÖNCE EĞİTİM

İnsan hakları beyannamesinin altıncı maddesine göre, devlet hizmetleri bütün vatandaşlara açıktır. Vatandaşlar arasında gözetilecek tek fark: Fazilet ve ehliyet. İyi ama, mülkiyetten doğan imtiyazlar sona ermemişti ki ehliyetin gerçek bir mânası olsun. Bu imtiyazların en tehlikelisi, eğitim imtiyazıydı. Bir avuç insan okuyabiliyordu ancak. Eğitim, çocukların veya gençlerin kabiliyetine aldırış bile etmiyordu. Ferman dinleten, ailelerin gösteriş hırsı, yükselme arzusu yahut çocukların şımarık zevkleriydi. Asalet ve servetin imtiyazı olmamalıydı ilim. Herkes okuyabilmeliydi. Eğitim, ferdî kabiliyetlere göre ayarlanmalıydı. Ancak o zaman bütün kabiliyetler gelişir, insanın insanı sömürmesi tarihe karışırdı. Ehliyet kelimesinin ancak o zaman gerçek bir mânası olurdu. Eğitimin ödevi yeni bir insan yaratmaktı. Seven, düşünen, çalışan bir insan. Eğitimin ödevi her ehliyete lâyık olduğu yeri vermekti.

İki çeşit eğitim vardı Saint-Simonculara göre: Genel eğitim, meslek eğitimi. Meslek eğitimi eskiden ol-

duğu gibi iş yerlerinde verilmemeliydi artık. Rastgelelikten kurtarılmalıydı. Üretimin bütününü gözeten bir programa göre ayarlanmalıydı. Ehliyet tayin etmeliydi iş bölümünü. Tesadüfün yerini plân almalıydı. Bugün bize pek tabii gelen bu fikirler yayımlandıkları zaman büyük bir gürültü koparmışlar, hayal diye vasıflandırılmışlardı.

YENİ BİR KİLİSE

İyi ama, insanlığı mutluluğa kavuşturmak için bütün çalışmaların ilime dayanması yetecek mi? Saint-Simon önce rasyonalistti. Yaşlandıkça anladı ki, XVIII. asrın Maddeci felsefesine rağmen din yaşamaktadır. İnsanı egoizm zindanından ancak ahlâk kurtarabilir. Ahlâk veya iman. Ölüm döşeğindeki son sözleri: Seviniz. Harekete geçmek, topluma yararlı işler yapmak için bilmek yetmez. İstemek de lâzım; İradenin zenbereği sevgi. Bunun için bir felsefeye daha doğrusu sosyal bir ahlâka, bir mistiğe ihtiyaç var. Dinin yerine geçecek bir mistik. Saint-Simon için İncil'in bir emri bütün ahlâkı özetliyor: Birbirinize kardeşçe davranın. Şakirtleri bunu kâfi görmediler. Ve sosyalizmi gerçekleştirecek yeni bir din kurmağa kalktılar.

Bu teşebbüs Saint-Simoncuları ikiye ayırdı: Bazard aşırı dincilerden ayrıldı. Buchez, Pierre Leroux ve Carnot onu takip ettiler. Enfantin'e sadık kalanlar Saint-Simonculuğu yozlaştırdılar. Yeni bir kilise kuruldu. Ayinleri, törenleri, dualarıyla bir kilise. Bu kilisenin rahiplerine endüstri rahipleri, ilim rahipleri

adını veriyorlardı. Kalabalıkları coşturacak olan bu rahiplerdi. Yeni din, kimseyi memnun etmedi. Bu garip coşkunluk, bir anakronizmdi. Maddeciliğin zaferler kazandığı bir devirde liberal burjuvazi Voltaire'ciydi. Enfantin'le müritlerini Makyavelizmle suçladı. Halk Kilisenin bir oyunu sandı bunu. Oysa Kilise ile hiçbir ilgileri yoktu Saint-Simoncuların. Katolikliğe karşıydılar, çünkü katolik sosyal davalara sırtını çevirmişti. Maddî hayatı küçümsüyordu, cismanî ile ruhanîyi birbirinden ayırmıştı. Saint-Simoncular üretimi göklere çıkarıyor, maddeye asalet kazandırıyor, ve insanları, elele vererek tabiata ferman dinletmeğe çağırıyordu.

PROSPER ENFANTİN

Katolik, protestan, musevî, dinsiz: 1830'larda her düşünen, Saint-Simoncudur. Bir çağın harabeleri üstünde yeni bir dünya kurmak isteyen coşkun ve idealist gençliği etrafında toplayan Enfantin, 1796'da Paris'te doğdu. Ölümü 1864. Mühendis ve iş adamı. Saint-Simon'u tanıyamamış hayatında, ancak cenaze törenine katılmış. Ve üstadın ölmeden önce kurmağı tasarladığı *Le Producteur* adlı gazetenin başına geçmiş. Güçlü bir yazar. O sırada Saint-Simoncular hocalarının çizdiği yoldadırlar. Uğraştıkları konu iktisat, ahlâk, tarih. Bu laik mektebi bir din tarikati haline getiren önce Olinde Rodrigues ile kardeşi, sonra da Enfantin.

Garip bir adam bu Enfantin. Yanına yaklaşıp da

büyüsüne kapılmayan yok. Güzel konuşan, insan psikolojisini bilen bir fikir adamı. Kadınlara karşı son derece mültefit. Bazı iktisadî tahlilleri ne büyük bir zekâ olduğunu ortaya koymaktadır. Ama deli olduğu da muhakkak. Müritleri farkında değillerdi bunun. Hazret kendini tanrının vekili sanıyordu. Daha doğru su inanıyordu buna. Konuşan kendisi değil Tanrıydı. Saint-Simon onda yaşıyordu. Bana tapmanızı istiyorum diye yazıyordu. 1830'da müritlerine yolladığı genelge Tanrı-insan'lar hitabıyla başlıyordu.

İnsan, baba Enfantin'in peşinden gidenlere bakınca hayretler içinde kalıyor: O çağın en tanınmış fikir ve politika adamlarından Michel Chevalier, ilk fransız demiryolu şebekesinin kurucuları olan Talabot ve Flachat, ilk büyük reklâm ajansının kurucusu Duveyrier ve daha kimler?

Enfantin'in son günleri ilahî misyonuyla ilgisiz. Üstad P. L. M. demiryolunun kurucusu. (Paris, Lyon, Marsilya) Gerçi bu da Saint-Simonculuğun bir tarafı, ama tarikatçılıkla ilgisi yok. «Mukaddes peder,» şarapçılık, tellâllık, bankacılık, memurluk gibi mesleklere girip çıktıktan sonra demiryolcu olarak öldü. Bazard'la Enfantin'in arasını açan tek anlaşmazlık ikincinin aşırı mistisizmi değildi, iki arkadaş kadının oynayacağı rol konusunda da anlaşamıyorlardı.

SAİNT - SİMONCULAR VE KADIN

Fransa yeni bir imanın susuzluğu içindedir. Mistisizm moda olmuştur. Saint-Simoncular da kendilerini

mistisizmin cazibesine kaptırırlar, hem de başkalarından daha fazla. Çünkü uzun zaman kafalarıyla yaşamışlardır, maddenin kanunlarını incelemekle geçmiştir ömürleri; çoğu mühendisdir. Matematikten, fizikten gına getirmişlerdir, havaya ihtiyaçları vardır. Yanan alınlarını serinletecek nemli bir rüzgâra, heyecanın rüzgârına muhtaçlar. Tenkitten imana geçiş bu. Eugène Rodrigues, ürperen bir gönül. Talihsiz bir aşkdan sonra hayata gözlerini yuman bu genç dost, Saint-Simoncular için yeni bir imanın müjdecisidir. Onun hatırasını anmak için geniş bir aşk yuvası kurarlar. Aşk yuvası demek, kadın demek değil midir? Kadın olmadan dünya yeni bir hayata kavuşabilir mi?

Saint-Simoncular yeni bir idmana koşarken karşılarında kadını buldular. Bu tabiiydi. Yeni dini ancak o uygulayabilir, yeni dünyayı ancak o kurabilirdi. Saint-Simon «Yeni Hristiyanlık»ta en kalabalık ve en yoksul sınıfın kalkındırılmasını vasiyet etmişti; insan insanı sömürmemeliydi artık. Oysa sömürülenlerin başında kadın vardı, isyan etmeyen bir köle. Kadın da işçi gibi, kurban; O da işçi gibi kabiliyetlerini geliştirmek imkânından mahrum.

Saint-Simoncular sömürülenlerin kurtulmasını istiyorlar; ama toplumu altüst etmeden, zora başvurmadan, çarpışmadan. Amentülerinin ilk maddesi barışı getirmekti. Elbette kadını yardıma çağıracaklardı. Enfantin, daha 1831'de «bu intiharlar, cinayetler, savaşlar dünyasını ancak kadın huzura kavuşturabilir» diyordu. 1837'de aynı inancı haykırıyordu jüri azasına: «Tekrar ediyorum: erkekler! dirliği-düzenliği, hür-

riyeti boşuna kendi aranızda arıyorsunuz. Tanrının bu nimetlerine ancak kadın garkedecek sizi.»

Barrault, daha coşkundu: «Anne, Tanrının dünyaya yolladığı melek. Küreyi Sezarların kanlı pençesi mıncıklamış. O artık muhteşem ve sakin, senin beyaz ellerinde, dinlenecek.»

Savaşları sona erdirecekti kadın, barışın rahibesiydi, o. İnsanlık barış düzenine onun kılavuzluğu sayesinde girecekti. Saint-Simoncuları işçi sefaletinden çok kadın ilgilendiriyor. Tarih felsefelerini o gerçekleştirecek. Dostların sitemleri boşuna. Politikada kadın olmadan hangi iş başarılabilir? İşçinin yaralarını onun eli saracak.

Feminizm, yeni müminlerin gönlünü alev gibi saran bir dava. Medeniyetin bütün aksaklıkları aynı kaynaktan geliyor: Erkek kadının haklarını, kadının gücünü unutmuş. Kadın haklarına kavuşmadıkça, insanlığın geleceğinden ümit yok.

İyi ama, kadın nasıl kurtulacak? Papa hazretlerini (Enfantin) güç duruma sokan dava da bu. Enfantin'e göre, kadın eşit olmazsa sömürme devam eder. Fakat kadını kadın kurtaramaz. Kadını, kadın+erkek kurtarır. Evlilik islah edilmeli ki kadın hakları da, gücü de artsın. Ama bu islahın sınırları ne? Enfantin'in cevabı sanıldığı kadar devrimci değil: boşanma hürriyeti. Yalnız herkesin aynı yaratılışda olmadığı unutulmamalı. İnsanlar var, tek kişiye bağlanırlar; insanlar var ki hercaidirler, değişiklik ihtiyaçtır onlar için. Sevgileri derin ve devamlı olanlara değişmeyenler (immobile) adını verir Enfantin, şipsevdilere değişen-

ler (mobile). Her iki temayüle de saygı göstermeli değil miyiz?

Enfantin uçurumlara eğilir: Kaderin yaraladığı genç kadınları, anlaşılmayanları, isyankârları teselli eder. Fuhuşla zina kanunların meyvası. İkiyüzlülüğe paydos. Amaç antikiteyle ortaçağ düşüncesini kaynaştırmak. Saint-Simon altınçağ önümüzdedir, demişti; Saint-Simoncular altın çağın anahtarı kadının elindedir, diyorlar.

Burjuvazinin kulakları sağır; işçiler de dinlemiyor sözlerini, kurtulmak istemiyorlar. Saint-Simoncuların peşlerinde bütün bir husumet dünyası: Mahkûmiyetlerini isteyen savcı, karikatürlerini isteyen savcı, karikatürlerini yapan gazeteciler ve halkın yuhaları.. En kalabalık, en yoksul sınıf yaşadıklarının farkında bile değil. Hayâl kırıklığı, boyuna hayâl kırıklığı. Tek avutucu, tek ümit, tek ışık: Kadın. Zincirleri o kıracak, yaraları o saracak. Bekliyorlar; ürpertiyle, heyecanla, inançla bekliyorlar. Ama bekleyiş, sonu gelmeyen bekleyiş, hassas ruhlarını isyana sürüklüyor. Birşeyler yapmak istiyorlar.

Paris anlamıyor onları. Bu yalanlar beldesinden uzaklaşıyorlar. İlk durakları Lyon: çalışanlar ülkesi. Ama Lyon çok yakın. Hayâl ettikleri sevgili yok orada. Mesih-Kadın, meçhul ülkelerde, uzakta, dinlerin beşiği, rüyanın vatanı, bütün romantiklerin özlemini çektikleri dünyada: Doğu'dadır. Ruhla ten o güneşli ülkelerde kaynaşacak.

Saint-Simoncular dan bir kısmı Marsilya'dan denize açılır. Ver elini İstanbul. Barrault rasladığı bütün

kadınları saygıyla selâmlar. Padişah hoşlanmaz bu delilerden. Hepsini İzmir'e sepetler. Paris'teki havarilerden bir kısmı, hapisaneden kurtulur kurtulmaz Mısır'a gider, Enfantin'le buluşurlar. Enfantin bu coşkun aşıkları avutmak zorunda kalır: «Nişanlımız şimdilik yeryüzüdür, der, anamız odur. Kucaklayalım dünyayı, okşayalım. Kazmaya, küreğe sarılalım, Süveyş kanalını açalım.»

Kadının hayal kırıklığına uğrattığı havariler, yeni baştan mühendis olurlar.

SAİNT SİMONCULAR VE DOĞU

Saint-Simonculuğu mistisizmle haleleyen Ballanche, Maraton'da batının muzaffer oluşuna üzülecek kadar Asyalı, mekteplerde lâtince yerine sanskritçe okutacak kadar Hintlidir.

Başka bir Saint-Simoncu, Michel Chevalier, ruhla vücut arasındaki ikiliği ortadan kaldıracak bir politika plânı çizer. «Ruh doğudur, vücut batı».. Doğuyu Othello, Batı'yı Don Juan temsil eder. Birincisi vakur ve vefalı, ikincisi hercai ve kaypak.»

Saint-Simon'un şakirtleri için, «Akdeniz, Doğu ile Batının zifaf yatağı.» «Doğulu düşünmez, görür. Asya'da ilim uçar, yürümez.»

Pierre Leroux'ya göre, oryantalizm, insanlık için, fizik ve kimyanın keşiflerinden daha az önemli değildir. Hristiyanlığın kutsal kitaplarını incelemek yetmez, Doğunun da kutsal kitaplarını incelemek lâzım. Ancak Veda'ları, Avestayı.. tanıdıktan sonra, Avrupa

için yeni bir çağ açılacak, batının ufku genişleyecek, ve Hristiyanlık tarihe karışarak yerini daha anlayışlı bir dine bırakacaktır.

YA ENDÜSTRİ?

Saint-Simoncular herşeyden önce, endüstrinin filozofları. Ahlâkla uzun uzadıya uğraştıkları bir gerçek. Yine şüphe yok ki, en büyük emelleri insanlığın ahlâkça yükselmesiydi. Ama bakışlarını üretimden ayırmadılar. İşçilerden çok bankacılarla, müteşebbislerle ilgilendiler. Dinî düşüncelerle haşır neşir oldukları anlarda bile, aksiyonun içindeydiler. Servete büyük önem veriyorlardı. Bonald daha başlangıçtan itibaren, onlara «tezgâh politikacısı» adını takar.

Rekabetin aleyhindeydiler. Rekabet «hem fert ahlâkını, hem sosyal ahlâkı altüst eden öldürücü bir savaş» dı. İktisadî araştırmalarda ahlâka hiç bir yer verilmeyişinden şikâyetçiydiler. İktisat için amaç, üretimdi. Vatandaş, aile babası, işçi, asker umurunda değildi iktisatçının. Saint-Simon da, Sismondi de, Saint-Simon mektebi de bu tutuma karşıydı.

Garibi şu ki, büyük endüstriden doğan bu sosyal materyalizmin gelişmesinde nazarî olarak rekabete ateş püsküren Saint-Simoncuların da sorumluluk payı var. İnsanlara «birbirinizi sevin» demişlerdi, ama üretimin ezdiği kalabalıklardan çok, üretimden faydalanan mutlulukla beraberdiler. Proleterya kurtuluncaya kadar, en dikkate değer sima, bankacıydı onlar için. Devlet, eninde sonunda bir bankalar hierarşisine dö-

nüşmeliydi. Bankacı düzenli üretimin en üstün ajanıydı.

Saint-Simoncuların ülküsü, bütün tezatları, bütün kepazelikleriyle, kapitalizm değildi şüphesiz. Ama Saint-Simoncu iş adamları kapitalizmin kökleşmesinde, boy atmasında küçümsenmeyecek bir rol oynadılar. Onlar da Renan gibi düşünüyorlardı, (daha doğrusu Renan onlar gibi düşünüyordu): «XIX. asrın başarısı, insan oğluna maddi refah sağlamak; ilk bakışta dinle ilgisi olmayan bir amaç bu, ama zekânın zincirlerini kırdığı için kutsal.»

KALAN

XIX. asra kendi damgasını vurmuş Saint-Simoncular. Saint-Simoncular tarihçi, iktisatçı, ahlâkçı, ama asrın hemen hemen bütün büyük teşebbüsleri onların adım taşıyor. Demiryolları onların eseri. O muazzam işi gerek ticaret, gerekse teknik bakımdan teşkilâtlandıran, umumi efkârın ilgisini çekerek, finansmanım sağlayan onlar. Hem mühendis, hem idareci, hem maliyeci olarak önemli kişiler. Fransız şimendiferleri devlete rağmen kurulmuş, devlete ve başvekil Thiers'e rağmen.

Süveyş kanalı da, Panama kanalı gibi insanlığa Saint-Simoncuların armağam. İlk reklâm ajansı onların eseri. Tröstlerin kuruluşunda, himmetleri büyük. Bürokrasiye yeni bir formül getiren onlar. Artık devlet iktisadî hayatı tek başına yönetemeyecektir. Menfaatler arasında bir ahenk sağlanacaktır. Bir nevi kar-

ma yönetim bu. Artık özel hukukun temeli, fertlerin bağımsız iradesi değildir, amme hukuku mutlak bir hâkimiyet ilkesine dayanamaz. Devletin görevi toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Saint-Simoncular yalnız burjuva düşüncesi ve burjuvazinin aksiyonu üzerinde etki yapmakla kalmadılar. Proudhon sosyalizmi de, Marx'cı sosyalizm de onlara çok şey borçlu.

Saint-Simoncular, özel mülkiyete karşı takındıkları tutumla sosyalisttirler. Ferdiliğini kaybeden bir mülkiyete, kendi deyimleriyle «kollektizm»e taraftardırlar. Yakın bir gelecekte mirâsın büsbütün ortadan kalkacağına inanırlar. Devlet, üretimi en kalabalık ve en yoksul sınıfların yararına yeni baştan düzenlemelidir.

Saint-Simonculuk yeni bir din olarak neden başarıya ulaşamadı? Saint-Simoncular halktan kopmuşlardı, fazla entellektüeldiler, gündelik hayata karışmamışlardı. Gerçi bir işçi partisi kurmağa kalkıştılar. Ama işçi değildiler, işçiyi anlayamıyorlardı. Gelenler düşüncelerini kavrayamadı. Sözün kısası kalabalığın psikolojisine yabancıydılar. Zirvelerde kaldılar, ve felsefe yaptılar. Tarikat haline gelen düşünce, dış dünyayla ilgisini kesti. Renan'a göre, «Saint-Simon'un düşüncesi ihanete uğramasa, mektebin başında Bazard gibi gerçek bir filozof kalsa Saint-Simonculuk XIX. asırda Fransa'nın orijinal felsefesi olarak tarihe geçerdi. O büyük düşünceyi tarikatçılık mahvetti.»

Proudhon da öyle düşünür: «Saint-Simonculuğu aristokratik ve feodal bir düzene karşı duyulan tik-

sintiden çok, asrın akıcılığı öldürdü.»

Ne olursa olsun, XIX. asır bir Saint-Simon asrı. O büyük düşüncenin yoğuramadığı tek dâhi yok: Hugo da, Vigny de, Wagner de zaman zaman Saint-Simoncu. Liszt de, Henri Heine de onun şakirdi. Le Play, Lamennais, Marx, Proudhon..

Sosyalistlerle neo-liberaller arasındaki tartışmayı onlar başlatır. Çağdaş sosyalizmin kullandığı kelimelerden çoğu onların armağanı. Hürriyeti insanın insanı sömürmesi olarak tanımlayan, bu hürriyetin karşısına teşkilâtı, burjuvanın karşısına proleteri, rekabetin karşısına işbirliğini diken, tüketimi üretimin emrine veren onlar. Saint-Simoncular, düşüncenin bütün ufuklarını kucaklayan bir tecessüs. Saint-Simonculuk bir asrı dolduran düşünce.

Perroux doğru söylüyor: «Bu atom ve feza çağında hepimiz bir parça Saint-Simon'cu değil miyiz? Dünya, endüstrinin toplumu ezmesini, toplumun endüstriyi yıkmasını, her ikisinin insanı yok etmesini önleyecek ve aşınan kadroları tazeleyecek bir düzen peşinde koştukça Saint-Simon yaşayacaktır.»

III. SAİNT-SİMON VE KARL MARX

SAİNT-SİMON'UN GERÇEK ŞAKİRDİ

Saint-Simonculuk çağımızın gerçek habercisi. Saint-Simoncuların doktrininden birşeyler almamış parti veya ekol yok gibi. Alman Rodbertus da Saint-Simon'un şakirdi, İngiliz Carlyle de. Pozitivist ekol Saint-Simon kilisesinden azma bir tarikat. Comte'un çömezi olan bir Maurras, bir Brunetière de farkına varmadan Saint-Simon'un şakirdi. Bunlar Saint-Simoncu pozitivizmin aşırı sağ kanadı.

Lassalle'ın hocası Louis Blanc, Louis Blanc'ın Saint-Simon. Saint-Simonculuğun yalnız demokratik bir sol kanadı yok, aşırı sol bir kanadı da var, Hegelcilik gibi. Devrimci bir kanat. Bouglé ile Halévy'e göre, Kremlin'e yerleşen Lénine, Kapitalin üç cildini yazı masasına koyarken, çarların sarayına Saint-Simonculuğun aşırı sol kanadı otağ kuruyordu. Her topluluk düşman kuvvetlerin çarpıştığı bir sahne: Hürlerle esirler, beylerle toprak köleleri, burjuvalarla proleterler. Bu deyimleri ilk defa ortaya atan Saint-Si-

moncular. «İnsanlığın tarihi, bir sınıf kavgası tarihidir» sözü bile onların neredeyse. Gerçi kendileri devrimci değildiler, şiddetten nefret ediyorlardı; ama her savaş kanlı, iktidardan gönül rızasiyle çekilen sınıf yok. O halde? O halde Marx sosyalizmi Saint-Simonculuğun tabii bir sonucu.

Marksizm elbette ki Saint-Simon sosyalizminin gelişmesinden ibaret değildir. O terkipte yepyeni unsurlar var. Ama Marx'ın fikrî gelişiminde Saint-Simonculuğun payı inkâr edilemiyecek kadar büyük. Bazılarına göre *Kapital* yazarı Hegel'i okuyan bir Saint-Simon, Hegel'i okuyan ve yarım asır sonra dünyaya gelen. Marx'ın doktrini de Saint-Simon'unki gibi tarihle iktisada dayanmaktadır. İkisi de üretimi arttırmak için toplumu ekonomik plânda organize etmek ister. Marx'a göre, geleceğin mimarı proleteryadır. «Ama onun proleteryasıyla Saint-Simon'un üreticisi arasında sanıldığından daha büyük bir yakınlık var. Proleterya burjuva aydınlarıyla işbirliği yaparak gelişmeyecek mi? Marx da, Engels de burjuva değilmidirler? İşçi sınıfı zafere ulaşmak için, orta sınıflara dayanmayacak mı?» (M. Leroy)

Çağdaş sosyolog Gurvitch'e göre Saint-Simon'un hakiki mirasçısı: Bazard. Üstadın sosyolojisini 1828 - 30 arasında Taranne sokağında verilen derslerde aramak lâzım. Bazard, Enfantin'le çatışmasa «Doktrinin açıklaması» nda billûrlaştırdığı düşünceler Marx'ınkilere çok daha yakın olacaktı. Saint-Simon'un gerçek şakirdi - birçoklarının sandığı gibi Auguste Comte değil, Karl Marx'tır.

ilâç bulamamış. Aristo'nun *Politika*'sında nice sayfalar bizimle alay edercesine yeni.

Aşağıdaki inceleme iki dâhi arasındaki benzerlik ve ayrılıkları belirtecektir.

TREVES'DEN PARİS'E

Marx'ın doğum yeri olan Trèves, 1795'den 1814'e kadar Fransa'ya bağlı kalır. Ve Rhénanie'de kafası aydınlıklar çağının felsefesi ile yoğrulu bir nesil yetişir. Fransız sosyalizmi Rhénanie'de çok hararetli bir okuyucu kitlesi bulur ve Almanya'ya oradan yayılır. 1830 ve 1848 devrimleri bu ilgiyi bir kat daha artırır. Saint-Simonculuk Trèves'de heyecanlı bir taraftar bulur: Ludwig Gall. Sosyal sınıflar ve sınıf savaşı konusunda Marx'ın ilk hocası Gall'dir, 1835 de «zenginlerle çalışanların çıkarları taban tabana zıt birbirine; emekçiler sefalete düştükçe zenginlerin yüzü güler, refahı artar» diye haykıran Gall.

Fakat genç Marx'a Saint-Simon'u bütün yönleriyle tanıtan ilk mürşit, kendisinin de itiraf edeceği gibi, kayın babası Ludwig von Westphalen. Liberal bir Prusya asilzadesi olan Ludwig, avukat Henri Marx'ın dostudur. Karl, delikanlılık hayatının en güzel yıllarını Westphalen'lerin evinde geçirir, ve müstakbel eşi Jenny ile orada tanışır. Prusyalı asilzade Saint-Simon'un hayranlarındandır. Üstadın bütün eserleri vardır kütüphanesinde. Genç Marx'a yalnız Shakespeare'i, yalnız Homeros'u tanıtmaz, Saint-Simon sevgisi de aşılar.

Marx, 1835 - 36 yıllarını Bonn üniversitesinde geçirir. Edebî çevrelere girip çıkar. Karl Grün'le tanışır. 1836 sonbaharında Berlindedir. Hegel 1830'da ölmüş, felsefe başsız kalmıştır. Düşünce hayatı felsefe fakültesinden hukuk fakültesine taşınmıştır. Marx yıllarca yalmz iki hocanın derslerine devam eder: Gans ile von Savigny. Gans ileri görüşlü bir Hegelci,Savigny yeni bir hukuk mektebinin kurucusu: Tarihi mektep.

Marx'a Hegel'in felsefesini Gans öğretir. Saint-Simonculuğa kayan bir Hegel'cilik. Gans'a göre devletin işleyişini tayin eden toplumdur. 1836'da çıkan bir kitabında Saint-Simonculara karşı beslediği büyük hayranlığı, Bazard'la nasıl tanıştığını anlatır.. İşçi sınıfından, bu sınıfla burjuvazinin aylâk tabakası arasındaki çatışmadan ilgiyle söz eder. Hegel'in felsefe ile din arasında kurmak istediği münasebeti reddeder. Mevcut düzeni yüceltmek için dialektiği sahneye çıkarmaz. Tarihin akışını durdurmaz. 1837'de şöyle yazar Gans: «Saint-Simoncular haklı. Esaret sadece şeklen ortadan kalkmış. Gerçekte bütün özellikleriyle yaşıyor. Eskiden efendiyle köle, patriçiyle pleb, süzerenle vassal vardı. Şimdi de aylâkla çalışan karşı karşıya.. İşçinin tek hürriyeti açlıktan ölmek. Devletin ilk ödevi en kalabalık ve en yoksul sınıfın ihtiyaçlarını karşılamaktır, düşüncesi zamanımızın en derin görüşlerinden biri.» 1830 devriminin Fransız burjuvazisi tarafından yozlaştırılması, Marx'ın sevgili hocasını isyana sürüklüyordu: «Tanrı Temmuz ihtilâlini Saint-Denis sokağının bezirgânları için yaptırmamıştır, her-

halde. O zaman felsefe de, tarih de yalan söylemiş olur.»

Marx 1837'denberi genç Hegelcilerin toplandığı bir kulüpte üyedir: Doktorklub. Burası meşhur solhegelciliğin kalesi. Bruno Bauer, Ruge, Koepen.. Hepsi de bir parça Gans'ın etkisiyle sola yönelmiş, Gans'ın daha doğrusu Gans Saint-Simonculuğunun.

Demek ki, genç Marx'ın ilk hocaları Savigny, Gans, Saint-Simon. Az sonra onlara yeni bir Hegelci daha katılır, serkeş bir hegelci: Feuerbach. *Hristiyanlığın özü* 1842'de yayımlanır. Bu kitaptaki düşüncelerle *Yeni Hristiyanlık*'takiler arasında benzerlikler var. Kapital yazarı «Çağımızın arafı» olarak vasıflandırdığı o cesur fikir adamından geniş ölçüde faydalanır. Feuerbach'ın ana-fikri: Yabancılaşma (aliénation). Yabancılaşma, insanın kendi eserini kendi dışında, kendinden üstün bir gerçek sanması. Yabancılaşmanın Saint-Simon sosyolojisinde de ne büyük rol oynadığını az sonra göreceğiz.

1841'de felsefe doktorasını veren Marx İena'dan Bonn'a gider. Arkadaşı Bruno Bauer, Bonn üniversitesinde ilâhiyat okutmaktadır. Genç doktor, yeni bir dost bulur: Moses Hess. Zengin bir ailenin çocuğu olan Hess, sosyalizm uğruna servet ve ikbalinden vazgeçmiş, kendini gazeteciliğe, yazarlığa vermiştir. Genç Marx, onun aracılığıyla Rhénane gazetesinin yazı ailesine karışır. Bu gazetede Fransa bölümünü Hess yazmaktadır; Marx, Almanya bölümünü üzerine alır. Moses Hess, 1830 devriminden sonra yıllarca Fransa'da kalmıştır. Buchez ile, Leroux ile dosttur. 1837

ile 41 arasında Saint-Simon'a karşı hayranlığını gösteren üç eseri yayımlanır. İlk kitabın adı: *Spinozanın bir şakirdi tarafından kaleme alınan insanlığın kutsal tarihi*». Yazara göre, XIX. asrın en büyük filozofları Saint-Simon'la Hegel'dir. Ama Saint-Simon çok daha aktüel. Çünkü insanlığın ancak kendi emeğiyle kurtulabileceğini gösteriyor, kendi emeğiyle yani üretimle. Ne var ki, bu kurtuluş ancak devletin ortadan kalkması ile mümkün. Devlet sosyal bir devrimle ortadan kalkabilir. *Avrupa'da üçlerin hâkimiyeti* adlı eserinde Hess, Saint-Simon'u daha da yükseltir. Fransa'yı en iyi temsil eden düşünce adamı odur. Çünkü reel faaliyeti aydınlatır. Geleceği bütün genişliğiyle görür. Oysa Hegel ancak geçmişi anlar. «Hareket felsefesi» nde Hegel'den büsbütün uzaklaşır Hess, sosyal, ahlâkî ve siyasî değeri olan yalnız aksiyondur. Bu felsefenin iki peygamberi vardır: Saint-Simon'la Fichte. Yapılacak şey onları kaynaştırmak.

Marx'la Engels *Alman ideolojisi* adlı eserlerini Hess'le birlikte yazarlar. Bu da aralarındaki fikri yakınlığı göstermeğe yeter. Marx'dan altı yaş büyük olan Hess genç dostuna karşı beslediği hayranlığı 1841'de şöyle belirtir: «Çağımızın en büyük filozofu, tek hakikî filozofu olan doktor Marx, henüz çok genç. Ortaçağ politikasının, ortaçağ dininin göreceksiniz nasıl hakkından gelecek.»

Hess elbette ki, «çağımızın en büyük filozofu» na Fransız sosyalizmini tanıtacak ve onu Hegel'le Saint-Simon'u kaynaştırmağa çağıracaktı. Marx üçüncü defa olarak Saint-Simonculukla temas halindedir.

Rhénan gazetesindeki yazılarında Hegel doğmatizmine, Hegel'in devlet felsefesine çatarken bal ve eşek arılarından söz eder, Proudhon'un «mülkiyet hırsızlıktır» formülünü tekrarlar. «Hegel'in devlet felsefesini tenkit» 1842 sonlarında tamamlanmıştır. Kitapta Saint-Simon'un «Çekim üzerine deneme» (1813) sinden alınmış bir parça var. Saint-Simon'a göre, insan faaliyeti tektir. Materyalizm de spiritüalizm de o faaliyetin soyutlanmasından ibaret. «Bugüne kadar spiritüalist sayılması gerekenlere materyalist, materyalist sayılması gerekenlere spritüalist denilmiştir. Gerçekten de bir soyutlamaya vücut vermek maddecilik değil midir? Varlıktan bir düşünce çıkarmak spiritüalizm sayılmaz mı?» Sonra Hegel'e çatar Marx: «Soyut spiritüalizm, soyut maddeciliktir; soyut maddecilik, maddenin soyut spiritüalizmi.»

Görülüyor ki, Marx daha Paris'e gitmeden önce Saint-Simon'un bütün eserlerini okumuş bulunuyordu. Ne zaman ve nerede? Belki Von Westphalie'nin kütüphanesinde, belki Berlin'de Gans'ın tesiriyle, belki de Hess'le Rhénane gazetesinde çalışırken.

Kapital yazarı 1843 sonbaharında Paris'tedir. Onbeş ay kalacaktır orada. Ünlü Alman şairi Heine en yakın dostlarından biridir. Marx'tan yirmi yaş büyük olan şair 1830'dan beri Saint-Simoncularla tanışmaktadır. Taranne sokağındaki konferansların en coşkun dinleyicileri arasındadır ve ömür boyu sadık kalacaktır Saint-Simonculara. Bazard'la Enfantin'le, Michel Chevalier ile arkadaştır. Daha evvel Saint-Simon'un bütün eserlerini okuyan Marx'ın dikkatini 1830'da

yayımlanan «Saint-Simon doktrininin açıklanması» na çeken çok büyük bir ihtimalle Heine olmuştur. Marx, bu kitapta geçen formüllerden birçoğunu (insanın insanı sömürmesi, endüstriyel birikim, üretim araçlarının toplumu devri.. gibi) sık sık kullanacaktır. Saint- Simoncular 1830 devriminden sonra Globe gazetesini çıkarırlar. Marx bu gazeteyi de dikkatle izler.

Marx'ın Saint-Simonculuk hakkındaki bilgilerinin derinliğini anlamak için o sıralarda kaleme aldığı bir tenkide göz atmak yeter. 1845'de yayımlanan bu tenkidin konusu Alman gazetecisi Karl Grün'ün*Fransa'da sosyal felsefe* adlı eseridir. (Bk. *İdéologie Allemande*'ın Fransızca Molitor tercümesi, citl IX, appendice) Marx, şöyle der: «Grün, Saint-Simoncu yayınlardan bir tanesini bile okumamış. Belli başlı kaynakları hep ikinci elden. Evvelâ Lorenz Stein'in «Fransada sosyalizm ve komünizm» 'i (1842). Stein'in kaynağı da Reybaud: «Çağdaş islâhatçılar yahut modern sosyalistler üzerine inceleme» (1840). Cenevre mektuplarından, Üreticiler İlm-i Haline kadar Saint Simon'un çeşitli eserlerinden örnekler veren Marx, Grün'ün bu eserlerde bulduğunu sandığı çelişmelerin Stein'le Reybaud'daki yanlışlıklardan ileri geldiğini ispat eder. «Grün, Saint-Simoncuları da, Saint-Simon'u okuduğu gibi okuduğundan yani hiç okumadığından Saint-Simon'un Yeni Hristiyanlık'ta söyledikleriyle, Bazard'ın fikirlerini birbirinden ayırdedemez. Sadece *Exposition*'u okumuş olsaydı, bu hatalara düşmezdi.»

Saint-Simon ile Saint-Simoncuların, Marx'ın dü-

şünce dünyasına hangi yollardan girdiğini gördük. Gall ve kayın babası Ludwig von Westphalen, Gans ve sol Hegelciler, Moses Hess, Heine. Şimdi de, Marx ın Saint-Simon'dan veya Saint-Simonculardan aldığı sosyolojik tezlere ve iki düşünce arasındaki belli başlı farklara kısaca işaret edelim.

BENZERLİKLER VE AYRILIKLAR

Saint-Simon'la Marx, sosyal gerçek ve onu inceleyen ilim konusunda aşağı yukarı birleşirler. Saint-Simon bu ilme «sosyal fizyoloji» adını verir, Marx «sosyal Praxisin tetkiki». Her iki yazar için de toplumla fertler hareket halindedir. Üretimle uğraşırken kendilerini de yaratırlar. Bu üretim hem ferdîdir, hem kollektif. Saint-Simon'a göre insanların bir araya gelişi, gerçek bir varlık yaratır. Toplum geniş bir atölyedir adetâ, amacı ferdlere değil, tabiata hükmetmek olan bir atölye. Sosyal realite üretimdir, kendi kendini, uzuvlarını, yaşayış tarzlarını geçim vasıtalarını, eserlerini yaratan bir üretim. Her nevi iş, bu üretici faaliyetin bir ifâdesidir. Üretici faaliyet yani sosyal realite. Sosyal fizyoloji veya sosyoloji, bir hürriyet ilmi olduğu kadar bir determinizm ilmidir de. Toplumda hürriyetle determinizm birbirini tamamlar ve birbiriyle kaynaşır. «Hür olmak istiyorsak, hürriyetimizi kendimiz yaratalım. Onu hiçbir zaman dışardan beklemiyelim.»

Genç Marx da öyle düşünür: Sosyal hayat bilhassa pratiktir. Üretimleri ne ise, insanlar da odur, üre-

timleri yani hem ürettikleri hem de üretim tarzları. Toplum üretim olduğuna göre, insan insanı üretir. Hem kendini, hem de başka insanları. İnsanı üretim yaratır. Dünya tarihi dedikleri, insanın insan emeği sayesinde yaratılışından ibaret. Demek ki toplum da fert de, kendi kendini yaratıyor. Ve tarih bunun inkâr kabul etmez delili.

Bütün bu düşüncelerde Saint-Simon'un tesirini görmemek kabil mi? Marx, gençlik eserlerinde Saint-Simon'un cümlelerini dahi benimser: «esas konusu üretimin tetkiki olan insan ilmi», «insan fizyolojisi olarak da adlandırabileceğimiz insan ilmi». Sonraları Marx, determinizmini keskinleştirir. Fakat ona sınırlar da çizer.

Toplumun ve sınıfların faaliyeti hiçbir zaman otomatik değildir. Marx bu konuda da Spencer veya Comte'dan çok Saint-Simon'a yakındır.

İki filozofun üzerinde birleştikleri bir başka nokta da, yabancılaşma (aliénation). Saint-Simon'a göre, sosyal realite: Faaliyettir, üretimdir, kollektif emektir. Ama bu realitenin gerçek hüviyeti kendini bütün açıklığıyla belli edememiştir. Sebep? Rejimler; teolojik, askerî ve kritik rejim. Bu rejimlerin dayandığı üretim tarzları (fetih, yağma, kölelik, v.s.) toplum hayatının hamlelerini durduruyor, sosyal hayatın gerçek zenbereklerini gizliyordu. Hukukçularla metafizikçilerin başlıca hüneri bu kamuflâjı sistemli olarak geliştirmek ve ondan faydalanmaktır. Üretim, tamamen barışa yönelecek, sınaîleşecek, aylâkların yerine üreticiler geçecek ki, toplum tüm yaratıcı güçlerine kavu-

şabilsin. Toplumun karakteriyle ilgili kamuflâjlar ancak o zaman tarihe karışır.

Marx'a göre, toplum kollektif bir yaratış ve uretim faaliyeti. Ama üretim tarzından doğan engeller yüzünden gerçek hüviyetini belli edememektedir. Bu üretim tarzları, bugüne kadar işçilerin sömürülmesi düzenini, özel mülkiyeti, parayı ve devleti hâkim kılmış, sosyal hamleleri kösteklemiştir. Marx buna yabancılaşma adını verir. Feuerbach'dan gelen bir kelime. Toplumun gerçek zenbereklerini gizleme çabasına da ideoloji der. Saint-Simon'un da, Marx'ın da, aydınlattığı realite aynı. Arada yalnız bir terminoloji farkı var. Peki toplumla üyeleri bütün gerçek kuvvetlerine ne zaman kavuşacak? İdeolojiler nasıl ortadan kalkacak? Proudhon Saint-Simon'un endüstriyel mertebeler dizisini tenkit eder. Marx da kollektif faaliyete bütün tesirliliğini kazandırarak toplumu yalanlardan temizlemek için üreticilerin tümüne değil, yalnız işçilere, proleterlere güvenir. Barışçı reformlara inanmaz. Sosyal devrimlere bel bağlar.

Saint-Simon'la Marx'ın üzerinde birleştikleri üçüncü bir nokta da şu: Biliyoruz ki, sosyal realite kollektif bir üretimdir. Bu üretim her iki filozof için de bütünü kucaklayan bir eylem. Hem maddî, hem manevî. Maddi üretimle, manevi üretim içiçedir. Genel olarak beraber gelişirler, fakat çatıştıkları da olur. Saint-Simon'a göre, iktisadî üretim, mülkiyet, siyasî rejimler, ahlâkî değer ve fikirler, her nevî bilgi, topyekûn sosyal faaliyetin kısmî tezahürlerinden ibarettir. Bunları anlamak ve açıklamak için bütün içinde ele

almak lâzımdır. Sosyal müesseselerle düşünceler arasında her zaman bir uygunluk vardır. Sosyal fizyolojinin görevi bu uygunluğu meydana çıkarmak.

Genç Marx da manevi üretimden, üretim kuvvetlerinin bir parçası diye bahseder. «Din, aile, hukuk, devlet, ahlâk, ilim, zekâ.. üretimin özel şekillerinden başka bir şey değildir.» (Ekonomi politik ve felsefe). Gerçek şuur da, teknik âletler gibi üretim kuvvetlerinin bir parçasıdır. Spiritüalizmle materyalizm çatışması sosyal hayat içinde sona erer.

Sonraları Marx, topyekûn kollektif faaliyet içinde maddî üretim kuvvetlerine imtiyazlı bir yer verir. Ama yine de şu inancı belirtmekten geri durmaz: Üretim münasebetlerinin yanında ilmî bilgiden başlamak üzere kültür eserleri ve doğrudan doğruya ideolojiler şu veya bu şekilde üretim kuvvetleriyle kaynaşır ve ona katılırlar. Yalnız Marx bu görüşü ayakta tutabilmek için dialektiğe baş vurur. Saint-Simon dialektikten faydalanmaz.

İki filozofun üzerinde birleştikleri bir başka nokta: Devletle ekonomik toplum arasındaki münasebetlerde ekonomik topluma tanıdıkları öncülük. Saint-Simon'a göre, ekonomik toplumu yönetmek için devlete ihtiyaç var. Ancak çalışanlar iş başına geçtikten sonradır ki, devlete lüzum kalmaz. Şahısların idaresi yerine eşyanın yönetimi geçer. Marx'ın tutumu da bu anlayışdan pek farklı değil. Ona göre de somut olan yalnız toplumdur. Devlet olayların zorladığı bir soyutlamadır. Devleti yaratan toplumdur, toplumu yaratan devlet değil. Demokraside, devlet hâkim unsur ol-

maktan çıkmıştır. «Burjuva düzeninin devlet tarafından ayakta tutulduğu bir kuruntu. Hakikatte devleti ayakta tutan burjuva düzeni. Devlet onunla beraber ortadan kalkacaktır.» (Kutsal aile) Ve Marx siyasi devletin ortadan kalkacağını müjdeleyen çağdaş fransız yazarlarının kehanetine hararetle katılır. Siyasî güç, tarihin belli bir anında sosyal güçten ayrılmıştır. Siyasî güç, sosyal gücün içinde eriyecektir. Burada da Marx'ın Saint-Simon'dan farkı, daha derin bir radikalizmdir. Devlet kendiliğinden kalkmaz, onu yıkmak lâzım. Bu da ancak bir proleterya ihtilâliyle, bu ihtilâlin tam mânasiyle başarıya ulaşmasıyla gerçekleşebilir.

Saint-Simon'la Marx, sosyal sınıfların varlığı ve devletle olan münasebetleri konusunda da birbirine yakın görüşler ileri sürerler. Saint-Simon toplumu iki sınıfa ayırır, sömürenlerle sömürülenler arasında merkezleşen iki sınıf: Üreticiler ile aylaklar, bal arıları ile eşek arıları. Fakat bu iki bütün içinde birçok sınıflar belirir. Devlet bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki baskı aracıdır. (Bk. Saint-Simon'un sosyolojisi) İşçi sınıfının ancak kendi kendine güvenebileceğini açıklayan Marx, birçok noktalarda Saint-Simon'dan ilham almıştır. Devlet bir sınıf hâkimiyeti vasıtasıdır. Endüstri çağının başında burjuva sınıfı ilerici bir sınıftır tezleri gibi.

Şimdi de iki filozofu ayıran belli başlı görüş farklarına işaret edelim:

Saint-Simon sosyolojisi hümanist bir panteizme yönelir. Bu panteizm, Saint-Simon'u aşırı bir sosyal

iyimserliğe götürür. Marx'ın sosyal görüşü ise tamamen dramatiktir. Tezadları, çatışmaları belirtir. Bu çatışmalar herhangi bir toplumda görülebilir. Ama kapitalist rejimin çeşitli safhalarında çok daha keskindir. Teknikler sosyal stürüktürlerin ve üretim tarzlarının hâkimiyeti altındadır. Üretim kuvvetleri, üretim münasebetleri, kültür ve ideoloji eserleri arasındaki ilişkiler kolayca antinomi haline gelebilir. Her nevi yabancılaşma ve çatışma ancak komünist toplumların ikinci safhasında ortadan kalkar.

Kapitalist rejimin çeşitli safhalarını inceleme, Marx'ı, bir iktisadî krizler ve sosyal devrimler sosyolojisine götürür. Endüstriyel verimlilik zaman zaman azalır, kârın düşüşü ve işçi hareketi teknik terakkiyi durdurabilir. Barbarlığa dönmek veya proletarya ihtilâli sayesinde kapitalist sütrüktürlerin patlatılması dilemi, gittikçe artan bir sertlikle ortaya çıkar.

İki filozof arasındaki bir başka ayrılık şu: Saint-Simon düşüncesinde dialektik yok. Oysa Marx sosyolojisinde dialektik önemli bir rol oynar.

Sosyo-politik doktrin bakımmdan Saint-Simon düşüncesi iki yüzlü bir silâh. Hem Proudhon ile Marx'ın proleterya sosyalizmini ilham edebilmiş, hem de teknokrasi idealini. Marx'ın sosyo-politik doktrini tam mânasıyla devrimcidir, eşitçidir. Bununla beraber, Gurvitch'in de söylediği gibi, Saint-Simon olmasa, Marx bugünkü Marx olamazdı.

SAİNT-SİMON VE PROUDHON

Saint-Simon'un Proudhon üzerindeki tesiri «Pa-

zar Tatili» nden başlayarak şiddetle hissettirir kendini. Proudhon «yüksek sınıflar» a, burjuvalara, patronlara aylak oldukları için çatar. Bütün hafta dinlendiklerine göre, pazar tatiline ne ihtiyaçları var? İşi gücü spekülâsyon, dalavere, havaiyat olanları haftanın günleri ne ilgilendirir? Proudhon, mülkiyet üstüne ilk risalesinde «kollektif güç» kelimesini kullanır. Proudhon sosyolojisinde bu deyim çok önemli bir rol oynayacaktır. Marx'a «Üretim kuvvetleri» tabirini bu deyim ilhâm edecektir. Biliyoruz ki Kollektif emekten ilk bahseden Saint-Simon'dur. Kollektif emek faaliyet halindeki toplumun bir belirtisidir. Mülkiyet konusunun seçilişinde bile Saint-Simon'un tesiri olduğu ileri sürülebilir. Saint-Simon'a göre, «hükûmet, bir kalıpdan ibaret. Öz: Temel mülkiyet düzeni.» Proudhon, mülkiyetin boyuna değiştiğini ve mahiyetini her zaman değiştirebileceğini söylerken de Saint-Simon'dan ilham almaktadır. Ekonomik toplumda devletin ortadan kalkacağı kehaneti de Saint-Simon'dan alınma. Kapitalist burjuva ile proleterler arasındaki çatışmanın kaynağı ise Bazard ile Enfantin'in dersleri. Ne var ki, Proudhon için bu çatışma yakın bir ihtilâlin habercisidir. Enfantin'in ileri sürdüğü teknokratik ve otoriter unsur, Saint-Simon'un ahlâkçı panteizmi, üretim araçlarının devletleştirilmesi hakkındaki çağrı, kaçınılmaz bir ilerleme inancı ve monizm, Proudhon için bir nevi antitez vazifesi görür.

Saint-Simona göre sosyoloji bir hürriyet ilmiydi. Proudhon bu görüşü Saint-Simon'dan çok daha kesinlikle ileri sürer. Tarih felsefesine savaş açar. Proud-

hon'un antiteizmi herşeyden önce Saint-Simon'un panteizmine karşı bir tepkidir; sosyolojik pluralizmi de Saint-Simoncuların monizmine karşı bir tepki. Enfantin, Cezayir kolonizasyonunu verimlileştirmek için endüstriyel bir feodalite salık verdiği içindir ki, Proudhon endüstriyel bir demokrasiden yanadır. Saint-Simon endüstri düzeninde hukuka lüzum kalmayacağını ileri sürdüğü için Proudhon aşırı bir hukuk taraftarıdır.

Kısaca, Proudhon, yüzde yüz orijinal olmakla beraber, kâh Saint-Simon'un ve şakirtlerinin tezlerini derinleştirir, kâh bu tezlerin taban tabana zıddını. Yani Saint-Simon olmasaydı Proudhon'un düşüncesi bugünkü biçiminden çok farklı olurdu.

İlk Sosyolog

XIX. asrın en güçlü, en cesur fikir adamı. Sosyolojiyi yaratan Comte değil, O. Hem de Comte'unkinden çok daha kıvrak, çok daha derin bir sosyoloji.

Descartes teolojiyi ilimden kovar, Saint-Simon siteden. Birincisi için düşünmek ne ise, ikincisi için toplumu yönetmek o, yani rasyonel bir eylem.

Saint-Simon bizim sosyal Descartes'ımız.

Maxime Leroy

Fransa'nın düşünce tarihinde iki büyük akım var: Descartes'cılıkla pozitivizm. Pozitif felsefenin adı, temelleri hatta taslağı Saint-Simon'un eseri. Sosyolojinin gerçek kurucusu da Comte değil, Saint-Simon.

Emile Durkheim

I. SOSYOLOJİ

FELSEFEDEN SOSYOLOJİYE

Geçen asrın filozofları inançları yıkmakta acele ettiler, Saint-Simon'a göre. Manevî temel çökünce toplum darmadağın oldu. Bütün kaprisler, bütün vehimler boğaz boğaza geldi. İhtilâl bu yüzden yarı ölü doğdu. Yıkılan müesseselerden bazıları küllerin altında yeniden canlanıyor, ama geçmiş olduğu gibi geri dönemez. Fransa yeni bir düşünce temeline muhtaç.

İlimlerin her biri, dünyanın bir parçasını inceler, nesnelerin bir yönüyle uğraşır. Bütün o parça parça bilgileri kaynaştıracak bir terkibe ihtiyaç var: Bu terkip felsefe. İlimlerin sentezi de bir ilim olacağına göre, felsefenin kendisi de ilim. Felsefe tüm bilgilerin özü, ilmin «defter-i kebîri», yani bir ansiklopedi. Cansızlarla uğraşan bütün ilimler - astronomi, fizik, kimya - müspetleşmiş. Konusu insan olan ilimler henüz bu merhaleden uzak. Bir yanda temellerini müşahadeye dayayan tabiat ilimleri, ötede teolojinin emzirdiği inanç ve düşünceler.. Avrupa Rönesanstan beri bu çe-

lişmenin kurbanı. Çağdaş toplum bu yüzden bocalıyor. Yalnız astronomiye, fizik ve kimyaya dayanan bir felsefe, insanlığa yol gösteremez. Filozofun görevi, şimdiye kadar yapılmayanı başarmak, insanı ve toplumu pozitif bir görüşle incelemek yani madde ilimleriyle insan ilimleri arasındaki farkı ortadan kaldırmak. Demek ki yeni bir ansiklopedi kurmadan önce, yeni bir ilim yaratmak gerekiyor: İnsan ilmi. Bu yeni ilmi kurarken daha önce kurulan tabiat ilimleri örneğimiz olmalı. İnsan da tabiatın bir parçası. Cansız dünyanın sırlarını aydınlatan pozitif metot, insanı incelerken de biricik kılavuzumuz.

Saint-Simon'a göre, insan ilmi, fizyolojinin bir koludur. Bu genel ve sosyal fizyoloji ahlâkla siyaseti de kucaklar. Politika pozitif bir görüşle incelenmeden, öteki ilimler gibi mekteplerde okutulmadan Avrupa buhranı sona eremez.

Görülüyor ki, Saint-Simon'un felsefesiyle sosyolojisi arasında bir kopuş yok. İkisinin de amacı bir. Yeni bir felsefe sistemi kurmadan yeni bir toplum düzeni yaratamayız. İnsan ilmi müspetleşmedikçe kuracağımız felsefe sistemi, yarım kalmağa mahkûm. Demek ki, sosyoloji de felsefenin devamı ve tamamlayıcısı. «XVIII. asrın, hattâ bütün asırların ütopyacı filozofları, hayalî bir sistem kurar ve onu çağdaşlarına örnek diye sunarlar. Saint-Simon öyle yapmaz. Bakışlarını kurulmakta olan düzene çevirir, gerçeği inceler ve geleceği sezmeğe çalışır. Devrim sonu Fransa'sım hangi sosyal düzen huzura kavuşturabilir. Saint-Simon

felsefesinin özü, bu soruya verilen cevap. Demek ki, sosyal fizyolojinin ele alacağı mesele nazarî olmaktan çok uzak.» (Durkheim)

NASIL BİR SOSYOLOJİ?

«Sosyoloji» Comte'un uydurduğu bir kelime. Saint-Simon sosyal realiteyi incelemeyen ilme «insan ilmi» «sosyal fizyoloji», «hürriyet ilmi» adını verir.

İnsanların bir araya gelişinden biolojikle hiçbir ilgisi olmayan - hakikî bir varlık doğar. Bu varlık çabadır: Tek tek ve bir arada yapılan çaba; üretimdir: Maddî ve manevî üretim; tabiatı ve insanı değiştiren eylemdir; kazanılan stürüktürlerin aşılmasıdır, kollektif yaratıştır. Hareket halindeki toplum, kendini emekle gerçekleştirir; üyelerini, kucağında yaşadığı çevreyi, âletlerini, kurumlarını, rejimlerini, medeniyet eserlerini yaratır, kendi kendini yapar, kendi kendini yoktan var eder. Sosyal bütün içkinliğe (immanence) yönelir. Bazı rejimler sosyal bütünün hamlelerini boğar, onu kendi dışına çıkmağa, kendini kendi dışındaki nesnelerde veya üstün süjelerde görmeğe zorlar. Sosyal bütün böyle bir yabancılaşmaya karşı koyar, ve billûrlaşmamış tezahürlerinde fertlere değil, tabiata hükmetmesi gereken bir atölye olarak kalır.

Saint-Simon'a göre: «Toplumlar iki manevî güce boyun eğer, ikisi de aynı şiddettedir bu güçlerin, kâh biri baskın çıkar, kâh öteki. Biri alışkanlık gücü, öteki yenilik özlemi. Alışkanlıklar belli bir zaman sonra zararlı olur, toplumun yeni ihtiyaçlarını

karşılayamaz artık. Çünkü, bambaşka şartlar içinde doğmuşlardır. Yenilik özleminin kaynağı budur. işte. Gerçek bir karışıklık, bir gerginlik yaratır bu ihtiyaç, toplum yeni baştan kuruluncaya kadar sona ermeyen bir karışıklık.» (Sosyal fizyoloji, 1812)

Demek ki toplumları inceleyen ilim, yalnız determinizmlere boyun eğen rejimlerin ilmi olmayıp, bir hürriyet ilmidir de. «Hür olmak istiyorsak, hürriyetimizi kendimiz yaratalım, başka bir yerden beklemeyelim bunu.» Hürriyet yenileşmelerde, ayaklanmalarda, devrimlerde gösterir kendini. Bunlar da zıtları gibi sosyal gerçeğin içindedirler. Saint-Simon'a göre, sosyoloji hareket halindeki toplumun ilmi. Yalnız uygulamaları, alışkanlıkları, rejimleri, tekrarlamaları değil, özlemleri, duyguları, dilekleri, kollektif çalkanışları da incelemeli, sosyal determinizmlerle insan hürriyeti arasındaki giriş-çıkışlara da eğilmelidir.

İDEOLOJİLERİN TASFİYESİNE DOĞRU

Demek ki, sosyal gerçek: Çaba, üretim, eylem ve yaratıştır. Bir arada çalışma bu gerçeğin başlıca ifadesi. Ne var ki, bu gerçek şimdiye kadar kendini gerçek hüviyetiyle gösterememiştir. Sebebi rejimler: Teolojik, askerî ve kritik rejimler. Rahiplerin, savaşcıların, hukukçuların saltanatı. İdare eden aylaklar yararına, fetih, yağma, esaret ve toprak köleliği. Üretimle emeğin bu tarzda teşkilâtlandırılışı, bir arada yapılan yaratıcı çalışmayı kösteklemiş, sosyal hayatın gerçek zenbereklerini gizlemiş. Üretim barışa yönelme-

dikçe, sanayileşmedikçe, üreticiler yararına aylaklar ortadan kaldırılmadıkça, toplum bütün yaratıcı güçlerine kavuşamaz. Toplum bütün yaratıcı güçlerine kavuşamadıkça sosyal realitenin gerçek karakterini gizleyen yalanlar ortaya çıkarılamaz.

Saint-Simon ideoloji deyimini kullanmaz. Ama yarattığı kuvvetlerin bütününe söz geçiremeyen toplumlardaki şuurlu ve daha çok şuur dışı yalanları keşfeder. *L'Organisateur*'deki (1819-1820) meşhur Parabolda, çağdaş toplumun tepetaklak bir dünya olduğunu apaçık söyler. Başka eserlerinde de - buhran çağının artıkları olan - hukukçularla metafizikçileri kamuflâjların yani ideolojilerin belli başlı sorumlusu olarak gösterir. Ama aynı *Organisateur*'de aşırı derecede iyimserdir. Sınaî rejimin «yabancılaşma» ları da, ideolojileri de yok edeceğine inanır. Sermayesini işleten müteşebbislerle işçileri biraraya toplayan endüstri rejiminde herşey ahenge yönelir. Kargaşalığın kaynağı aylaklardır. Üreticiler arasında bölünmeler, ve sınıf çatışmaları olabileceği şuuruna, daha sonra varır, Saint-Simon.

BÜTÜNCÜ BİR FİLOZOF

Biraraya gelen insanların harcadığı emek hem maddîdir, hem manevî. İnsan faaliyetinin bu iki yönü birbirinden ayrılamaz. Toplumların her iki faaliyete karşı kabiliyetleri aynıdır. «Bugüne kadar materyalist denenlere spiritüalist, spiritüalist denenlere materyalist adını vermek daha doğru oluyordu. Saint-

Simon'a göre. Gerçekten de bir soyutlamaya vücut vermek maddecilik değil midir, varlıktan bir düşünce çıkarmak ise spiritüalizmden başka ne?» Hareket halindeki toplumda maddî üretimle, manevî üretim içiçedir. Umumiyetle beraber gelişirler, ama çatıştıkları da olur. Demek ki, bir yandan «ortak düşünceler olmadan toplum olamaz», «Ahlâk toplumun vazgeçilmez bağı» diyen Saint-Simon, öte yandan «toplumdaki bütün gerçek kuvvetlerin son tahlilde endüstride toplandığını» ileri sürerken tezada düşmüş olmuyor. *(L'Industrie,* II. ve III. ciltler, 1817)

Başka bir nokta: Saint-Simon'a göre «mülkiyet düzenini değiştiren, maddî üretimdir.» «Hükümet şekli bir kalıptır sadece; öz, mülkiyet düzeni. Demek ki, toplum yapısının temeli mülkiyet». Yazar daha 1813'de kaleme aldığı *Avrupa toplumunun yeni baştan düzenlenmesi* adlı eserinde şöyle diyordu: «Mülkiyette değişiklik yapılmadan toplum düzeninde her hangi bir değişiklik yapılamaz.»

Ne var ki, başka bir yazısında ileri sürdüğü fikir, yukardakilerle çatışır gibi: «Manevî üretim her toplumun kuruluşunda önemli rol oynar» üstada göre. «Her sosyal rejim bir felsefe sisteminin uygulanmasıdır. Yani daha önce bir felsefe sistemi kurmadan yeni bir rejime gidilemez.»

Bir çelişme karşısında mıyız? Hayır. Saint-Simon bütüncü bir filozof. Sosyolojinin kurucusu için iktisad, mülkiyet, siyasi rejimler, ahlakî değerler ve fikirler, bilgi sistemleri topyekûn sosyal faaliyetin

parça parça görünüşlerinden ibaret. Onları bütün içine yerleştirmedikçe anlayamaz, aydınlatamayız. *Endüstri*'de (cilt III, 1817) şu satırları okuruz: «Her çağda ve her ülkede sosyal müesseselerle, ahlakî fikirler arasında uygunluk vardır.» Nasıl başka türlü olabilirdi ki, ikisinin de kaynağı bir. Aynı şeyi entellektüel düşünceler, bilgi, özellikle ilimler, ilimlerin çeşitli tasnif ve terkipleri, nihayet felsefe için de söyleyebiliriz. Sosyolojinin yahut sosyal fizyolojinin görevlerinden biri bu manevî üretimin yalnız maddî üretimle değil, toplumun bütünü ile olan münasebetini ortaya çıkarmaktır.

İŞARETLER SİSTEMİ

Saint-Simon'a göre sözlü ve yazılı işaretler de sosyal realitenin bir parçası. *XIX. asrın ilim çalışmalarına giriş* de şöyle der: «İnsanın zekâsı ile hayvanların iç güdüsü arasındaki sınır, sözlü ve yazılı anlaşma işaretleri sistemi kurulduktan sonra aydınlık olarak çizilebilmiştir.» *XIX. asrın felsefesine giriş*'de ise şunları okuyoruz: «İlk insanlar zekâca öteki hayvanlardan pek de üstün değildiler. İşaretler sistemi sayesinde seviye değiştirdiler, yükseldiler. İnsan toplumunun bir unsurudur bu sistem. İşaretler bütününü düzenleyen hangi millettir, bilmiyoruz. Ama Mısırlılardan önce kullanıldığı muhakkak.» Kısaca, kendi kendini yaratan toplum, işaretleri de yaratmıştır. Teknikleri, güzel sanatları, ahlak değerlerini, fikirleri, matematik ve fizik ilimleri, biolojik fizyolojiyi

yarattığı gibi. Sosyal fizyoloji, yahut insan ilmi de endüstriyel toplumun eseri olacak.

«Tabiat âlemi başkadır, sosyal âlem başka. Bir biz varız, bir de dışımızda olan. Bunlar ayrı ayrı şeyler. Bir dışımızdaki nesneler üzerinde bizim yaptığımız tesir var, bir de dışımızdaki nesnelerin bizim üzerimizde yaptığı tesir.» *(İlmî çalışmalara giriş)*

BİLGİ SOSYOLOJİSİ

Saint-Simon, Condorcet'nin ve onun devamcısı olan Comte'un tersine, bilgiye hiçbir öncülük tanımaz. Bilginin özelliğini belirliyen, içinde geliştiği sosyal kadro. Meselâ askerî rejimde teolojik bilgi hâkimdir. Kritik rejimlerde - bu rejimler askerî rejimle endüstri rejimi arasında ara rejimlerdir - metafizik bilgi ağır basar. Teknik bilgi, gelişmiş endüstri rejimlerinin eseri. Tekrar edelim: Bilgilerde rasgelelik yoktur. Her toplum kendine göre bir bilgi yaratır, bir bilgi veya bir düşünce. Teolojik bilgi aylaklarla işsizlerin (yani askerlerle rahiplerin) imtiyazlı bir rol oynadığı ortamlarda gelişir. Metafizik bilgi hukukçularla felsefecilerin ağır bastığı çağda ortaya çıkar. Hukukçularla metafizikçileri aylak toprak sahipleri destekler. Üçüncü bilgi sisteminin gerçekleşmesi için iktidara üreticiler geçmelidir. İnsan ilmi veya sosyoloji bu rejimde kurulacaktır.

Nitekim ahlak hayatının yönelişi de toplumdan topluma değişir. Askerî rejimler boyunca din ahlakı ağır basar. Toplumun kılavuzu rahiplerdir. Ara re-

jimlerde, hukukçularla metafizikçilerin şekillendirdiği faydacı ve rasyonel ahlâk yaygındır. Biri dinî, öteki dünyevî olan bu iki ahlâkın hiçbiri eşitçi değildir. İnsanları ortak olarak, iş arkadaşı olarak görmez, yönetenler yönetilenler diye ikiye ayırır. Gelişmiş, endüstri rejimlerinde ahlâk üretimle, emeğe bağlıdır: birlikte çalışan ortak emekçiler ahlâkı. «Yeni Hristiyanlık» buna şefkat, kardeşlik ve sevgi ahlâkını da ekler. Panteist bir hümanizmaya dayanan bu ahlâk, üreticiler ahlâkını proleterler lehine tamamlar.

DEVLET VE İKTİSADİ HAYAT

Gerek askerî rejimde, gerekse ara kritik rejimde ekonomik toplumu yönetmek için, devlete ihtiyaç vardır. Üretim henüz anarşiden kurtulamamış ve tam manâsıyla teşkilâtlanamamıştır. Müteşebbisler, endüstri şefleri, çalışanlar bir kelimeyle üretici iş başına geçince devlete lüzum kalmaz. «Şahısların hükümeti yerine, eşyanın idaresi geçer.»

Saint-Simon için devlet, önceleri, bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki baskı aracıdır: umumiyetle en az üreten, en işsiz güçsüz sınıfın. Bir zamanlar savaşçılar sınıfının, sonra hukukçularla, metafizikçilerin, nihayet burjuvaların, gelir sahiplerinin, aylak sermayedarların, üretim aracı sahiplerinin baskı âleti. Sonraları anlar ki, devlet ekonomik toplumu cendere içine alabilir. Meselâ endüstriyel rejim kurulduktan sonra her türlü faydalı sosyal görevi kaybeden sınıflar (asiller, hukukçular, burjuvalar, aylak mülk sahip-

leri) üreticilerin iş başına gelmesini önleyerek, sınaî rejimin gelişmesini güçleştirirler. Ama ekonomik toplum, gerici sosyal rejimi ergeç alteder. Zira bu toplum topyekûn toplumu herhangi bir devletten çok daha iyi temsil eder. Devlet toplumun dar bir sektörüdür nihayet.

Saint-Simon'un devletle ekonomik toplum arasında gördüğü çatışmanın son bir yönü de şu: devlet billûrlaşmış bir organizasyondur. Son tahlilde kollektif faaliyetin bütününe bağlıdır. Ama ondan kolayca ayrılır, ona baskı yapar. Çok defa zinde güçlerin gelişmesine engel olur. Böylece sosyal hayatın yolunu tıkar. «Parabol» devlet ortadan kalkarsa, üreticilerin hayatında hiçbir değişiklik olmayacağını anlatır. Yani ekonomik düzen devletin dışında işler

Sosyolojik olmaktan çok sosyo-politik bir görüş bu, daha doğrusu bir tarih felsefesi.

SINIFLAR

Saint-Simon ilk eserlerinden itibaren sınıf problemi üzerinde kafa yormuş, aydınlığa ancak son eserinde kavuşabilmiştir. «Bir Cenevrelinin mektuplarında» şunları okuyoruz: «Bugüne kadar zenginlerin başlıca işi size kumanda etmek olmuş. Kollarınızı kendileri için çalıştırmışlar; siz de onların kafasını kendiniz için çalıştırın.» «Toplum içinde yaşayan herkes başkalarıyla münasebetlerinde hem alır, hem verir.» «Mülk sahipleri size dilediklerini yaptırabiliyorlar, siz onlara pek söz geçiremiyorsunuz. Zenginin si-

ze hükmetme hakkı nereden geliyor? Kafasını çalıştırmasından. Kafası işlemiyorsa, o da kolları ile çalışacaktır.»

«İlmî çalışmalara giriş» (1808) de iyimserlikten uzaklaşmıştır. «Asker kılıcıyla iktidara yükselmek ister; diplomat hilesi, mühendis gönyesi, filozof düşünceleriyle.» Sınıflar da öyle.

Saint-Simon önce yalnız aylaklarla üreticiler, yani sömürenle sömürülenler (eşek arılarıyla bal arıları) arasında gerçek bir savaş olduğunu ileri sürer. Ama bu iki bütün her rejimde ayrı bir karakter arzeder, ayrı sınıfları kucaklar. Saint-Simon, devlet bir sınıfın ötekiler üzerinde baskı aracıdır derken, sınıfların zamanla değiştiğini de ilâve eder. Önce askerler iktidardadır. Sonra her kalıba giren yeni bir sınıf: hukukçularla metafizikçiler. Nihayet hukukçularla işbirliği yapan gelir sahibi burjuvalar, yönetimi ele alır.

Bu sınıfların karşısında üreticileri görüyoruz. Önce esirdirler, sonra toprak kölesi olurlar. Toprak kölesi ve zanaatkâr. Saint- Simon endüstriyel toplumda üreticiler sınıfına önce endüstri patronlarını, tüccarları, çiftçileri, bilginleri, endüstri şeflerini, teknisyenleri ve bütün olarak işçileri alır. Sonra patronlarla tüccarları sokmamağa başlar bu sınıfa, nihayet ölçüyü büsbütün daraltır: üreticiler sınıfı endüstri işçilerinden ibarettir. Saint-Simon bunlara «en kalabalık sınıf» adını verir. Meselâ *Endüstri sistemi*'nde (1821) açıktan açığa «kollarından başka gecim vasıtası olmayan sınıf» bahis konusudur. *Üreticilerin el kitabı*'na eklenen bir parçada ise şunları okuyoruz

(1823-24): «Proleterler sınıfı da, zenginler kadar yararlı ve yaratıcı. Kanun, onları da toplumun aynı haklara sahip üyeleri olarak kabul etmelidir.»

Çalışanların yönettiği toplumda, eski rejimlerdekine benzeyen çatışmalar olmayacak mı? Belki olmayacak. Ama üreticilerin çeşitli kolları arasında başgösterecek anlaşmazlıklar yazarı kuşkulandırır. Patronlarla endüstri şefleri ve işçiler arasındaki münasebetler tam bir ahenk içinde değildir. Saint-Simon proleterlerin çıkarlarını diğer üreticilerin tecavüzlerinden korumak, onları kalkındırmak için sevgi, şefkat ve kardeşlik ahlâkına başvurur.

TARİH VE SOSYOLOJİ

Sosyal fizyolojinin laboratuarı: Tarih. Tarihin her merhalesi daha önceki bir merhalenin eseri. Bugünkü müesseseleri anlamak için dünküleri, dünküleri anlamak için çok daha eskileri incelemeliyiz. Gerçek bir açıklama, en eski çağlara kadar uzanıp, medeniyetin geçirdiği safhalara ışık tutan bir izah. İlerleme insanlığın kaderine hükmeden bir kanun. Olayların derinliğine inemeyenler, tarihi büyük adamların yaptığını sanır. Gerçekte kahramanları tarih yaratıyor. «Tabiat her çağda insanlara en uygun devlet şeklini ilham etmiş.» Her merhale, kaçınılmaz bir oluş. Gelecek: Bir zincirin son halkası. An, dünle yarının buluştuğu nokta. Biten bir dün ve başlayan bir yarın. Ölecekle yaşayacak olanı birbirinden nasıl ayıracağız? Geçmişe uzanarak. Ölüme mahkûm olan, gittikçe

kütleşen ve küçülen bir dizinin kalıntısı, yaşayacak olan, gürleşen ve yükselen bir dizinin devamı. Devlet adamının vazifesi tarihin yolunu açmak, kuruyan dalları ayıklamak, ve yeni filizlerin gelişmesini kolaylaştırmak.

Saint-Simon geçmişi tararken, insanlık tarihiyle yetinmez, karşılaştırmalarına öteki canlıları da katar. Zihnin ve medeniyetin gelişme kanunlarını bulmak için hareket noktası hayvanlardır. Sosyal fizyoloji ile psikolojiye, fizyolojinin bir kolu olarak bakması bundan.

Görülüyor ki, Saint-Simon'un sosyolojisi tarihe dayanan bir sosyoloji. Ele aldığı sosyal gerçek tarihî toplumların realitesi, tarihî yani devrim yapabilecek hareket halinde prometeen toplumlar. Bu yönelişin kaynağını Condorcet'de veya Thierry'de aramak yanlış. Saint-Simon ilk yazılarından itibaren Condorcet'ye karşı pek haşindir. Daha «İlmî çalışmalara giriş» de (1808) «içinde bulunduğu şartlar Condorcet'yi heyecanlandırmış, der, olayları soğukkanlılıkla inceleyememiş, akışlarını görememiş. Ne anatomi okumuş, ne fizyoloji. Eserinin baş tarafları sakat, insan zekâsının dünü ve yarını hakkındaki görüşleri saçma.»

Augustin Thierry'e gelince, genç tarihçinin Saint-Simon'la yazı arkadaşlığı 1814 de başlar. Oysa Saint-Simon daha ilk yazılarından itibaren sosyolojinin tarihle işbirliği yapmasını ister. *Sosyal fizyoloji*'den önce *İnsanın tarihi*'ni (1810) kaleme alır. *Sosyal fizyoloji*'de (1812) şöyle der: «Medeniyet tarihi, top-

lumla müesseselerinin çeşitli çağlarını inceleyen bir fizyolojidir.» Saint-Simon ayrıca, devrimlerin önemi ve çeşitli karakterleri üzerinde ısrarla durur. Yani, kurduğu insan ilmi, sosyolojik olduğu kadar tarihîdir de. Saint-Simon sosyolojiyle tarih arasındaki münasebetleri ve her ikisinin sınırlarını kimsenin yapmadığı şekilde belirtir. Bu sınırlandırışın son derece ilmî olduğu söylenemez. Sosyoloji bir tarih felsefesi olmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ne var ki, Saint-Simon yalnız tarihî malzemeden faydalanmaz, daha 1809'da kaleme aldığı «Hayat hikâyemden parçalar» da sosyolog için, kucağında yaşadığı toplumla ilgili ampirik araştırmaların ne kadar önemli olduğunu anlatır. «İnsan üzerinde girişilecek tecrübelerin en değerlisi onu yeni yeni sosyal münasebetlerin içine sokmaktır. Toplumun bütün tabakalarını dolaşmalıdır araştırıcı, mümkün olduğu kadar çeşitli sosyal mevkilerde bulunmalı, hattâ kendisiyle başkaları arasında o zamana kadar görülmemiş birtakım münasebetler icat etmeli.»

MADALYONUN TERSİ

Saint-Simon'un sosyolojisi dinamik, gerçekçi, göreci (realitiviste) bir sosyoloji. Ne var ki üstat genel bir sosyoloji teorisi yerine, toplum hakkında üniversel bir teori kurmağa kalkar. Proudhon'la Marx da aynı hataya düşerler Gurvitch'e göre, Comte'la Durkheim de. Saint-Simon'un sosyal fizyolojiyle felsefeyi aynı şey sayması boşuna değil. Evet, toplumun hep

hareket halinde olduğunu; henüz bütün güçlerine kavuşamadığını, kuvvetlerinin «yabancı» laştığını ısrarla belirtir. Devletin ve imtiyazlı sınıfların baskısı altındadır toplum. Ama yine de durmadan kendini yaratır ve tazeler. Toplumun ne olduğunu yarının toplumu gösterecek bize. Bugüne kadar birbirini kovalayan rejimler onun gerçek kişiliğini bozmuş, Saint-Simon'a göre. İyi ama, nasıl bir kişilik bu? Nasıl bir mahiyet? Saint-Simon'un cevabı kısa: sevgiyle tekniğin, iş ahlâkıyla dinin, endüstrinin basamaklı teşkilatıyla üreticiler arasındaki kardeşce birliğin yaratacağı ahenk. İşte sosyal realitenin gerçek mahiyeti.

Saint-Simon'un sosyolojisi göreci (relativiste) bir karakter taşır. Konusu, geçmiş ve bir parça da yaşadığımız zaman. Oysa toplum hakkındaki bu üniversel teori geleceğe uzanıyor. «Ütopyaya çalan sosyopolitik doktrininin sosyolojiden aldığı bir çeşit öç.» (Gurvitch) Sosyal realitenin mahiyeti toplumdan topluma değişir. Saint-Simon bu hakikatı kendinden sonraki sosyologların hepsinden daha büyük bir açıklıkla sezmişti. Fakat evrimciliği, gelişmeye inanışı, iyimserliği, nihayet insaniyetçi panteizmi yüzünden bu büyük keşfini değerlendiremedi.

Evet, Saint-Simon düşüncesinin en büyük zaafı panteizm. Üstat ilk yazılarından itibaren Tanrı fikriyle mücadele eder; dine gelince, o da birçok müesseseler gibi eskimiştir, tazelenmesi gerektir. «İnsan, tanrıyı icat ettikten sonra kendini çok önemli bir varlık saymağa başlamış. Tanrılaşan bir tabiat içindedir insan, tanrılaşan bir toplumun üyesidir. Gerçek değe-

ri oradan geliyor.»

«Panteizm, bütün varlıkların aynı değerde olduklarını ileri sürer Durkheim'e göre, mekânı da vicdanı da tanrılaştırır. Saint-Simon panteizmden başka din benimseyemezdi.» Tamamen dünyevî olan bu inanç, zamanla bazı değişikliklere uğrar. Saint-Simon ilk yazılarında, yenileşen dinin, tabiat ilimlerinin de, insan ilimlerinin de gelişmesine yardım edeceğini ispata çalışır. *Yeni Hristiyanlık*'ta ise dini bilhassa toplumun kollektif faaliyetiyle endüstriyel rejime has yeni sevgi ve iş ahlâkına bağlar. İnsanlık tanrıyı yaratmış, hem tabiatta onu görmüş, hem toplumda. Kendi de gittikçe tanrılaşmış. Saint-Simon tabiatçı panteizmle insaniyetçi panteizmi uzlaştırmak ister. Sonunda insaniyetçi panteizm üstün gelir. Bu panteizmi kollektif ahlâk gerçekleştirecektir. Kollektif ahlâk yani tanrı. Sosyal realitenin gerginlik ve çatışmalarını tam bir ahenk içinde eritecek olan panteist bir ahlâk. *Yeni Hristiyanlığa* göre, cennet ne geçmiştedir, ne göklerde. Cennet bizi bekleyen hayat. Bu ahlâkçı panteizm, Saint-Simon'u aşırı bir iyimserliğe sürükler. Üstat sosyal realitenin her toplum tipinde ayrı bir giriftlik gösterdiğini unutur, o dâhiyane keşif de, sosyolojik rölativizm gibi, böyle bir hayalî ümit içinde kaybolur.

Saint-Simon düşüncesinin üçüncü bir zaafı da, «dialektik görüşten mahrum oluşu. Başlangıçta Fichte de, ahlâkçı bir panteizme taraftardır, ama dialektikten de faydalanır. Fichte'nin Saint-Simon'dan üstün tarafı bu. Saint-Simon kendini aşırı bir iyimser-

liğe öylesine kaptırmıştır ki, hiçbir dialektik hareketi veya herhangi bir dialektik metodu farkedemez.» (Gurvitch)[1]

Saint-Simon'un bütün zaafları aynı kaynaktan geliyor: Doğmatik bir tarih felsefesine kapılış, aşırı bir iyimserlik ve panteizm. Bu girift düşüncenin bütün tezatlarını, bütün yetersizliklerini sayıp dökmeğe ne lüzum var? Saint-Simon bir çığır açıcı, bir müjdeci, hattâ bir kurucu.

Çağdaş bir sosyolog ondan bahsederken, «ütopyacıların en realisti, sosyologların en ütopisti» sıfatını kullanıyor (Gurvitch). Yani sosyolog ve realist.

---

[1] *Gurvitch'in bu yargısını biraz aşırı buluyoruz. François Perroux'ya göre Saint-Simon'da bir değil, birçok dialektik var, sosyal dünya hakkındaki görüşünden doğan bir dialektik. Önce ilimle endüstri, iktisadî kuvvetlerle siyasî kuvvetler, eşyanın üretimiyle insanların üretimi arasında dialektik münasebetler; sonra rasyonaliteyle sempati, akılla aşk arasındaki dialektik. Hatta endüstriyle din arasında bir dialektikten söz edilebilir. Jean Dautry de Saint-Simon'da dialektik bulur. Saint-Simon insan zekâsının tarihini kurarken önemli bir kavrama yer verir: Buhran kavramı. Böylece idealist bir dialektiğe varır, buhranların olgunlaştığı kritik düşünce devirleri, yeni organik devirleri hazırlar. Bu idealist dialektik de - aşağı yukarı çağdaşı olan - Hegel'in dialektiği gibi aşınan mekanik materyalizme kıyasla ileri bir görüştür.*

II. AHLÂK

YENİ BİR TOPLUMA YENİ BİR AHLÂK

Devrim aklın icaplarına dayanarak, sosyal düzeni yeni baştan kurmağa kalkmıştı. Büyük bir hataydı bu gerici yazarlara göre, toplum ebediyete uzanan bir sistem, kendini herkese kabul ettiren bir mertebeler dizisiydi. İnsan bu düzenin yaratıcısı değil, eseriydi, onu değiştiremezdi. Bonald için ahlakî eylem, ne birtakım haklar istemektir, ne yeni bir düzen kurmak. Toplum ödevler yükler insana, mevkie, mesleğe göre değişen fakat sosyal düzen gibi ebedî olan ödevler. Ahlâk bu görevleri gerçekleştirmektir.

Saint-Simon hiç de böyle düşünmez. Ahlâk zamanın ve mekânın dışında bir kurallar bütünü değildir. Her toplumun kendine göre bir ahlâkı vardır. «Ortak ahlakî fikirler olmadan toplum olmaz.» Tarihin farklı merhalelerinde farklı düşünceler, farklı inançlarla karşılaşırız. Eski bir düzeni akla uygun değil diye mahkûm etmek yanlış. Batıl inançların karşısına ilmi, itaatın karşısına hürriyeti çıkarmak doğ-

ru olmaz. Bugün saçma bulduğumuz kuruluşlar belli bir devirde tabiî idiler. Her inancı, her müesseseyi sosyal bütün içinde değerlendirmeliyiz. Toplum değiştikçe dayandığı kurallar da değişir.

Ahlâk toplumun temel kuvvetlerinden biridir. Toplum, faaliyetlerin, teşebbüslerin, icatların boyuna değişen bütünü. Güçlerin, sınıfların, maddî ve manevî ehliyetlerin karşılaştığı yer. Ahlâk ne bir Tanrı kelâmı, ne değişmez bir ilke, ne tecrübe-üstü bir kural. Ahlâk toplumun nazarî ve amelî unsurlarından biri. Her ahlâk belli bir sosyal çerçeve içinde geçerli. Ahlâkı incelemek için ya toplumun bütününe, yahut belli içtimai sınıflara eğilmek zorundayız. Saint-Simon'un ahlâkı da ferdî bir icat değil, sosyal bir icap. Bu ahlâkın sosyal çerçevesi üreticiler.

HERKES ÇALIŞACAK

1824'ten önce Saint-Simon'un ahlâkla ilgili yazıları büyük bir yer tutmaz. Ama hali tenkit eden ve geleceği haber veren sosyolojik yazılarından ahlâkî düşüncelerini izlemek kolay. Modern toplum endüstriyel bir toplum, gittikçe de endüstriyelleşiyor. Saint-Simon «endüstriyel»i en geniş manasında kullanır: İktisadî, ticarî, ilmî, edebî faaliyet.

1816'da öyle bir devre geldik ki der, bütün toplum endüstriye dayanıyor. 1817'de geliştirdiği bu ana sezginin 1803'ten itibaren belirdiğini görüyoruz. Yazar *«Bir Cenevre'linin mektupları»*nda toplumu atölyeye benzetir. «Bütün insanlar çalışacak, herkes

kendini ve etrafındakileri bir atölyeye bağlı işçiler olarak görecek.»

XIX. asrın başlarında Avrupa toplumları, üretimin amaçlarına ve ihtiyaçlarına göre kendiliğinden biçimlenen dinamik bütünlerdir, değişmez mertebeler dizisine dayanan birer topluluk veya rasyonel siyasî teşkilâtları olan birer devlet değildirler. Bu toplumlarda endüstriyel güçler ve sınıflar gittikçe genişleyecek, hamlelerini köstekleyen ve köhne bir sistemin siyasî, ahlakî ve fikrî münasebetlerini ayakta tutmağa yeltenen her engeli, her sosyal sınıfı yok edecekler. Toplum bütünüyle üretici olacaktır.

Üretici bir topluma yeni bir ahlâk gerek. İncil'in ahlakî emri kaypak bir emir. Onun yerini yavaş yavaş bir başka emir alıyor: «İnsan çalışmalıdır.» Ahlâklı insan, çalışan insan. Çalışan yani üreten. Bu bakımdan üreticiler sınıfı, çalışanlar partisi ahlâkı temsil ediyor. İş yalnız saygıdeğer bir faaliyet değil, modern toplumun ruhu. Feodal toplum savaşa, yağmaya, savunmağa dayanıyordu. Endüstriyel toplumun amacı tabiatın fethi, ihtiyaçları giderecek nesnelerin üretimi, fizik ve moral yaşama şartlarının islâhı. Onun için yeni toplumun gözünde biricik değer, kollektif emek. Ferdî emek, bu faaliyetin bir parçası. Ahlâk kişinin kollektif faaliyete katılışını yüceltecektir. Emek, bir çile değildir artık, bir beddua değildir. Bir hazdır, bir yaratıştır. İnsanın maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılayan bir yaratıştır. İnsanları ikiye ayırır Saint-Simon: Üreticiler, asalaklar. Aylâk yaratıcı kuvvetleri yağma ederek yaşar. Bir baş belâsıdır

toplum için. Üstünlüğünüzün gerçek ölçüsü kollektif üretime yaptığınız katkı. Böyle bir temele dayanmayan hiçbir imtiyaz saygı görmemelidir, yaşatılmamalıdır.

Endüstriyel toplumun iki amacı vardır Saint-Simon'a göre, iki amacı başka bir tabirle iki görevi: Üyeleri arasında ortaklık münasebetleri kurmak, barışçı münasebetler kurmak. Feodal düzen savaşa dayanıyordu, büyük çoğunluk kara cahildi. Servet ve iktidar sayılı ellerde toplanmıştı. Böyle bir düzen, sosyal sınıflar arasında baskıya dayanan münasebetler kurulmasını gerektiriyordu. Yeni bir toplum gelişiyordu şimdi: Endüstriyel toplum. Bu toplumda herkes üretime katılacak, herkes emeğini koyacaktı ortaya. «Endüstri büyük bir vücut, diyordu Saint-Simon. Bu vücudun bütün üyeleri birbirine bağlı, birbirine karşı sorumlu.» Demek bu ortaklık münasebetleri hem tarihî bir gelişmenin eseri, hem ahlakî bir değer. Esirler sadece verilen emirleri yerine getirirler. Endüstriyel toplumda teşkilâtla ilgili görevler yüklenen ve kendi teşebbüslerini kendileri yöneten çalışanların sayısı gittikçe artmaktadır. İş insanın dışında bir faaliyet olmaktan çıkıyor artık, insanın kendi faaliyeti oluyor. Baskının, buyruğun endüstriyel toplumda hiçbir yeri yok. Artık sosyal münasebetler bambaşka temellere dayanmalıdır. Vatandaş soyut bir ünvan; insan çalışırken, üretici olarak toplumun içindedir. Bu bağlılık münasebetlerini belirtmek ve gerçekleştirmek, aylakların ortadan kalkmasına çalışmak, toplumun bütün üyelerini kollektif faaliyete iştirak

ettirmek, bütün üyelere iş sağlamak yeni ahlâkın başlıca amaçları. Çalışanlar ehliyetlerine ve ortak faaliyete katılışlarına göre dayanışma münasebetleri kurarlar.

Yeni ahlâkın temel hedeflerinden biri de: Barış. Çünkü endüstriyel münasebetler barış içinde gelişmektedir. Barışı sağlamak için asalakları ortadan kaldırmak lâzım, karışıklığın sebebi onlar. Yüzde yüz sosyal bir ahlâk bu: Endüstriyel toplumdaki insanın yaşama ahlâkı. Ferdî değerler ancak yeni bir toplumda gerçekleşebilir. İnsan kendini kollektiviteden ayrı bir varlık olarak düşünmemeli, bir çalışanlar ordusu içinde görev aldığını bilmelidir.

BİR SINIF AHLÂKI MI?

Saint-Simon sosyal hayatla, siyasi hayatı, sosyal hayatla ahlâkî hayatı birbirinden ayırmaz. Devlet işleriyle ilgilenmedikleri için çatar sanayicilere, onları siyasî görevler yüklenmeğe çağırır. Sanayiciler toplumun yönetiminde sorumlu bir rol oynamağa hazırlanmalıdırlar. Bu tarihî bir zorunluluk, üstelik faydalı ve doğru. Yazar onları teşkilâtlanmağa, siyasal bir parti kurmağa, saflarına karışabilen hukukçu veya Bonapartçı gibi zararlı üyeleri kovmağa teşvik eder. Kurduğu ahlâk, sınıfları aşarak bütün vicdanlara seslenmez. Saint-Simon belli bir kavganın temsilcisidir, belli bir fırkanın politikasını ve ahlâkını dile getirir. Ama bu sınıf ahlâkı üniversel bir ahlâk olacaktır ona göre. Geçici olarak böyle bir sınıflar arası çatışmayı

kabul etmek siyasî bakımdan zorunlu, ahlâkî bakımdan doğrudur. Yeni endüstriyel toplumun gerçekleşmesi bir sınıf kavgasını gerektirir, hayırlı bir kavgadır bu. Toplum rakip sınıflara ayrılmıştır, kimi gericidir o sınıfların, kimi ilerici. Saint-Simon'un yazılarında birçok defalar bir sınıf şuuruyla karşılaşırız. Çalışanlara: «Neden aynı komitenin insanı olduğunuzu farketmiyorsunuz diye çatar, neden sınıfınızdan kaçıyorsunuz?» Çalışanlar tutumlarını değiştirmeli, sınıflarına has görevlerine sıkı sıkıya bağlanmalıdırlar.

GERÇEK HÜRRİYETE DOĞRU

Saint-Simon'un ahlâk doktrini liberal çağdaşı Benjamin Constant'ınkinden çok farklı. Saint-Simon hürriyet kelimesini kullanmaktan hoşlanmaz. Kişinin bağımsızlığı manâsına gelen hürriyet, ne insan faaliyetinin amacı olabilir, ne sosyal organizasyonun temeli. Dava, ferdin kaypak ve metafizik hürriyetini koruyacak vasıtaları çoğaltmak değil, yeni bir toplum kurmak. Bu toplumda bütün üyeler çalışacak ve ortak faaliyet üyelerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak. Hürriyet ancak böyle bir toplumda gerçekleşebilir.

Hürriyet nedir? Kendini kollektif hayattan ayırmak, kollektif hayata karşı zırhlanmak mı? Hayır. Gerçek hürriyet bu faaliyete katılmak, ihtiyaçlarını gidermek, kabiliyet ve imkânlarını geliştirmektir: Topluma faydalı kabiliyet ve imkânlarını.

Politik ve sosyal bir ahlâk bu, ama hiç de hürriyete aykırı değil. Hürriyete somut bir muhteva ka-

zandıran, onu parlak bir lâf olmaktan kurtaran bir görüş. İnsana kendini kollektivitenin kucağında yaratabilirsin der.

Böyle bir ahlâkta ilmin yeri nedir? Böyle bir ahlâk «akılcı» idealle bağdaşabilir mi?

DAVA İNSANI KURTARMAK

İlim, yeni toplumun kuruluşunda baş rolü oynayacak, buna şüphe yok. Saint-Simon birçok yazılarında insan ilminin politikayı pozitifleştireceğini söyler. Fakat ilim sosyal faaliyetin ne temelidir, ne biricik gayesi. İlimler sosyal güçlerden bir tanesidir sadece, faaliyetleri sosyal teşebbüsün emrinde olmalıdır. Eylemin ilk amacı ne manevî ilerlemedir, ne aklın gerçekleşmesi, toplumun değişmesidir; yeni faaliyet şekillerinin yerleşmesi, savaşın ve baskının sona ermesi, üretim araçlarının gelişmesidir. Vazifesi rasyonalite peşinde koşmak değil, rasyonel bir düzenin kurulmasına, kökleşmesine yardımcı olmak. Cemiyetin temel hizmetleriyle hiçbir ilgisi bulunmayan sınıfların, devlet idaresini ellerinde tutmaları akla aykırı. Üretim faaliyetiyle çatışan düşünce sistemlerinin ayakta durması akla aykırı. Toplum amaçları aydınlık olarak anlaşıldığı ve bütün müesseseler bu amaca uygun olarak kurulduğu gün rasyonelleşir. O zaman alınacak kararlar da, teklif edilecek çalışma plânları da rasyoneldir. Yani tesbit edilen pratik gayelere uyar.

Saint- Simon'un ahlâk doktrinini pozitivizm çerçevesi içine sıkıştırmak imkânsız. İnsan dinamizminin

kaynağı bilgi değildir, üstada göre, sosyal bütündür. İlim, sanat, edebiyat, endüstri gibi özel faaliyetlerin kaynağı sosyal bütün. Sosyal varlığı yaşatan, bu güçlerin biraraya gelişi. Bu ahlâka çok geniş manâda bir *désaliénation* (yabancılaşmaktan kurtarma) ahlâkı denilebilir. Dava insanı somut olarak kurtarmaktır. Önce ihtiyaçların baskısından kurtarmak. Üretimin gayesi bu. Sonra siyasî baskıdan kurtarmak. Bunun için aylâk sınıfları ortadan kaldırmak lâzım. Nihayet geçmişin baskısından, geleneğin baskısından, çalışma faaliyetini köstekleyen köhne doktrinlerin baskısından kurtarmak.

BİRBİRİNİZİ SEVİNİZ

«Yeni Hristiyanlık» üstadın son eseri, çeşitli yankıları olan bir eser. Yazarın daha önceki çalışmalarında raslamadığımız yeni bir kaygı, yeni bir özlem, eserin adından itibaren kendini hissettirir. Ana tema yeni değil: Hem ahlâkî hem de sosyal eylemin gayesi en kalabalık ve en yoksul sınıfın menfaatlarını gözetmek. Bu üstadın daha evvelki yazılarında da geniş ölçüde telkin ettiği, hattâ açıkça işlediği bir fikir, herkesin fizik ve moral ihtiyaçları karşılanmalıdır derken, elbetteki önce fakir sınıfların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktaydı üstad. Fakat Yeni Hristiyanlığın ahlâkı hem mahiyetçe başka, hem yüklendiği görevce. Duygulara fazla önem verdiği için mi? Hayır, Saint-Simon çok daha önce Comte'un aşırı nazariyeciliğini tenkit eder. Ahlâk, tutkuları dikkate al-

mak zorundadır. Son kitabın getirdiği yenilik başka: Ahlâk bu eserde sosyal bütünden ayrılmakta, bir çeşit bağımsızlık kazanmaktadır. Gerçi Saint-Simon, ahlâkın önemini hiçbir zaman küçümsememişti. Ama Yeni Hristiyanlık'a kadar ahlâk, toplumun genel faaliyeti içindeydi. Endüstriyle uyuşan bir ahlâktı Saint-Simon'un ahlâkı. Endüstri barışçı ve birleştirici olduğundan barış ve dayanışmayla ilgili değerler kendilerini tabiî olarak kabul ettireceklerdir. Halbuki Yeni Hristiyanlık'ta ahlâk endüstriyel dinamizmle çatışması ve onu düzenlemesi gereken sosyal bir güçtür. Saint-Simon eyleme yön vermek, kollektif faaliyeti daha insanca bir hedefe yönetmek için sevgiye başvuruyor; yeni ahlâk tek emrin içinde: «Birbirinizi seviniz.» Endüstrinin gelişmesi Saint-Simon'un eski inançlarını sarsmıştı. 1802'de yeni bir düzen kurulacağını müjdeliyordu. Düşünüyordu ki, endüstrinin tabiî dinamizmi çalışan sınıfın problemlerini halledecek, mal sahibi olmayanlar da toplumda ortak vasfını kazanacaktır. 1824'de daha karamsardır. Sosyal çatışmaları, sosyal başarısızlıkları sona erdirmek için bir dine ihtiyaç görür. Temeli şefkat olan, ilmî gerçeklerle bağdaşabilen tanrısız bir din. Görülüyor ki, Saint-Simon'un ahlâk anlayışında yeni bir merhale bu. 1824'den önce, ahlâk yeni sosyal faaliyete uydurulmalıdır diyordu, ahlâk bilgilerimizle ahenkli olmalıdır. Yani ahlâkla kollektif faaliyet arasında kendiliğinden bir birlik vardı. Ahlâkçının vazifesi pratikte ilkeler arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmaktı. Oysa, Yeni Hristiyanlık'ta ahlâkın görevi, sosyal stürüktürlerle

savaşmaktır. Ahlâk sosyal adaletsizliklere karşı tek sığınak. Endüstri şeflerini işçilere yaklaştıracak olan: Sevgi. Saint- Simon bunları söylerken mazideki bütün fikirlerini cerhetmiş olmuyor, sınaî gelişmenin bazı tehlikelerine dikkati çekiyor. Herşeye rağmen temel görüşlerde değişiklik yok. Saint-Simon'un ahlâk doktrini siyasî bir doktrin. Sosyal kavgada görev yüklenen bir emek doktrini. Tarihe faal olarak katılmamızı isteyen bir ahlâk. Bir üreticiler ortamı içinde vazife alan fatih ve yaratıcı insanın; sosyal düzensizliğe, haksızlığa, asalaklığa ve - bir ölçüde - sosyal sömürüye karşı gelen insanın ahlâkı.

BİBLİYOGRAFYA

I — YAZDIKLARI

Uzun zaman okuyucu bulamamış Saint-Simon, onu yalnız bir avuç şakirt tanımış. Paul Janet'ye göre üstadın şöhretini gölgeleyen: Saint-Simon'cular. Fidao suçu liberallere yükler, «Liberaller Saint-Simon'un düşman olduğunu hemen sezdiler. Onu yola getiremeyeceklerini anlayınca gülünç düşürmeğe çalıştılar, bu işi başardılar da az çok.»

Durkheim'e sorarsanız «çağdaşlarının ilgisizliğinden yazarın kendisi sorumlu: Defterler, risaleler, taslaklar. Kiminin ne başı belli, ne sonu. Üstat her telden çalar, her meseleye dokunur. Astronomiden politikaya atlar, kimyadan psikolojiye. Kendini bo-

yuna tekrarlar. Parantezin biri kapanır, öteki açılır. Düşünce kâh yerinde sayar, kâh sert bir kanat darbesiyle göklere süzülür. Okuyucu usanır, yorulur, yılar. Hele bütün yazıları birbirine bağlayan ana fikirleri kavrayamamışsa.»

Gerçekten de Saint-Simon'un yazıları uzun zaman dağınık kalırlar. Olinde Rodrigues bunların en önemlilerini 1832'de bir cilt halinde toplar. 1859-61 arasında yeni bir seçme yazılar basılır. 1865-76 arasında Enfantin ile Saint-Simon'un külliyatı yayımlanır. (Dentu 47 cilt) Bu külliyat bir daha basılmaz, yani Saint-Simon'un eserlerini Fransanın büyük kütüphaneleri dışında bulup okumak imkânsızdır adetâ. Kaldı ki, 47 cildin Saint-Simon'a ayrılan 11 cildi de üstadın bütün eserlerini kucaklamamaktadır. Fransa ancak 1966'da yeni bir Saint-Simon külliyatına sahip olabilmiştir: *Oeuvres de Claude Henri de Saint-Simon,* Editions anthropos, 6 cilt.

Durkheim üstadın yazılarını iki gurupta toplar. Birinci guruptakilerin konusu, ilimler ve genel felsefe, ikinci guruptakilerin ise siyaset ve sosyal meselelerdir. Biz Gurvitch'ın sınıflandırışını daha aydınlık buluyoruz; Gurvitch'e göre:

Saint-Simon'un yazıları gerek çıkış tarihleri, gerekse konuları bakımından dört guruba ayrılır. İlk guruptaki eserlerin konusu, görünüşte ilimlerin metodolojisidir, ama aslında ilimlerin sosyal kadroları üstüne düşüncelerle doludur.

Bir Cenevrelinin çağdaşlarına mektupları, 1802
XIX. asrın ilmi çalışmalarına giriş, cilt I-II,

1807-1808

Bureau de longitudes üyelerine mektuplar, 1808

Hayat hikâyemden parçalar (Yukardaki mektupların ikinci baskısına eklenmiştir, 1809)

Ansiklopedi üzerine incelemeler ve yeni bir ansiklopedi kurma lüzumu, 1810 ve 1813

XIX. asrın felsefesine giriş, 1810

Üniversel çekim üzerine çalışma, 1813, birinci guruba girer.

Eserlerin adlarına bakarak, sosyoloji ile hiçbir ilgileri olmadığını yahut yazarın fizikten veya mekanist görüşlerden ilhâm aldığını sanmayalım. Saint-Simon'a göre, bütün ilimler insan faaliyetinden doğar: Kollektif bir faaliyetten. Yani kucağında geliştikleri sosyal kadroya bağlıdırlar. İlimlerin sosyal fonksiyonları da, daima nisbî olan birlikleri de - hattâ sınıflandırılışları da - toplumların karakterine göre değişir. Saint-Simon daha ilk eserlerinden itibaren ilimler sosyolojisini ortaya atar. Ve problemin çözümünü fizyolojiye yükler. Ona göre, fizyoloji insanoğlunun bütün faaliyetini kucaklar, bioloji ile sınırlı değildir.

İkinci guruptakiler doğrudan doğruya sosyolojik eserlerdir.

İnsanın tarihi, giriş, 1810

Sosyal fizyoloji üstüne, 1812

İnsan ilmi üstüne, 1813

Organisatör, cilt I ve II, 1819-1820

Endüstriyel sistem, 1821

Üçüncü seride daha çok iktisadî, siyasî, tarihî ve-

ya milletlerarası konularla ilgili eserler var.

Endüstri, cilt I-IV, 1816-1818 (İlk cilt Augustin Thierry'nin, Dördüncü cildin ilk üç defteri Auguste Comte'un. Yani ikinci üçüncü ciltlerle, dördüncü cildin dördüncü defteri Saint-Simon'un.)

Avrupa toplumunun yeni baştan kurulması, 1814, (Thierry ile beraber)

Koalisyona karşı alınacak tedbirler, 1815, (Thierry ile)

Burbon'lar ve Stuartlar, 1822

Dördüncü seride sosyo-politik bir doktrinle kaynaşan sosyolojik düşünceler bulmaktayız.

Üreticilerin el kitabı, (1, 2, ve 4. defterler 1823-24 tarihli. 3. defter Comte'un. Saint-Simon aşırı entellektüalist bulduğu bu yazıyı bir önsözde tenkit eder. İki filozof bu yüzden ayrılırlar.)

Sosyal organizasyon, 1825 (Basılmamış bir eserden parçalar)

Felsefe, edebiyat ve endüstri üstüne düşünceler, 1825

Yeni Hristiyanlık, 1825

II — ONUN İÇİN YAZILANLAR

Saint-Simon için geniş bir bibliyografya hazırlamak pratik bir fayda sağlamaz. Biz sadece, eseri yazarken sık sık başvurduğumuz kaynakları işaretle yetineceğiz.

P. Janet, *Saint-Simon et le Saint-Simonisme.* Paris, 1878

S. Charlety, *Essai sur l'histoire du Saint-Simonisme,* Paris, Hachette, 1896
G. Weill, *Saint-Simon et son Oeuvre,* Paris, Perrin, 1894
E. Faguet, *Politiques et moralistes au XIX. siècle,* Paris, Lecène, 1899
E. Halévy, *La doctrine économique de Saint-Simon,* (in l'ère des tyrannies) 1938 Gallimard
G. Dumas, *Psychologie de deux Messies positivistes,* Paris, Alcan, 1905
Bouglé et Halévy, *Doctrine de Saint-Simon,* Paris 1924
Bouglé, *Socialismes français,* A. Collin, 1933
» *Oeuvre de Henri de Saint-Simon,* Paris Alcan 1925
» , *Chez les prophètes socialistes,* Alcan 1918
M. Leroy, *Henri de Saint-Simon,* Paris, Rivière, 1925
» *Vie véritable du comte de Saint-Simon,* 1927
» , *Histoire des idées sociales en France,* tome II, Gallimard, 1962
E. Durkheim, *Socialisme,* Felix Alcan, 1928
H. R. d'Allemagne, *Saint-Simoniens,* Paris, librairie Gründ, 1930
H. R. d'Allemagne, *Prosper Enfantin,* Paris, Librarrie Gründ, 1935
Jean Dautry, *Saint-Simon, textes choisis,* (préface et commentaires par) Editions sociales, 1951
R. Garaudy, *Sources françaises du socialisme scientifique,* hier et aujourd'hui, 1949

G. Gurvitch, *Saint-Simon et Marx,* (in Revue internationale de philosophie), 1960 vol. 53-54

» *Pour le deuxième centenaire de Saint-Simon* (Cah. inter. de sociologie, XXIX) 1960

G. Gurvitch, *Physiologie Sociale,* P.U.F. 1965

P. Ansart, *Cadres sociaux de la doctrine morale de Saint-Simon* (in Cah. internationaux de sociologie, 1963)

J. Touchard, *Histoire des idées politiques,* P.U.F. 1962, tome II

Fr. Engels, *Anti-Dühring,* trad. Bottigelli, Edit. Sociales, 1950

Gide et Rist, *Histoire des doctrines économiques*

G. Pirou, *Introduction à l'économie politique,* Sirey, 1939

R. Gonnard, *Histoire des doctrines économiques,* L.G.D.J. 1941

L. Blanc, *Histoire de dix ans,* Bruxelles, 1844

İÇİNDEKİLER

I — HAYATI 5

II — İLK SOSYALİST 17

1 — Liberalizmden sosyalizme 18

2 — Saint-Simon ve sosyalizm 44

III — ŞAKİRTLER 57

I — Saint-Simon ve Auguste Comte 58

II — Saint-Simon ekolü 75

III — Saint-Simon ve Karl Marx 95

IV — İLK SOSYOLOG 111

1 — Sosyoloji 112

2 — Ahlâk 129

Bibliyografya 138

I) Yazdıkları

II) Onun için yazılanlar

Bu kitap, İstanbul'da Gün Basımevinde
Aralık 1967'de basılmıştır.

Saint-Simon bir asrı dolduran düşünce. Her ışık-insanı çevreleyen sis, kinin ve kayıtsızlığın sisi, onu yıllarca kalabalıklardan saklamış, kalabalıklardan yani gerçek dostlarından. Saint-Simon kutupları ahenkleştiren adam. Hem akıl, hem gönül. Zirveleri ve uçurumlarıyla büyük ve bütün. Yalnız pozitivizm, yalnız sosyalizm değil, burjuva endüstriyalizmi de onun eseri. «Hind Edebiyatı»nda felsefe ile şiirin kaynaklarına eğilen yazar, bu küçük kitabı çağdaş düşüncenin doğuşuna ayırıyor.

5 Lira